

ประวัติพัฒนาการและการบริหารงานห้องสมุดประชาชนในประเทศไทย

ประวัติห้องสมุดประชาชนในประเทศไทย

ไม่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัดว่าในสมัยกรุงสุโขทัยจะมีห้องสมุดหรือไม่ เพียงหลักฐานเท่าที่มีอยู่นั้นอาจกล่าวได้ว่า ไทยเรามีการจารึกเรื่องราวต่าง ๆ สมัยกรุงสุโขทัยไว้บนแผ่นศิลาเท่านั้น หลังจากทีพ่อขุนรามคำแหงมหาราชได้ทรงประดิษฐ์อักษรไทยขึ้นราว พ.ศ. ๑๘๒๖^๑ พระองค์ได้โปรดให้จารึกเรื่องราวในสมัยนั้นไว้บนหลักศิลาใน พ.ศ. ๑๘๓๕^๒ ซึ่งเป็นหลักศิลาแรกที่จารึกด้วยตัวอักษรไทย เล่าเรื่องกรุงสุโขทัยตั้งแต่พระเจ้าขุนศรีอินทราทิตย์ครองราชสมบัติ มาจนถึงแผ่นดินของพระเจ้าขุนรามคำแหงมหาราช และต่อมาก็ได้มีหลักศิลาจารึกอื่น ๆ อีกเป็นอันมาก เช่นศิลาจารึกของพระมหาธรรมราชาลิไทย จารึกไว้ที่นครชุม (ปัจจุบันอยู่หลังจังหวัดกำแพงเพชร) เมื่อ พ.ศ. ๑๙๐๐ เล่าเรื่องบรรจุพระบรมธาตุที่ได้มาจากลังกา^๓ และ พ.ศ. ๑๙๐๕ ได้มีจารึกเป็นภาษาไทย ๑ หลัก ภาษาเขมร ๑ หลัก เล่าเรื่องต่าง ๆ ที่มีในรัชกาลพระมหาธรรมราชาลิไทย^๔ เป็นต้น

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ปรากฏหลักฐานว่ามีห้องสมุดเกิดขึ้นแล้วคือ "หอหลวง" เป็นที่เก็บรักษาหนังสือซึ่งเป็นแบบฉบับตำรับตำราและจดหมายเหตุราชการบ้านเมืองในสมัยนั้น สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพทรงอธิบายว่า ที่เรียกว่า "หอหลวง" นั้นเห็นจะเป็นคำย่อ

^๑ ยอร์ช เซเคส์, ประชุมจารึกสยามภาคที่ ๑ จารึกกรุงสุโขทัย (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๗), หน้า ๕๒

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

^๓ เรื่องเดิม, หน้า ๕๒

^๔ เรื่องเดิม, หน้า ๕๓

มาจาก "หอหนังสือหลวง" มีในพระราชวังมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา^๕ เพราะเมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าครั้งที่สอง พ.ศ. ๒๓๑๐^๖ พม่าได้เผาวังบ้านเรือนเสียหายมากมาย หนังสือพระไตรปิฎกและหนังสืออื่น ๆ จึงเป็นอันตรายสูญหายไปเกือบหมด หลังจากที่พระเจ้าตากสินมหาราชตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานีแล้ว จึงมีรับสั่งให้เสาะหาหนังสือต่าง ๆ มารวบรวมตั้ง "หอหลวง" ขึ้นใหม่^๗ ดังนั้นพอสันนิษฐานได้ว่า ในสมัยกรุงศรีอยุธยาจะมีหอพระสมุด ซึ่งเป็นหอหลวงเพื่อใช้เก็บรักษาหนังสือเหล่านั้นแล้ว

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างหอพระมณเฑียรธรรมขึ้นในบริเวณวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เพื่อเป็นที่เก็บพระไตรปิฎกของหลวงเมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๖ แต่ถูกไฟไหม้เสียเมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๑ จึงโปรดฯ ให้สร้างหอพระมณเฑียรธรรมขึ้นใหม่ที่เดิม^๘ ต่อมาพระราชโอรสธิดาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงเป็นประธาน และทรงดำริตั้งหอพระสมุดวชิรญาณขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๕^๙ เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติแก่พระราชบิดา พระองค์ยังโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งหอพุทธศาสนสังคหะขึ้น

^๕ สมเด็จพระมหาคณาจารย์ราชานุภาพ, นิทานโบราณคดี (พระนคร: กรมศิลปากร, ๒๕๑๑) (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนางเนียร ดधानุกรม วันที่ ๓๑ สิงหาคม ๒๕๑๑), หน้า ๗๐

^๖ พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา (พระนคร: กรมศิลปากร, ๒๕๑๑) (พิมพ์แจกในงานบรรจุศพนายไต้คง พรประภา ณ สุสานศรีราชา วันที่ ๔ กันยายน ๒๕๑๑), หน้า ๒๐๑

^๗ สมเด็จพระมหาคณาจารย์ราชานุภาพ, ตำนานหอพระสมุด หอพระมณเฑียรธรรม หอวชิรญาณ หอพุทธศาสนสังคหะ แลหอสมุดสำหรับพระนคร (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๕๕), หน้า ๔

^๘ เรื่องเดิม, หน้า ๒-๓

^๙ เรื่องเดิม, หน้า ๑๖

ในวัดเบญจมบพิตร เพื่อเก็บรวบรวมพระไตรปิฎกและหนังสือต่าง ๆ เกี่ยวกับพุทธศาสนา^{๑๐} พ.ศ. ๒๔๕๕ ได้โปรดเกล้าให้รวมหอสมุดทั้ง ๓ แห่งเข้าเป็นหอสมุดเดียวกัน ตั้งเป็นหอสมุดสำหรับพระนคร^{๑๑} เพื่อให้ประชาชนคนควหาหาความรู้ได้ หอสมุดสำหรับพระนครก็คือ หอสมุดแห่งชาติในปัจจุบัน แมว่าหอสมุดในประเทศไทยจะมีประวัติย้อนหลังมาช้านานก็ตาม แต่กิจกรรมในลักษณะหอสมุดประชาชนนั้นอาจกล่าวได้ว่า เริ่มจากกิตาจาริกวัดพระเชตุพนเป็นต้นมา

วัดพระเชตุพน - หอสมุดประชาชนแห่งแรกในประเทศไทย

วัดพระเชตุพน หรือวัดโพธิ์ เป็นวัดโบราณ สร้างมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เดิมชื่อวัดโพธาราม^{๑๒} ต่อมารัชกาลที่ ๑ ได้ทรงปฏิสังขรณ์วัดขึ้นใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๒^{๑๓} เพราะทรงเห็นว่าชำรุดปรักหักพังเป็นอันมาก แล้วได้พระราชทานนามใหม่ว่า วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม การปฏิสังขรณ์ครั้งนั้นนอกจากจะทรงสร้างพระอุโบสถ พระเจดีย์ที่สำคัญ ๆ และกุฏิสำหรับพระสงฆ์แล้ว ได้ทรงสร้างสิ่งที่มีลักษณะคล้ายหอสมุด คือศาลาราย เขียนเรื่องพระชากกหำรอยห้าสิบชาติ ตั้งตำรายาและฤๅษีคึกคนไว้เป็นทาน^{๑๔} ครั้นถึงรัชกาลที่ ๓ วัดพระเชตุพนชำรุดทรุดโทรมมาก จึงโปรดให้ปฏิสังขรณ์ใหม่ การบูรณะเริ่มแต่ปี พ.ศ. ๒๓๗๕ จนเสร็จสิ้น

^{๑๐} เรื่องเดิม, หน้า ๔๓

^{๑๑} เรื่องเดิม, หน้า ๒๔

^{๑๒} พระครูปลัดสัมพิพัฒน์พรหมจริยาจารย์ (บุญ), ประวัติวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (พระนคร: โรงพิมพ์ก๊กตีประเสริฐ, ๒๔๙๙), หน้า ๑

^{๑๓} กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงฟื้นฟูวัฒนธรรม (พระนคร: โรงพิมพ์ก๊กตีประเสริฐ, ๒๕๐๒), หน้า ๓๓

^{๑๔} กรมศิลปากร, ประชุมจาริกวัดพระเชตุพนฉบับสมบูรณ์ (พิมพ์ครั้งที่ ๒; พระนคร: ยานนาวาวิทยา, ๒๕๑๐), หน้า ๓

ในปี พ.ศ. ๒๓๙๑ รวมเวลา ๑๖ ปี^{๑๕} วัตถุประสงค์ที่สำคัญประการหนึ่งของการปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนคือ เพื่อให้เป็นแหล่งเล่าเรียนความรู้ของคนทั่วไปไม่เลือกชั้นวรรคากัด^{๑๖} พระองค์จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมเด็กสรรพวิชาต่าง ๆ มาตรวจตราแก้ไขของเดิมบ้างและประชุมผู้หลักวิชานั้น ๆ แต่งขึ้นใหม่บ้าง แล้วโปรดให้จารึกลงไว้บนแผ่นศิลาประดับไว้ในบริเวณวัดพระเชตุพน เรื่องที่จารึกไว้มีหลายอย่าง แบ่งออกเป็นหมวดประวัติ หมวดพุทธศาสนา หมวดประเพณี หมวดวรรณคดี หมวดสุภาษิต หมวดทำเนียบ และหมวดคอนาม^{๑๗} หมวดประวัติ ได้แก่จารึกเกี่ยวกับการสร้างวัดพระเชตุพน เป็นคำประพันธ์ร้อยกรอง มีทั้งโคลงที่เป็นเรื่องยาวและข้อความสั้น ๆ โคลงยาวคือโคลงกินเรื่องปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน ซึ่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงพระนิพนธ์^{๑๘} ส่วนโคลงอื่น ๆ โดยมากเป็นโคลงสี่สุภาพ จารึกไว้ตามที่ต่าง ๆ เช่นรอบผนังกำแพงหน้าพระอุโบสถ ศาลาราย เป็นต้น

หมวดพุทธศาสนา จารึกไว้เป็นร้อยแก้ว ได้แก่จารึกเรื่องพระสาวกเอตทัคคะ พระสาวิกาเอตทัคคะ อุบาสิกาเอตทัคคะ อุบาสิกาเอตทัคคะ นอกจากนี้ก็มีเรื่องตำนานพระพุทธรบาท รุกงศ์ ๑๓ เป็นต้น

หมวดประเพณี จารึกเป็นร้อยแก้ว มีเรื่องเมืองมอญกวนข้าวทิพย์ มหาสงกรานต์ รัวชบวนแห่กรฐินพยุหยาตราทางสถลมารค

หมวดวรรณคดี จารึกทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ที่เป็นร้อยแก้วได้แก่จารึกเรื่องนารายณ์สิบปาง เรื่องนิทานสิบสองเห็ดยิม ซึ่งเป็นนิทานอาหรับโบราณ ส่วนที่เป็นร้อยกรองได้แก่คำราชนิพนธ์วรรณคดีและมาตราพฤติ คำราเพลงยาวกลบท กถอักษร ซึ่งบรรดากวีมีชื่อใน

^{๑๕} เรื่องเดิม, หน้า ๑๕

^{๑๖} เรื่องเดิม, หน้าคำนำ

^{๑๗} เรื่องเดิม, หน้าสารบาญ

^{๑๘} เรื่องเดิม, หน้า ๒๒๙

สมัยนั้นช่วยแต่งขึ้น

หมวกสุภาพยศ ไก่แก่จาร์ก เรื่องฉันทพิภพดิสนอนอง ฉันทปริศนาอัญญาพานร โคลงโลกนิติ
สุภาพยศพระร่วง ฉันทกฤษณาตอนนอง เป็นต้น

หมวกทำเนียบ มีทำเนียบสมณศักดิ์ ทำเนียบหัวเมืองขึ้นของสยาม และจาร์กโคลง
ภาพคนทางภาษา

หมวกอนามัย เป็นจาร์กโคลงภาพผู้มีศักดิ์ชน จาร์กฉันทไพโรธนิบาทว์ ซึ่งเป็นวิธีแก้ความ
ปวดเมื่อยของร่างกาย^{๑๕} ปัจจุบันนี้จาร์กสูญหายเกือบหมด

จาร์กวัดพระเชตุพนนี้มีรูปปั้นและรูปเขียนประกอบด้วย จึงเปรียบเทียบเสมือนเป็นหนังสือที่มี
ภาพประกอบนั่นเอง^{๒๐} ถ้าผู้ใดสนใจต้องการศึกษาวิชาใดก็ทำการศึกษาคัดลอกความรู้จาก
จาร์กนั้น ๆ ได้ จึงอาจกล่าวได้ว่าวัดพระเชตุพนเป็น "ห้องสมุดประชาชน" แห่งแรกของประ
เทไทย หรือเป็น "มหาวิทยาลัยสำหรับประชาชน" สมดังวัตถุประสงค์ในการปฏิสังขรณ์วัดพระ
เชตุพนของสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อ

จะให้เป็นที่แห่งเล่าเรียนวิชาความรู้ของมหาชนไม่เลือกชั้นวรรคศักดิ์
ถ้าจะเรียกอย่างทุกวันนี้ก็คือ ให้เป็นมหาวิทยาลัย เพราะในสมัยนั้นยัง
ไม่มีการพิมพ์หนังสือไทยได้ การเล่าเรียนส่วนสามัญมีที่เรียนอยู่ตามวัดทั่ว
ไป แต่ส่วนวิสามัญศึกษานั้นจะเป็นวิชาอาชีพของคนทั้งหลายยังศึกษา
ได้แต่ในสกุล ผู้อยู่นอกสกุลโดยเฉพาะที่เป็นชั้นพลเมืองสามัญไม่มีโอกาส
ที่จะเรียน^{๒๑}

^{๑๕} เรื่องเดิม, หน้าสารบาญ

^{๒๐} แม่นมาศ ชวลิต. "ห้องสมุดในประเทศไทย," จันทร์เกษม, ๖๖ (กันยายน-
ตุลาคม, ๒๕๐๘), ๕

^{๒๑} สมเด็จพระบรมราชาธิบดี, "คำนำ" ประชุมจาร์กวัดพระเชตุพน
ฉบับสมบูรณ์ (พิมพ์ครั้งที่ ๒, พระนคร: ผ่านฟ้าพิทยา, ๒๕๑๐), หน้า (๒)

ห้องสมุดประชาชนของกระทรวงศึกษาธิการระยะแรก

เนื่องจากวิวัฒนาการของโลก และวิทยาการทั้งมวลก้าวหน้าขึ้น มีการพิมพ์หนังสือ
อย่างมากมาย ความรู้ต่าง ๆ แพร่หลายอย่างรวดเร็ว และสามารถค้นคว้าได้สะดวก สถาบัน
การศึกษาเปลี่ยนจากวัดเป็นโรงเรียน วิทยาลัย และมหาวิทยาลัย ทำให้วัดพระเชตุพน-ห้อง
สมุดประชาชนแห่งแรกในประเทศไทยลดความสำคัญลง ศูนย์กลางการรวบรวมหนังสือและสิ่ง
พิมพ์ต่าง ๆ เพื่อการศึกษา ค้นคว้า เปลี่ยนไปเป็นห้องสมุดแบบใหม่ ซึ่งต้องใช้ระเบียบวิธีตามหลัก
วิชาบรรณารักษศาสตร์

กระทรวงศึกษาธิการจึงได้ริเริ่มจัดห้องสมุดประชาชนขึ้นราว พ.ศ. ๒๔๕๕ ดังที่ได้
ปรากฏในรายงานของกรมศึกษาธิการ กระทรวงธรรมการ ความว่า แผนกห้องสมุด มีการจัด
และรักษาห้องสมุดของกรมศึกษาธิการ ห้องอ่านหนังสือสำหรับประชาชนนี้เป็นที่รวบรวมหนังสือ
ต่าง ๆ เพื่อเป็นประโยชน์แก่ประชาชน เปิดให้มหาชนทุกชั้น ทั้งภคฤหบดี บรรพชิต อ่านหนังสือ
เหล่านั้นได้ ในปีนั้นได้จัดตั้งห้องอ่านหนังสือสำหรับประชาชนขึ้น ๓ แห่งคือ จังหวัดพระนครที่
โรงเรียนวัดสุทัศน์เทพวราราม และโรงเรียนวัดสามจีนใต้ จังหวัดธนบุรีที่โรงเรียนวัดประยูร
วงศ์วาสน^{๒๒}

ใน พ.ศ. ๒๔๖๐ กระทรวงธรรมการ (ต่อมาเปลี่ยนเป็นกระทรวงศึกษาธิการ) ได้
เปิดห้องอ่านหนังสือสำหรับประชาชนเพิ่มขึ้นอีก ๒ แห่ง คือที่โรงเรียนมหาวชิราวุธ จังหวัด
สงขลา เมื่อวันที่ ๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๐ และ ๓ ที่ว่าการอำเภอชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อ
วันที่ ๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๐ รวมเป็น ๕ แห่ง เฉพาะในจังหวัดพระนคร พบว่ามีผู้นิยมอ่าน
หนังสือเพิ่มมากขึ้น คิดเฉลี่ยในเดือนหนึ่งมีจำนวนแห่งละ ๑,๙๔๒.๕ คน^{๒๓} และมีผู้นิยมอ่าน

^{๒๒} กระทรวงธรรมการ, รายงานกระทรวงธรรมการ ฉบับที่ ๕ (พระนคร, ๒๔๕๕)
(อัครสาเนา), หน้า ๑๘

^{๒๓} กระทรวงธรรมการ, รายงานกระทรวงธรรมการ ฉบับที่ ๑๐ (พระนคร, ๒๔๖๐)
(อัครสาเนา), หน้า ๔๕

หนังสือเบ็ดเตล็ดมากกว่าประเภทอื่น ๆ^{๒๔}

พ.ศ. ๒๔๖๑ กระทรวงธรรมการ (ต่อมาเปลี่ยนเป็นกระทรวงศึกษาธิการ) ได้เปิดห้องอ่านหนังสือสำหรับประชาชนในจังหวัดบุรีรัมย์เพิ่มขึ้นอีก ๔ แห่งคือ ณ ที่ว่าการอำเภอเมืองฯ อำเภอพุทไธสง อำเภอนางรอง และอำเภอตะลุง เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๑ รวมเป็น ๕ แห่ง จากรายงานได้แสดงสถิติผู้ใช้ห้องสมุดในพระนคร ดังนี้

ผู้เข้าอ่าน (ปี) ๒๗,๒๐๑ คน

(เดือน) ๕,๖๐๐.๓๓ คน

คิดเฉลี่ยแห่งละ (๑ เดือน) ๑,๘๖๔.๕๔ คน^{๒๕}

หลังจากปี พ.ศ. ๒๔๖๑ แล้ว ไม่มีรายงานเกี่ยวกับการจัดตั้งห้องอ่านหนังสือสำหรับประชาชนเพิ่มขึ้นอีก คงมีแต่สถิติผู้อ่านหนังสือในห้องสมุดในจังหวัดพระนครเท่านั้น จากรายงานที่ปรากฏครั้งสุดท้ายใน พ.ศ. ๒๔๖๕ ระบุว่า มีจำนวนผู้เข้าอ่านหนังสือในห้องอ่านหนังสือสำหรับประชาชนในพระนคร ๓ แห่ง คิดเฉลี่ยวันละ ๑๔๑ คน หรือเดือนละ ๕,๕๓๓ คน^{๒๖}

ห้องอ่านหนังสือสำหรับประชาชนทั้ง ๕ แห่งนั้น มีอุปสรรคที่สำคัญคือ ไม่มีเงินทุนพอจะหาสถานที่และหาซื้อหนังสือเข้าห้องสมุด เพราะไม่ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาล จากรายงานระบุว่า มีผู้มีจิตศรัทธาส่งหนังสือมาบำรุงอยู่เสมอ ๆ และทอพระสมุดสำหรับพระนครได้บริจาค

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

^{๒๕} กระทรวงธรรมการ, รายงานกระทรวงธรรมการ ฉบับที่ ๑๑ (พระนคร, ๒๔๖๑) (อัครสาเนา), หน้า ๕๒-๕

^{๒๖} กระทรวงธรรมการ, รายงานกระทรวงธรรมการ ฉบับที่ ๑๕ (พระนคร, โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๕), หน้า ๕๘-๕

หนังสือที่พิมพ์ใหม่อยู่เนื่อง ๆ^{๒๗} แต่ไม่แสดงจำนวนหนังสือว่ามีมากน้อยเพียงใด และเป็นหนังสือประเภทใดบ้าง นาย ว.ย. ยอนสัน ที่ปรึกษาของกระทรวงธรรมการสมัยนั้นได้เสนอว่า "ข้าพเจ้าอยากใคร่เห็นห้องอ่านหนังสือในกรุงเทพฯ ทำสถิติประเภทหนังสือซึ่งคิดว่ามีผู้ชอบอ่าน การที่ภิกษาย่อมจะสำเร็จด้วยหนังสือได้มากเหมือนกัน ก็ควรจะจัดให้มีหนังสือซึ่งสมควรมากขึ้น และให้มีเป็นจำนวนมากพอ"^{๒๘} หลวงวรเวทย์พิสิฐ (ต่อมาเป็นพระวรเวทย์พิสิฐ) ซึ่งเป็นหัวหน้าแผนกห้องอ่านหนังสือสำหรับประชาชน ได้มีความเห็นว่รัฐบาลควรให้เงินงบประมาณอุดหนุนกิจการห้องอ่านหนังสือสำหรับประชาชน^{๒๙} นาย ว.ย. ยอนสัน ได้สรุปในตอนท้ายของรายงานว่า "ห้องอ่านหนังสือสำหรับมหาชนนั้น มีผู้เข้าไปอ่านมากขึ้นเป็นลำดับ และข้าพเจ้าเห็นว่าถึงเวลาแล้วที่รัฐบาลจะให้เงินอุดหนุนเพื่อช่วยประกอบการศึกษานานาชาติ"^{๓๐}

อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอของหัวหน้าแผนกห้องอ่านหนังสือสำหรับประชาชน และของที่ปรึกษากระทรวงธรรมการ หากได้เกิดผลแต่อย่างใด เพราะหลังจาก พ.ศ. ๒๔๖๕ แล้วไม่ปรากฏมีรายงานเกี่ยวกับห้องอ่านหนังสือสำหรับประชาชนอีกเลย

ห้องสมุดประชาชนของกระทรวงศึกษาธิการระยะหลัง

ห้องสมุดประชาชนของกระทรวงศึกษาธิการระยะหลังนี้ได้เริ่มขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๓ เนื่องจากรัฐบาลได้ตระหนักถึงความจำเป็นในการให้การศึกษาผู้ใหญ่ และเห็นว่าห้องสมุดเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยเพิ่มพูนความรู้ให้แก่ประชาชน ดังนั้นรัฐบาลจึงมอบให้กองการศึกษาผู้ใหญ่ ซึ่ง

^{๒๗} กระทรวงธรรมการ, รายงานกระทรวงธรรมการ ฉบับที่ ๑๑, หน้า ๔๒-๔๔
^{๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓
^{๒๙} กระทรวงธรรมการ, รายงานกระทรวงธรรมการ ฉบับที่ ๑๒ (พระนคร, ๒๔๖๒) (อัครสำเนาะ), หน้า ๑๓-๔
^{๓๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓

ในสมัยนั้นสังกัดอยู่ในสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ เป็นผู้ดำเนินงานห้องสมุดประชาชน^{๓๑}
 กองการศึกษาผู้ใหญ่ได้เริ่มจัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๑๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๓ เพื่อดำเนินงานการศึกษาผู้ใหญ่ตามที่รัฐบาลได้วางโครงการไว้ แต่เดิมมีได้แบ่งส่วนราชการออกเป็น ๔ แผนก คือแผนกกลาง แผนกองค์การ แผนกตรวจ และแผนกวิชาการ^{๓๒} โดยสังกัดอยู่ในสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ต่อมาได้มีการปรับปรุงแบ่งส่วนราชการให้เหมาะสมกับหน้าที่และปริมาณงานที่ได้ขยายออกไปให้กว้างขวางกว่าเดิม จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงและจัดตั้งแผนกต่าง ๆ ขึ้นใหม่ นับแต่ปี พ.ศ. ๒๔๘๔ เป็นต้นมากองการศึกษาผู้ใหญ่ได้โอนมาสังกัดอยู่กับกรมประชาศึกษา และได้จัดแบ่งส่วนราชการออกเป็น ๕ แผนกคือ แผนกองค์การ แผนกอาชีพศึกษาผู้ใหญ่ แผนกการศึกษาประชาชน แผนกโสตและทัศนศึกษา และแผนกส่งเสริมและเผยแพร่^{๓๓} ต่อมา พ.ศ. ๒๔๘๕ กรมประชาศึกษาได้เปลี่ยนชื่อเป็นกรมสามัญศึกษา กองการศึกษาผู้ใหญ่ยังคงเป็นกองหนึ่งในกรมสามัญศึกษาตามเดิม และจัดแบ่งส่วนราชการเหมือนเดิม^{๓๔}

^{๓๑} สนั่น ปัทมะทิน "ปรากฏการณ์ เรื่อง การจัดห้องสมุดประชาชนในประเทศไทย," สมุดที่ระลึกงานแสดงศิลปหัตถกรรมนักเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๔๘๕ (พระนคร: กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๔๘๖) หน้า ๔๓

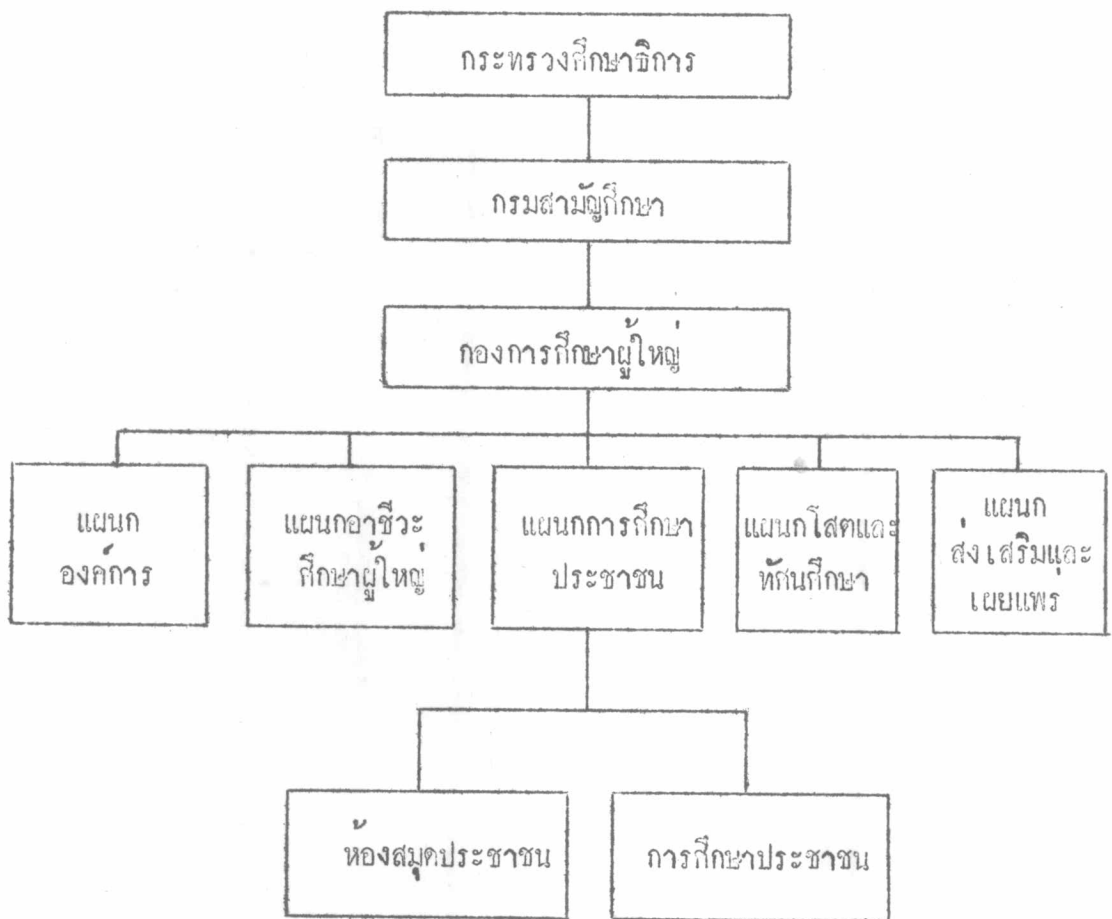
^{๓๒} "พระราชกฤษฎีกาการจัดวางระเบียบราชการสำนักงานและกรมในกระทรวงศึกษาธิการ (ฉบับที่ ๗) พ.ศ. ๒๔๘๓," ราชกิจจานุเบกษา, เล่มที่ ๕๗ ตอนที่ ๒๔ (๑๓ สิงหาคม, ๒๔๘๓), หน้า ๒๕๓

^{๓๓} "พระราชกฤษฎีกาการจัดวางระเบียบราชการกรมประชาศึกษา ในกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๔๘๔," ราชกิจจานุเบกษา, เล่มที่ ๖๘ ตอนที่ ๕๕ (๔ กันยายน, ๒๔๘๔), หน้า ๑๓๖๓

^{๓๔} "พระราชกฤษฎีกาการจัดวางระเบียบราชการกรมสามัญศึกษา ในกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๔๘๕," ราชกิจจานุเบกษา, เล่มที่ ๖๘ ตอนที่ ๕๔ (๕ กันยายน, ๒๔๘๕), หน้า ๑๐๖๖-๑๐๖๘

กิจการห้องสมุดประชาชนได้เป็นหน่วยหนึ่งในแผนกการศึกษาประชาชน กองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษา มาจนทุกวันนี้

แผนผังการแบ่งส่วนราชการ^{๓๕}
 กองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษา

^{๓๕} "พระราชกฤษฎีกาจัดวางระเบียบราชการกรมสามัญศึกษา ในกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๔๙๕," ราชกิจจานุเบกษา, ๖๙ ตอนที่ ๕๔ (๙ กันยายน, ๒๔๙๕), หน้า ๑๐๖๖-๑๐๖๘

แม้กระทรวงศึกษาธิการจะได้กำหนดให้แผนกองค์การ ในกองการศึกษาผู้ใหญ่ ดำเนินงานของสมาคมประชาชนมาแต่ พ.ศ. ๒๔๔๓ ก็ตาม แต่เนื่องจากงานในแผนกนี้มีมาก ประจวบกับสงครามโลกครั้งที่สองเกิดขึ้น กิจการของสมาคมจึงมิได้จัดตั้งขึ้น^{๓๖} เมื่อสงครามโลกครั้งนั้นสิ้นสุดแล้ว กระทรวงศึกษาธิการจึงได้จัดตั้งของสมาคมประชาชนขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๒^{๓๗} ตามจังหวัดต่าง ๆ รวม ๑๓ แห่ง โดยแบ่งงบประมาณค่าใช้จ่ายที่เรียกว่าเงินอุดหนุนการศึกษาผู้ใหญ่ให้ดำเนินงาน พ.ศ. ๒๔๕๓ จึงได้แยกงบประมาณให้จังหวัดจัดตั้งของสมาคมประชาชนโดยเฉพาะรวม ๕๒ แห่ง เป็นเงิน ๒๐๘,๒๕๐ บาท และ พ.ศ. ๒๔๕๔ ได้จัดตั้งเพิ่มขึ้นอีกเป็น ๗๔ แห่ง เป็นเงิน ๕๕๐,๕๕๐ บาท^{๓๘}

พ.ศ. ๒๔๕๕ คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นสมควรให้จัดตั้งของสมาคมประชาชนขึ้นตามอำเภอต่าง ๆ ทุกอำเภอ ๆ ละ ๑ แห่ง โดยให้กระทรวงศึกษาธิการร่วมมือกับกระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการเป็นฝ่ายจัดหาบรรณารักษ์ ครูผู้ดี และจัดสรรเงินงบประมาณ และกระทรวงมหาดไทยเป็นฝ่ายจัดหาสถานที่^{๓๙} พ.ศ. ๒๔๕๖ มีของสมาคมประชาชนเกือบทุกจังหวัด ยกเว้นจังหวัดแม่ฮ่องสอน และในระบอบอำเภอก็มี ๒๕ แห่ง รวมเป็น ๑๔๔ แห่ง^{๔๐} ปีต่อ ๆ มา จำนวนของสมาคมประชาชนของกองการศึกษาผู้ใหญ่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนในปัจจุบันนี้

^{๓๖} สนั่น ปัทมะทิน, เรื่องเดิม, หน้า ๔๓

^{๓๗} "การศึกษาผู้ใหญ่ตามนโยบายของรัฐบาล" คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการที่ ๒๔๕๓๒/๒๔๕๒ ลงวันที่ ๑๓ กันยายน ๒๔๕๒ รวมระเบียบและคำสั่งเกี่ยวกับการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ (พระนคร; กรมสามัญศึกษา, ๒๔๑๓), หน้า ๓

^{๓๘} สนั่น ปัทมะทิน, เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

^{๓๙} "ของสมาคมประชาชน" คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการที่ ๒๕๒๒๕/๒๔๕๕ ลงวันที่ ๒๔ สิงหาคม ๒๔๕๕ ระเบียบและคำสั่งเกี่ยวกับการจัดการศึกษาผู้ใหญ่, หน้า ๗๕

^{๔๐} สนั่น ปัทมะทิน, เรื่องเดิม, หน้า ๕๐

ห้องสมุดประชาชนจังหวัด ๗๑ แห่ง ห้องสมุดประชาชนอำเภอ ๒๖๓ แห่ง^{๕๑}

เมื่อรัฐบาลดำเนินการจัดตั้งห้องสมุดประชาชนขึ้นตามจังหวัดและอำเภอต่าง ๆ โดยมอบให้อยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงศึกษาธิการนั้น กระทรวงศึกษาธิการจึงได้ออกระเบียบซึ่งเรียกว่า "ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยห้องสมุดประชาชน พ.ศ. ๒๔๘๒"^{๕๒} เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานห้องสมุดประชาชน ต่อมา พ.ศ. ๒๔๘๕ หลังจากที่กระทรวงศึกษาธิการได้รวมเข้ากับกระทรวงมหาดไทย จัดตั้งห้องสมุดประชาชนขึ้นทุกจังหวัดและทุกอำเภอ ตามมติของคณะรัฐมนตรีแล้ว กระทรวงศึกษาธิการได้เห็นสมควรปรับปรุงระเบียบว่าด้วยห้องสมุดประชาชนให้เหมาะสมยิ่งขึ้น จึงได้ยกเลิก "ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยห้องสมุดประชาชน พ.ศ. ๒๔๘๒" และได้ออกระเบียบใหม่เรียกว่า "ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยห้องสมุดประชาชน พ.ศ. ๒๔๘๕"^{๕๓} และได้ใช้ระเบียบนี้ตั้งแต่วันที่ ๑๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันนี้

ประเภทห้องสมุดประชาชน

ตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยห้องสมุดประชาชน พ.ศ. ๒๔๘๕ ได้แบ่งห้องสมุดประชาชนออกเป็น ๓ ประเภท

^{๕๑} รายชื่อห้องสมุดประชาชน ของกองการศึกษามูลนิธิ กรมสามัญศึกษา (อัครสำเนา)

^{๕๒} "ส่งระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยห้องสมุดประชาชน พ.ศ. ๒๔๘๒" คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการที่ ๓๐๑๕๒/๒๔๘๒ ลงวันที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๔๘๒ อ้างถึงใน "ส่งระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยห้องสมุดประชาชน พ.ศ. ๒๔๘๕" คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการที่ ๓๔๓๑๘/๒๔๘๕ ลงวันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๔๘๕ รวมระเบียบและคำสั่งเกี่ยวกับการจัดการศึกษาผู้ใหญ่, หน้า ๘๒

^{๕๓} "ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยห้องสมุดประชาชน พ.ศ. ๒๔๘๕" รวมรวมระเบียบและคำสั่งเกี่ยวกับการจัดการศึกษามูลนิธิ, หน้า ๘๓

๑. หอสมุดประชาชนจังหวัด มีหน้าที่ให้บริการแก่ประชาชน ณ ที่ตั้งจังหวัด และเป็นศูนย์กลางหมุนเวียนหนังสือและวัสดุภายในจังหวัด
๒. หอสมุดประชาชนอำเภอ เป็นสาขาของหอสมุดประชาชนจังหวัด มีหน้าที่ให้บริการแก่ประชาชน ณ ที่ตั้งอำเภอ และอาจหมุนเวียนหนังสือและวัสดุถึงประชาชนในชนบทด้วย
๓. หอสมุดเคลื่อนที่ ขึ้นอยู่กับหอสมุดประชาชนจังหวัด หรือกระทรวงศึกษาธิการ มีหน้าที่นำหนังสือและวัสดุจากหอสมุดประชาชนจังหวัดหรือกระทรวง ไปให้หอสมุดประชาชนอำเภอหรือจังหวัดแล้วแต่กรณี และถึงมือประชาชนในชนบท^{๔๔}

ที่ตั้งและอาคารหอสมุดประชาชน

การริเริ่มในการจัดตั้งหอสมุดประชาชน ปกติเป็นเรื่องของจังหวัดหรืออำเภอเป็นผู้ริเริ่มก่อน หลังจากที่ไคมีมคัคคะรัฐมนตรีเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ ให้จัดตั้งหอสมุดประชาชนขึ้นทุกอำเภอแล้ว กระทรวงศึกษาธิการได้พยายามจัดตั้งหอสมุดประชาชนขึ้นทุกอำเภอโดยกระทรวงมหาดไทยจะเป็นผู้ส่งการไปยังทุกอำเภอให้จัดเตรียมสถานที่ไว้^{๔๕} เมื่อกระทรวงศึกษาธิการได้รับงบประมาณให้ดำเนินการได้ ก็จะไ้รับดำเนินการทันที ในทางปฏิบัตินั้นเมื่อกระทรวงศึกษาธิการได้รับทราบจำนวนเงินงบประมาณแน่นอนและจัดแบ่งให้จังหวัดแล้ว ก่อนที่จะโอนเงินงบประมาณไปตั้งจ่ายให้จังหวัดนั้น กรมสามัญศึกษาจะแจ้งให้จังหวัดทราบจำนวนเงินงบประมาณที่ได้รับ ให้จังหวัดรับหาสถานที่เพื่อก่อสร้างหอสมุดโดยเอกเทศ หรือหาสถานที่จัดตั้งเป็น

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๓-๘๔

^{๔๕} "เรื่องหอสมุดประชาชน," คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ ที่ ๒๕๖๒๘/๒๔๕๕ ลงวันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๔๕๕ และ "เรื่องจัดหอสมุดประชาชน," คำสั่งกระทรวงมหาดไทย ที่ ๓๐๖/๒๔๕๕ ลงวันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๔๕๕. รวมระเบียบและคำสั่งเกี่ยวกับการจัดการศึกษาผู้ใหญ่, หน้า ๗๘-๘๑

หองสมุด^{๔๖} เมื่อจังหวัดหรืออำเภอมีสถานที่แล้ว ถ้าสถานที่นั้นต้องเสียค่าเช่า หรือต้องก่อสร้าง
 ใหม่ ก็จะไปขอร้องกระทรวงศึกษาธิการให้พิจารณาพร้อมกับส่งแผนผังและแจ้งรายละเอียดต่างๆ
 ถ้ากระทรวงศึกษาธิการเห็นชอบด้วยก็มอบอนุมัติไปให้จังหวัดดำเนินการจัดตั้งได้ ถ้าเป็นหองสมุด
 ประชาชนจังหวัดก็เป็นอำนาจหน้าที่ของผู้อำนวยการจังหวัด ส่วนหองสมุดประชาชนอำเภอ เป็น
 อำนาจหน้าที่ของนายอำเภอ เมื่อได้รับเงินงบประมาณแล้วก็ดำเนินการก่อสร้าง จัดซื้อ หรือ
 สร้างครุภัณฑ์ โต๊ะเก้าอี้เก็บหนังสือ โต๊ะเก้าอี้ เป็นต้น พร้อมทั้งจัดซื้อหนังสือเข้าหองสมุดต่อไป^{๔๗}
 หองสมุดประชาชนที่สร้างควมงบประมาณกระทรวงศึกษาธิการได้แก่หองสมุดที่ตั้งอยู่ในจังหวัด
 เชียงใหม่ นครราชสีมา อุบลราชธานี นราธิวาส ยะลา สตูล พระนครศรีอยุธยา เป็นต้น หองสมุด
 บางแห่งจังหวัดหรืออำเภอเป็นผู้สร้าง โดยใช้เงินส่วนจังหวัดหรือส่วนอำเภอ โต๊ะเก้าอี้หองสมุดประ
 ชาชนจังหวัดชลบุรี หองสมุดบางแห่งมีผู้มีจิตศรัทธาสร้างอาคารให้ โต๊ะเก้าอี้หองสมุดอยู่
 โดยเรือโทเอนก บุโรคม ได้จัดตั้งขึ้นในเขตอำเภอบางละมุง ซึ่งถือเป็นหองสมุดประชาชน
 อำเภอ^{๔๘} เนื่องจากปรากฏว่ามีผู้มีจิตศรัทธาสร้างอาคารหองสมุดประชาชนให้เสมอ เพื่อจะ
 ให้ประชาชนได้ประโยชน์อย่างเต็มที่จากหองสมุดประชาชน กระทรวงศึกษาธิการจึงได้เสนอแนะ
 เกี่ยวกับการจัดหาสถานที่สำหรับหองสมุดประชาชนไว้ว่า ควรจะเป็นที่ที่อยู่ในย่านชุมชน เช่น
 ในบริเวณที่มีบ้านเรือนตั้งอยู่หนาแน่น มีโรงเรียน หรือโรงงานที่มีคนทำงานมากอยู่ใกล้ เป็นที่
 ที่ไปมาสะดวก มีถนนผ่าน มีรถประจำทางหรือรถสาธารณะอื่น ๆ ผ่านไปมา เป็นที่ที่เห็นได้
 ง่าย ไม่ควรอยู่ในตรอกซอยต่าง ๆ หรืออยู่หลังอาคารใหญ่ ๆ อยู่ในที่ที่ปลอดภัยสำหรับผู้ใช้
 โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากจะเปิดบริการในเวลากลางวัน อาจจะเป็นที่ซึ่งประชาชนรู้จักคุ้นเคยแล้ว

^{๔๖} สนั่น ปัทมะทิน, เรื่องเดิม, หน้า ๕๕

^{๔๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๔-๕๕

^{๔๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐-๕๑

^{๔๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓

เช่นในบริเวณวัด บริเวณตลาดศ^{๕๐} เป็นต้น ถ้าจังหวัดไม่อาจหาสถานที่โดยเอกเทศ ก็อาจจัดตั้งห้องสมุดประชาชนร่วมกับกิจการอย่างอื่นในสาขาการศึกษาซึ่งมีสำนักงานหรือสถานที่อยู่แล้วก็ได้ เช่นอาจรวมกับโรงเรียนผู้ใหญ่ หรือหน่วยการศึกษาประชาชน^{๕๑} เป็นต้น

เท่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ห้องสมุดประชาชนจังหวัดเป็นห้องสมุดที่มีอาคารเป็นเอกเทศ ส่วนห้องสมุดประชาชนอำเภอส่วนมากมีลักษณะ เป็นห้องอ่านหนังสือเล็ก ๆ ในอาคารเรียนบางสโมสรข้าราชการบาง หรือในที่ทำการอำเภอบาง

การบริหารงานห้องสมุดประชาชน

การบริหารงานห้องสมุดประชาชนของกองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษา เป็นแบบกึ่งรวมอำนาจและกระจายอำนาจ หมายความว่ารัฐบาลมอบอำนาจให้กองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ เป็นผู้ดำเนินการเกี่ยวกับการเสนองบประมาณ จัดสรรงบประมาณ ควบคุมการจ้างและบรรจุบรรณารักษ์ วางระเบียบต่าง ๆ เกี่ยวกับการดำเนินงานห้องสมุดประชาชน ส่งการทั้งทางด้านเทคนิคและธุรการไปยังทุกจังหวัด พิจารณาความดีความชอบของบรรณารักษ์ตามขอเสนอของจังหวัด ตรวจรายงานประจำปีของห้องสมุด ให้คำแนะนำและเป็นที่ปรึกษาทางด้านวิชาการ จัดศึกษานิทเทศฝ่ายห้องสมุดไปให้คำแนะนำแก่บรรณารักษ์ จัดพิมพ์เอกสารตลอดจนจัดอบรมวิชาบรรณารักษศาสตร์แก่บรรณารักษ์ แต่ในขณะเดียวกันก็กระจายอำนาจให้แผนกศึกษาธิการของจังหวัดและอำเภอเป็นผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับการดำเนินงานต่าง ๆ ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว ส่วนด้านการปฏิบัติงานของบรรณารักษ์นั้น นอกจากบรรณารักษ์ต้องอยู่ในความดูแลของแผนกศึกษาธิการจังหวัดและอำเภอแล้ว ยังมีผู้บังคับบัญชาอื่น ๆ ตาม

^{๕๐} กรมสามัญศึกษา. ขอแนะนำในการหาสถานที่สำหรับห้องสมุดประชาชน

(พระนคร; ๒๕๐๐) (ฉกัสนา)

^{๕๑} สนั่น ปัทมะทิน, เรื่องเดิม, หน้า ๕๘

สายนการบริหารราชการของจังหวัดอีก คือ บัราราชการจังหวัด ปลัดจังหวัด นายอำเภอ ปลัดอำเภอ และเจ้าหน้าที่หน่วยการศึกษาประชาชนของจังหวัดอีกด้วย ขาราชการในตำแหน่งดังกล่าวเป็นผู้บังคับบัญชาโดยตรงของบรรณารักษ์ มีหน้าที่ควบคุมบรรณารักษ์เกี่ยวกับทางด้านการบริหารและดำเนินการดำเนินงานห้องสมุดประชาชน ได้แก่การจัดหาหนังสือเข้าห้องสมุด การทำบัตรรายการและจัดหมู่หนังสือ การให้ยืม ตลอดจนการเก็บหนังสือเข้าคืน เป็นต้น

ส่วนการบริหารงานห้องสมุดระหว่างห้องสมุดประชาชนจังหวัดและห้องสมุดประชาชนอำเภอ นั้น ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กันแต่อย่างใด ห้องสมุดประชาชนอำเภอไม่ต้องขึ้นอยู่กับห้องสมุดประชาชนจังหวัด แต่ขึ้นอยู่กับแผนกศึกษาธิการอำเภอ ที่ศึกษาธิการอำเภอเป็นผู้ดูแลการปฏิบัติงานของบรรณารักษ์ห้องสมุดประชาชนอำเภอ แลวรายงานผลการปฏิบัติงานและเสนอความคิดความชอบของบรรณารักษ์ห้องสมุดประชาชนอำเภอไปยังแผนกศึกษาธิการจังหวัด เพื่อจังหวัดเสนอกองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษาต่อไป ส่วนห้องสมุดประชาชนจังหวัดนั้นขึ้นอยู่กับแผนกศึกษาธิการจังหวัด ที่ศึกษาธิการจังหวัดเป็นผู้ดูแลการปฏิบัติงานของบรรณารักษ์ห้องสมุดประชาชนจังหวัด แลวรายงานผลการปฏิบัติงานและความคิดความชอบของบรรณารักษ์ห้องสมุดประชาชนจังหวัดไปยังกองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษาโดยตรง

ห้องสมุดประชาชนจังหวัดและห้องสมุดประชาชนอำเภอจะเกี่ยวข้องกันก็แต่ในกรณีที่ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยห้องสมุดประชาชนจังหวัดให้ห้องสมุดประชาชนอำเภอหมุนเวียนมายืมหนังสือ ไปให้ยืมในห้องสมุดประชาชนอำเภอเท่านั้น ส่วนด้านบริการอื่น ๆ นั้น ห้องสมุดประชาชนจังหวัดและห้องสมุดประชาชนอำเภอไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกันเลย^{๕๒}

^{๕๒} สัมภาษณ์ นางสาววานี ศักดิ์เจริญ วันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๑๔

คณะกรรมการอำนวยการหอสมุดประชาชน

หอสมุดประชาชนแต่ละแห่งมีคณะกรรมการอำนวยการหอสมุดคณะหนึ่ง คณะกรรมการอำนวยการหอสมุดนี้มีจำนวนอย่างน้อย ๕ คน โดยผู้ว่าราชการจังหวัดหรือนายอำเภอ
แล้วแต่กรณี เป็นประธานกรรมการโดยตำแหน่ง และมีศึกษาธิการจังหวัดหรือศึกษาธิการอำเภอ
แล้วแต่กรณี เป็นกรรมการโดยตำแหน่ง ส่วนกรรมการคนอื่น ๆ ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดหรือ
นายอำเภอ แล้วแต่กรณี เป็นผู้แต่งตั้งโดยการคัดเลือกจากผู้เหมาะสม หรือโดยจัดให้มีการออก
เสียงเลือกตั้งจากสมาชิกของหอสมุดนั้น^{๕๓}

คณะกรรมการอำนวยการหอสมุดตามที่กำหนดไว้ในระเบียบ มีหน้าที่เกี่ยวกับการ
วางระเบียบข้อบังคับเกี่ยวกับการดำเนินงานหอสมุด เช่นการรับบุคคลเข้าเป็นสมาชิกประจำ
กำหนดและเปลี่ยนแปลงเวลาเปิดปิดหอสมุด วางระเบียบเกี่ยวกับการให้ยืมหรือให้เช่าหนังสือ
พิจารณาแต่งตั้งบรรณารักษ์หรือผู้ช่วยบรรณารักษ์ โดยผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้อนุมัติ พิจารณา
หาวิธีส่งเสริมและเผยแพร่กิจการหอสมุด ตลอดจนพิจารณางบประมาณรายรับรายจ่ายของ
หอสมุด^{๕๔}

งบประมาณหอสมุดประชาชน

นับแต่เริ่มจัดตั้งหอสมุดประชาชนเป็นต้นมา จนถึง พ.ศ. ๒๕๐๔ มีหอสมุดประชาชน
๒๖๖ แห่งที่ได้รับงบประมาณจากกองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษา อีก ๘๖ แห่งเป็นหอสมุด

^{๕๓} "ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยหอสมุดประชาชน พ.ศ. ๒๔๙๕,"

รวมระเบียบและคำสั่งเกี่ยวกับการจัดการศึกษาผู้ใหญ่, หน้า ๘๕

^{๕๔} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

นอกงบประมาณ^{๕๕} สำหรับห้องสมุดประชาชนในงบประมาณนั้น ทั้งห้องสมุดประชาชนจังหวัดและ
ห้องสมุดประชาชนอำเภอได้รับการพิจารณาจัดสรรงบประมาณจากกรมสามัญศึกษาในหลักเกณฑ์
เดียวกัน คือห้องสมุดประชาชนแต่ละแห่งจะได้รับเงินงบประมาณเท่า ๆ กัน^{๕๖} ต่อมา พ.ศ.
๒๕๐๗ กองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษา ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบควบคุมดูแลห้องสมุดประชาชน
ได้พิจารณาเห็นว่า งบประมาณสำหรับการจัดและขยายห้องสมุดประชาชนมีจำกัด ถ้าจัดสรรเงิน
ให้ห้องสมุดทุกแห่ง เท่ากัน ทำให้ห้องสมุดแต่ละแห่งได้รับงบประมาณน้อย ไม่สามารถจะดำเนินการ
การขยายปรับปรุงห้องสมุดแห่งใดแห่งหนึ่งให้ก้าวหน้าขึ้นกว่าเดิมได้ ดังนั้นโดยได้รับอนุมัติจาก
กรมสามัญศึกษา กองการศึกษาผู้ใหญ่จึงวางนโยบายจัดสรรงบประมาณปรับปรุงห้องสมุดประชาชน
ใหม่ โดยประการแรกจะปรับปรุงห้องสมุดประชาชนจังหวัดให้เป็นตัวอย่างแก่ห้องสมุดประชาชน
อื่น ๆ และตัดเงินช่วยเหลือที่เคยให้แก่ห้องสมุดประชาชนอำเภอมาให้แก่ห้องสมุดประชาชน
จังหวัดแทน ประการที่สองจะจัดสรรงบประมาณให้แก่ห้องสมุดประชาชนตัวอย่าง ห้องสมุด
ประชาชนจังหวัดที่ตั้งภาคเป็นพิเศษ เพื่อให้เป็นตัวอย่างแก่ห้องสมุดประชาชนจังหวัดอื่น ๆ ใน
ภาค และประการสุดท้าย ห้องสมุดใดที่ท้องถิ่นให้ความสนใจช่วยเหลือ มีสมาชิกประจำที่เสียค่า
บำรุง และมีผู้ใช้มาก จะได้รับการจัดสรรงบประมาณเป็นพิเศษ ดังนั้น กรมสามัญศึกษาจึงได้
จัดสรรเงินให้ห้องสมุดประชาชนจังหวัดทั้ง ๗๑ แห่ง ออกเป็น ๔ อันดับคือ

อันดับ ๑	แห่งละ	๑๐,๐๐๐ บาท	มี	๓ แห่ง
อันดับ ๒	แห่งละ	๗,๐๐๐ บาท	มี	๑๒ แห่ง
อันดับ ๓	แห่งละ	๕,๐๐๐ บาท	มี	๒๑ แห่ง

^{๕๕} กรมสามัญศึกษา, กองการศึกษาผู้ใหญ่. รายงานการศึกษายุใหญ่ประจำปี ๒๕๐๔
(พระนคร, ๒๕๐๕), หน้า ๒๒

^{๕๖} "รายงานการประชุมคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานห้องสมุดของ
กระทรวงศึกษาธิการ ครั้งที่ ๓/๒๕๑๐ ณ ห้องสมุดกรมวิสามัญศึกษา" (๑๕ พฤษภาคม, ๒๕๑๐)
(อัครสาเนา), หน้า ๒

อันคืบ ๔ แห่งละ ๓,๐๐๐ บาท มี ๓๕ แห่ง^{๕๗}

ห้องสมุดประชาชนจังหวัดที่ได้รับงบประมาณอยู่ในอันคืบ ๑ นั้นมี ๓ แห่ง ได้แก่
ห้องสมุดประชาชนวัดสุทัศน์ ห้องสมุดประชาชนวัดเวฬุราชิน และห้องสมุดประชาชนจังหวัดนนทบุรี
ห้องสมุดทั้ง ๓ แห่งนี้ กองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษา ต้องการที่จะปรับปรุงก่อน เพื่อให้
เป็นตัวอย่างแก่ห้องสมุดประชาชนอื่น ๆ^{๕๘}

ห้องสมุดประชาชนจังหวัดที่ได้รับงบประมาณอยู่ในอันคืบ ๒ นั้นมีอยู่ ๑๒ แห่ง เป็น
ห้องสมุดขนาดใหญ่ที่ตั้งอยู่ในเขตชุมชนชนที่ประชากรอยู่ในเขตเทศบาลตั้งแต่ ๒๐,๐๐๐ คนขึ้นไป
ห้องสมุดประชาชนจังหวัด ๒๑ แห่งที่ได้รับงบประมาณในอันคืบ ๓ คือปีละ ๕,๐๐๐ บาทถือเป็น
ห้องสมุดประชาชนขนาดกลาง คือห้องสมุดที่อยู่ในที่ที่มีประชากรในเขตเทศบาลไม่เกิน ๒๐,๐๐๐
คน ห้องสมุดประชาชนจังหวัดขนาดเล็ก คือห้องสมุดที่อยู่ในที่ที่มีประชากรในเขตเทศบาลหรือ
สุขาภิบาลน้อยกว่า ๗,๐๐๐ คน ได้รับงบประมาณในอันคืบ ๔ คือปีละ ๓,๐๐๐ บาท^{๕๙} มีอยู่ ๓๕
แห่ง ดังรายชื่อห้องสมุดในตารางที่ ๑

ส่วนห้องสมุดประชาชนอำเภอใน กรมสามัญศึกษาได้ตัดการช่วยเหลือก่อน ต่อมา
พ.ศ. ๒๕๐๕ จึงได้เริ่มพิจารณาช่วยเหลือโดยดัดเงินงบประมาณล่าสุดจากห้องสมุดประชาชน
จังหวัด นำไปช่วยเหลือห้องสมุดประชาชนอำเภอที่ท้องถิ่นให้ความสนใจช่วยเหลือ ๒๐ แห่ง

^{๕๗} กรมสามัญศึกษา, กองการศึกษาผู้ใหญ่. รายงานการศึกษายุใหญ่ ประจำปี
๒๕๐๗. (พระนคร, ๒๕๐๘), หน้า ๕๘

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๐

^{๕๙} "รายงานการประชุมคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานห้องสมุดของกระทรวง
ศึกษาธิการ ครั้งที่ ๓/๒๕๑๐ ณ ห้องประชุมกรมวิสามัญศึกษา," (๑๕ พฤษภาคม, ๒๕๑๐)
(อัครสาเนา), หน้า ๒

ตารางที่ ๑

สถิติผลการดำเนินงานของมูลนิธิประชาชนจังหวัด ปี ๒๕๐๗

ลำดับ	จังหวัด	จำนวนหนังสือ	จำนวนผู้อ่าน	จำนวนประชากรในเขตเทศบาล	เงินงบประมาณ	รายได้
๑	พระนครศรีอยุธยา	๑,๓๔๙	๒๓,๙๘๑	๑,๖๖๙,๒๔๖	๑๐,๐๐๐	๒,๓๘๖
๒	ธนบุรี	๔,๑๖๓	๑๘,๖๕๕	๕๐๔,๔๓๘	๑๐,๐๐๐	๑,๕๙๐
๓	นนทบุรี	๓,๓๑๓	๒๓,๔๐๐	๒๔,๙๒๙	๑๐,๐๐๐	๓,๓๑๓
	รวม	๙,๖๒๕	๖๖,๐๓๖	๒,๑๙๘,๖๕๓	๓๐,๐๐๐	๘,๐๘๙
	เฉลี่ย	๓,๒๐๘	๒๒,๐๑๒	๗๓๒,๘๘๔	๑๐,๐๐๐	๒,๖๘๙
๔	นครปฐม	๒,๕๐๑	๑๑,๒๒๙	๓๑,๓๔๖	๗,๐๐๐	๕,๓๓๓.๕๐
๕	ยะลา	๓,๑๘๖	๓๐,๖๐๖	๕๐,๓๕๑	๗,๐๐๐	๑๑,๔๕๓
๖	สงขลา	๔,๕๓๒	๕๓,๕๘๙	๘๘,๑๙๕	๗,๐๐๐	๓๓,๘๓๓
๗	ภูเก็ต	๑,๙๓๙	๕,๖๕๖	๓๑,๒๙๕	๗,๐๐๐	๑,๒๓๒
๘	ราชบุรี	๑,๓๑๖	๑๐,๖๐๐	๕๕,๓๓๔	๗,๐๐๐	—
๙	ลพบุรี	๑,๑๙๓	๒๘,๐๘๐	๔๑,๖๓๑	๗,๐๐๐	๑,๓๕๒.๕๐
๑๐	พิษณุโลก	๑,๕๓๕	๙,๐๕๕	๓๖,๐๐๗	๗,๐๐๐	๕๓๕.๕๐
๑๑	เชียงใหม่	๒,๓๘๓	๒๘,๘๓๓	๓๙,๑๓๖	๗,๐๐๐	๑๓,๑๖๐
๑๒	อุตรธานี	๕๓๓	๖,๑๐๐	๓๖,๐๘๔	๗,๐๐๐	—
๑๓	อุบลราชธานี	๔,๓๐๓	๓๖,๐๖๐	๖๖,๓๖๓	๗,๐๐๐	—

ตารางที่ ๑ (ต่อ)

ลำดับ	จังหวัด	จำนวน หนังสือ	จำนวน ผู้อนุญาต	จำนวนประชากร ในเขตเทศบาล	เงิน งบประมาณ	รายได้อื่นๆ
๑๔	นครราชสีมา	๒,๓๐๐	๒๙,๕๕๐	๕๑,๕๙๔	๗,๐๐๐	๓,๖๗๕
๑๕	ฉะเชิงเทรา	๓,๕๖๘	๒๙,๓๗๖	๓๖,๙๕๐	๗,๐๐๐	๒,๑๕๑
	รวม	๒๙,๖๔๑	๒๖๘,๖๒๘	๖๐๔,๑๕๕	๘๔,๐๐๐	๗๑,๘๓๓.๕๐
	เฉลี่ย	๒,๔๗๐	๒๒,๓๘๕	๕๐,๓๒๙	๗,๐๐๐	๕,๙๘๙.๔๔
๑๖	ปัตตานี	๑,๒๕๙	๙,๐๒๗	๒๖,๖๓๓	๕,๐๐๐	๕๑๘
๑๗	นราธิวาส	๒,๗๔๖	๒๔,๙๖๖	๓๐,๓๗๐	๕,๐๐๐	๖,๓๐๓
๑๘	สตูล	๑,๘๕๕	๑๘,๒๙๐	๗,๒๐๖	๕,๐๐๐	๗๗๖
๑๙	พัทลุง	๒,๔๗๐	๒๔,๘๕๙	๑๑,๓๘๓	๕,๐๐๐	๓,๔๘๙
๒๐	นครศรีธรรมราช	๔,๖๗๗	๑๗,๕๗๙	๕๕,๕๖๔	๕,๐๐๐	๙๕๐
๒๑	สุราษฎร์ธานี	๑,๔๗๑	๕,๓๒๐	๕๐,๖๖๑	๕,๐๐๐	-
๒๒	เพชรบุรี	๓,๓๗๖	๒๕,๙๗๖	๓๖,๕๖๙	๕,๐๐๐	-
๒๓	สุพรรณบุรี	๒,๙๒๘	๑๖,๕๘๖	๒๓,๔๓๘	๕,๐๐๐	๑๓,๕๖๘.๕๐
๒๔	กาญจนบุรี	๒,๐๔๔	๑๔,๓๘๒	๑๔,๓๘๒	๕,๐๐๐	๓,๐๔๔
๒๕	พระนครศรีอยุธยา	๒,๙๕๙	๓๘,๕๐๐	๕๖,๕๙๔	๕,๐๐๐	๒,๕๗๑
๒๖	สระบุรี	๑,๙๕๖	๓๑,๑๐๐	๕๐,๖๖๓	๕,๐๐๐	๙๕๘
๒๗	จันทบุรี	๒,๐๖๓	๑๓,๗๑๑	๒๖,๐๐๕	๕,๐๐๐	๖๖๓
๒๘	ปราจีนบุรี	๑,๗๒๑	๑๔,๓๐๒	๓๖,๗๐๙	๕,๐๐๐	๗๕๐
๒๙	นครสวรรค์	๑,๕๘๔	๒๓,๗๖๐	๕๓,๘๙๑	๕,๐๐๐	๑,๘๗๖
๓๐	เขียงราย	๑,๓๗๙	๑๔,๑๙๓	๓๓๓,๗๓๓	๕,๐๐๐	๑,๕๘๗

ตารางที่ ๑ (ต่อ)

ลำดับ	จังหวัด	จำนวน หนังสือ	จำนวน ผู้อนุญา	จำนวนประชากร ในเขตเทศบาล	เงิน งบประมาณ	รายได้อื่นๆ
๓๑	ลำปาง	๑,๘๒๗	๓๕,๕๐๘	๓๕,๓๗๕	๕,๐๐๐	๑,๓๗๕
๓๒	หนองคาย	๑,๓๒๔	๑๖,๓๘๔	๒๕,๑๗๓	๕,๐๐๐	๗๕๕
๓๓	ขอนแก่น	๓,๘๖๕	๒๑,๕๒๘	๓๑,๖๐๗	๕,๐๐๐	๒,๓๕๘
๓๔	ร้อยเอ็ด	๒,๐๗๐	๑๐,๕๑๘	๑๒,๖๕๘	๕,๐๐๐	๗๗๓
๓๕	นครพนม	๒,๐๖๘	๒๒,๕๐๗	๑๓,๒๕๗	๕,๐๐๐	๑,๒๑๑
๓๖	ชลบุรี	๑,๐๓๘	๓๘,๗๑๓	๖๑,๑๕๕	๕,๐๐๐	๕๘๐
	รวม	๕๐,๓๐๑	๕๑๖,๘๐๒	๖๖๐,๙๐๒	๑๐๕,๐๐๐	๕๕,๑๓๕.๕๐
	เฉลี่ย	๒,๓๕๕	๑๕,๘๘๘	๓๑,๘๗๒	๕,๐๐๐	๒,๐๐๑.๕๐
๓๗	ปทุมธานี	๒,๕๑๓	๓,๕๒๘	๓,๕๒๘	๓,๐๐๐	๖๘๕
๓๘	สมุทรปราการ	๒,๓๖๒	๗,๕๗๕	๕๒,๘๕๓	๓,๐๐๐	—
๓๙	สมุทรสาคร	๓,๑๓๖	๑๘,๕๗๑	๓๕,๘๖๕	๓,๐๐๐	๕,๕๖๒
๔๐	ศรีสะเกษ	๓,๑๕๕	๑๕,๕๐๐	๒๕,๕๒๓	๓,๐๐๐	๕๓๐
๔๑	สิงห์	๘๕๐	๗,๗๕๐	๑๑,๕๕๕	๓,๐๐๐	—
๔๒	กระบี่	๑,๖๒๕	๕,๑๐๐	๓,๓๗๕	๓,๐๐๐	—
๔๓	ระนอง	๑,๕๑๖	๑๖,๑๘๓	๗,๒๕๕	๓,๐๐๐	๕,๕๕๑
๔๔	ประจวบคีรีขันธ์	๑,๓๐๘	๑๐,๐๐๐	๒๖,๓๘๕	๓,๐๐๐	๖๓๓
๔๕	สมุทรสงคราม	๑,๓๕๖	๕,๖๐๐	๒๐,๕๑๒	๓,๐๐๐	๑,๕๑๑
๔๖	อ่างทอง	๑,๕๕๖	๕,๑๓๐	๑๕,๕๖๓	๓,๐๐๐	—

ตารางที่ ๑ (ต่อ)

ลำดับ	จังหวัด	จำนวน หนังสือ	จำนวน ผู้อ่าน	จำนวนประชากร ในเขตเทศบาล	เงิน งบประมาณ	รายได้อื่นๆ
๕๓	สิงห์บุรี	๓๑๘	๑๓,๓๘๕	๘,๕๕๖	๓,๐๐๐	๑,๐๑๓
๕๔	ชัยนาท	๑,๐๘๕	๔,๒๕๐	๕,๔๕๕	๓,๐๐๐	-
๕๕	อุทัยธานี	๕๐๘	๑๓,๔๘๘	๑๐,๓๕๖	๓,๐๐๐	๑๕๓
๕๖	ระยอง	๑,๓๓๓	๔,๓๒๘	๑๓,๖๑๘	๓,๐๐๐	-
๕๗	สุพรรณ	๑,๓๐๕	๑๘,๕๐๐	๘,๔๕๑	๓,๐๐๐	๕๖๕
๕๘	ทราฟ	๑,๖๓๔	๑๕,๓๕๓	๖,๒๓๖	๓,๐๐๐	๕๖๔
๕๙	นครนายก	๕๘๘	๓,๕๐๐	๘,๐๕๓	๓,๐๐๐	-
๕๙	อุตรดิตถ์	๑,๕๓๐	๒๐,๐๑๖	๑๕,๓๒๘	๓,๐๐๐	-
๕๕	พิจิตร	๑,๓๕๓	๑๖,๖๕๕	๓๕,๕๐๘	๓,๐๐๐	๑,๖๑๘
๕๖	กำแพงเพชร	๑,๕๕๑	๖,๓๑๖	๘,๓๐๓	๓,๐๐๐	๓๖๐
๕๓	สุโขทัย	๒,๐๕๘	๖,๕๕๕	๑๘,๒๕๓	๓,๐๐๐	๓๕๘
๕๘	พาก	๓๕๕	๘,๑๖๐	๒๖,๐๕๕	๓,๐๐๐	๓๒๘
๕๙	เพชรบูรณ์	๒,๒๓๐	๓๒,๘๕๐	๑๕,๖๒๕	๓,๐๐๐	๑,๐๐๑
๖๐	แพร่	๒,๐๓๕	๑,๑๐๕	๑๖,๓๒๑	๓,๐๐๐	-
๖๑	น่าน	๓,๑๐๓	๘,๕๐๓	๑๕,๒๕๖	๓,๐๐๐	๑,๑๑๕
๖๒	แม่ฮ่องสอน	๘๘๑	๕,๕๒๘	๓,๖๓๖	๓,๐๐๐	๘๕๕
๖๓	เลย	๓,๕๕๐	๒,๐๖๕	๘,๕๕๕	๓,๐๐๐	-
๖๔	ลพบุรี	๕,๓๕๕	๑๐,๕๐๐	๑๕,๕๕๕	๓,๐๐๐	-
๖๕	มหาสารคาม	๒,๑๓๐	๒๓,๒๑๐	๑๕,๑๕๓	๓,๐๐๐	๕๐๕
๖๖	กาฬสินธุ์	๓๓๓	๓,๐๐๐	๑๖,๖๑๕	๓,๐๐๐	-

ตารางที่ ๑ (ต่อ)

ลำดับ	จังหวัด	จำนวน หนังสือ	๒. จำนวนคู่มือ	จำนวนประชากร ในเขตเทศบาล	เงิน งบประมาณ	รายได้อื่นๆ
๖๗	ชัยภูมิ	๕,๕๕๓	๑๓,๗๓๕	๑๑,๕๗๖	๓,๐๐๐	๒๐๔
๖๘	บุรีรัมย์	๑,๔๖๕	๕,๐๐๐	๑๕,๒๘๐	๓,๐๐๐	๑,๒๕๖
๖๙	สุรินทร์	๕๗๖	๑,๐๐๐	๑๖,๒๕๐	๓,๐๐๐	๘๐๑
๗๐	ศรีสะเกษ	๓,๓๖๒	๘,๕๐๐	๑๐,๔๑๕	๓,๐๐๐	๓๐๐
๗๑	ลำพูน	๑,๓๗๐	๑๒,๖๐๐	๑๐,๖๗๒	๓,๐๐๐	๘๐
	รวม	๒๖,๒๗๕	๓๗๒,๖๘๔	๕๒๕,๒๔๐	๑๐๕,๐๐๐	๓๐,๓๖๕
	เฉลี่ย	๑,๘๕๔	๑๐,๖๕๘	๑๕,๐๐๓	๓,๐๐๐	๘๖๖
	รวมทั้งหมดย	๑๕๕,๘๔๖	๑,๑๒๔,๑๕๐	๔,๐๐๐,๒๐๔	๓๖๕,๐๐๐	๑๕๕,๓๗๐

ที่มา กรมสามัญศึกษา, กองการศึกษาน้อย. รายงานการศึกษาน้อยประจำปี ๒๕๐๗, หน้า ๖๐-๖๔ และ สมุคสถิติรายปี ๒๕๐๕ หน้า ๕๐-๕๗.

แห่งละ ๒,๐๐๐ บาท^{๖๐} ปี ๒๕๑๐ ได้เพิ่มเป็น ๔๐ แห่ง ๆ ละ ๒,๐๐๐ บาทตามเดิม^{๖๑}

งบประมาณที่ห้องสมุดประชาชนได้รับจากกองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษา เป็นค่าดำเนินงานประจำปีนั้น แบ่งเป็นค่าซื้อหนังสือประมาณ ๓๐% โดยซื้อหนังสือประเภทสารคดีและวิชาการ ๕๐% ประเภทนวนิยาย หนังสือเด็ก อีก ๕๐% เป็นค่าวัสดุสำหรับห้องสมุดประมาณ ๒๕% ได้แก่เครื่องเขียนต่าง ๆ สำหรับจัดทำนิตรศการ และวัสดุในการซ่อมหนังสืออีก ๕% เป็นค่าหนังสือพิมพ์รายวันและวารสาร^{๖๒}

นอกจากห้องสมุดประชาชนจะได้รับเงินงบประมาณจากกองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษาแล้ว ยังมีรายได้จากเงินบริจาคซึ่งมีผู้มีจิตศรัทธาให้ทรัพย์สินเป็นหนังสือ ทรัพย์สินหรือเงินสด ได้จากค่าบำรุงห้องสมุดที่เก็บจากสมาชิกประจำ อาจเป็นรายเดือนหรือรายปี เพื่อใช้ซื้อหนังสือ นิตยสาร และใช้จ่ายอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานห้องสมุดได้แนะนำให้เลิกการเก็บค่าบำรุงจากสมาชิก เพราะกรมสามัญศึกษามีความมุ่งหมายให้ห้องสมุดประชาชนเป็นวิทยาทานสถานโดยแท้จริง เพื่อให้ประชาชนได้รับประโยชน์จากห้องสมุดโดยกว้างขวาง แต่ทั้งนี้ไม่เป็นการห้ามผู้มีจิตศรัทธาเพื่อบริจาคทรัพย์สินแก่ห้องสมุดด้วยใจสมัคร นอกจากนี้บรรณารักษ์ห้องสมุดประชาชนยังมีวิธีเก็บเงินบำรุงห้องสมุดโดยวิธีต่าง ๆ เช่น

^{๖๐}กรมสามัญศึกษา, กองการศึกษาผู้ใหญ่. รายงานการศึกษาผู้ใหญ่ประจำปี ๒๕๐๕ (พระนคร, ๒๕๑๑), หน้า ๖๕-๗๕

^{๖๑}กรมสามัญศึกษา, กองการศึกษาผู้ใหญ่. รายงานการศึกษาผู้ใหญ่ประจำปี ๒๕๑๐ (พระนคร, ๒๕๑๒), หน้า ๓๒

^{๖๒}"การปรับปรุงห้องสมุดประชาชนจังหวัด" คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการที่ ๑๓๖๐๖/๒๕๐๖ ลงวันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๐๖ ระเบียบและคำสั่งเกี่ยวกับการจัดการศึกษาผู้ใหญ่, หน้า ๑๐๑-๑๐๒

^{๖๓}กรมสามัญศึกษา, กองการศึกษาผู้ใหญ่. คำแนะนำการปรับปรุงส่งเสริมห้องสมุดประชาชน (อัคราเนนา), หน้า ๒

ตารางที่ ๒

การจัดสรรงบประมาณของกองการศึกษาผู้ใหญ่ในการดำเนินงานห้องสมุดประชาชน
ระหว่างปี ๒๕๐๗-๒๕๑๓

การจัดสรรงบประมาณ	๒๕๐๗	๒๕๐๘	๒๕๐๙	๒๕๑๐	๒๕๑๑	๒๕๑๒	๒๕๑๓
ค่าตอบแทน	๕๑,๕๐๐	๓,๖๐๐	๘,๕๐๐	๑๒,๖๐๐	-	-	-
ค่าวัสดุ	๕๗,๒๐๐	๓๙,๒๐๐	๖๕,๕๒๐	๗๙,๖๐๐	-	-	-
ค่าวัสดุ	๓๕๕,๐๐๐	๓๘๒,๐๐๐	๓๘๖,๐๐๐	๓๖๓,๐๐๐	-	-	-
ค่าครุภัณฑ์	-	๑๓๑,๕๐๐	๕๗,๐๐๐	๘๗,๐๐๐	-	-	-
ค่าที่ดินและสิ่งก่อสร้าง	-	-	-	๕๐,๐๐๐	-	-	-
รวม	๕๕๓,๖๐๐	๕๑๖,๓๐๐	๕๐๖,๙๒๐	๕๘๒,๒๐๐	๕๓๓,๓๐๐	๕๕๓,๕๒๐	๕๓๕,๐๒๐

ที่มา จากแผนการศึกษาประชาชน กองการศึกษาผู้ใหญ่

หมายเหตุ ปี ๒๕๑๑-๒๕๑๓ แผนการศึกษาประชาชนมิได้แยกประเภทไว้

ฉายภาพยนตร์จัดงานวันทองสมุก เป็นต้น ในการประชุมสามัญประจำปี ๒๕๐๘ ของสมาคมทองสมุกแห่งประเทศไทย โดยมีหัวข้อการประชุมว่า "ทองสมุกกับการเงิน" บรรณาธิการหลายคนเล่าถึงวิธีต่าง ๆ ที่จะหาเงินเข้าทองสมุก เช่นจังหวัดหนึ่งได้จัดงานประจำปี บรรณาธิการได้อโอกาสเปิดทองสมุกในเวลาว่างคืนระหว่างเมือง และให้ยูมาเที่ยวงานจอร์จที่ทองสมุกได้โดยเก็บค่าเช่าคืนละ ๑๐ บาท^{๒๔} เป็นต้น นับว่าเป็นวิธีหารายได้เข้าทองสมุกที่ควรถูกหนึ่ง

เจ้าหน้าที่ทองสมุกประชาชน

เจ้าหน้าที่ทองสมุกประชาชน หรือผู้ที่ทำหน้าที่บรรณาธิการนั้น แต่เดิมมากกระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดความรู้ไว้เพียงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ (มัธยมปีที่ ๖) หรือเทียบเท่า มิได้กำหนดความรู้ทางบรรณาธิการศาสตร์ไว้อย่าง เพราะยังไม่มีสถานศึกษาใดในประเทศไทยสอนวิชานี้มาก่อน และเป็นอัตราจ้างประจำ เงินเดือน ๔๕๐ บาทต่อเดือน ต่อมากกระทรวงศึกษาธิการได้ออกระเบียบเกี่ยวกับการบรรจุบรรณาธิการสามัญของกองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษาไว้ว่า บุคคลที่มีความรู้ไม่ต่ำกว่าประกาศนียบัตร ป.ป. หรือเทียบเท่า และที่มีความรู้ไม่ต่ำกว่าประกาศนียบัตร ป.ม. หรือเทียบเท่า จะบรรจุได้ในอัตรา ๒๐๐ บาท และ ๓๕๐ บาท^{๒๕} ตามลำดับ หลังจากที่กระทรวงศึกษาธิการได้เปิดสอนวิชาบรรณาธิการศาสตร์ในระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาที่วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยาแล้ว การจ้างหรือบรรจุบรรณาธิการจึงเปลี่ยนไป ตาม

^{๒๔} วานี ศักดิ์เจริญ, "เรื่องที่ไม่ถึงเกี่ยวกับการหาเงินเข้าทองสมุก," วารสารการศึกษาผู้ใหญ่, ๒๑ (มีนาคม, ๒๕๑๐), หน้า ๒๐-๒๑

^{๒๕} "เรื่องระเบียบการจ้างบรรณาธิการทองสมุกประชาชน" คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการที่ ๔๔๓๖/๒๕๐๔ ลงวันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๐๔ รวมระเบียบและคำสั่งเกี่ยวกับงานวันการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษา (พระนคร; กรมสามัญศึกษา, ๒๕๐๔) หน้า ๑๓๕

กฎ ก.ช. ฉบับที่ ๕๕๐ (พ.ศ. ๒๕๑๑) ออกตามความในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการ พ.ศ. ๒๕๑๑ ว่าด้วยการบรรจุผู้ได้รับประกาศนียบัตรวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์จากสถานศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ระบุว่า ผู้ได้รับประกาศนียบัตรวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์จากสถานศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการตามหลักสูตรที่ ก.ช. รับรอง โดยมีกำหนดเวลาศึกษาไม่น้อยกว่า ๑ ปี ต่อจากประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา หรือประโยคมัธยมศึกษาตอนปลายสายสามัญหรือเทียบเท่า จะบรรจุได้ไม่สูงกว่าชั้นจัตวา อันดับ ๒ ชั้น ๕๐๐ บาท^{๖๖} และจะกล่าวได้ว่าในระยะหลังนี้ ความรู้ของบรรณารักษศาสตร์ของสังคมประชาชนสูงขึ้น กล่าวคือแทนที่จะจ้างหรือบรรจุจากผู้ที่มีความรู้เพียงขั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ก.ช. ได้ลงมติใหม่ตำแหน่งบรรณารักษจัตวาโดยบรรจุจากผู้ที่ได้รับประกาศนียบัตร ป.กศ. ป.ป. หรือ พ.ป. และสอบได้วิชาชุดบรรณารักษศาสตร์ตามหลักสูตรการสอบเลื่อนวิทยฐานะครู ประกาศนียบัตรพิเศษการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ หรือเคยเข้ารับราชการอบรมวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์จากกรมสามัญศึกษา หรือหน่วยงานใดในกระทรวงศึกษาธิการ หรือจากสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย และได้รับใบรับรองวุฒินับจากสมาคมฯ แทน^{๖๗}

เนื่องจากกรณีที่ ก.ช. กำหนดขั้นและชั้นของบรรณารักษศาสตร์ทำเกินไป และไม่พิจารณาปรับวุฒิให้เมื่อบรรณารักษมีวุฒิส่งขึ้น และแม้ว่ากองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษา จะได้รับอัตราบรรณารักษตรี อันดับ ๑ ชั้น ๕๕๐ บาท จากสำนักงบประมาณรวม ๗ อัตรา ซึ่งมีวุฒิปประกาศนียบัตร ป.ม. ป.ม.ช. หรือ พ.ม. และเป็นผู้ที่สอบได้วิชาชุดบรรณารักษศาสตร์ตาม

^{๖๖} "กฎ ก.ช. ฉบับที่ ๕๕๐ (พ.ศ. ๒๕๑๑) ออกตามความในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการ พ.ศ. ๒๕๑๑ ว่าด้วยการบรรจุผู้ได้รับประกาศนียบัตรวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์จากสถานศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ," ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๘๕, ตอนที่ ๓๘ (๓๐ เมษายน, ๒๕๑๑), หน้า ๒๖๘-๒๓๐

^{๖๗} "เรื่องอนุมัติใหม่ตำแหน่งบรรณารักษจัตวา," ที่ ศร. ๐๕๐๔/๒๐๔๓ ลงวันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๐๕, ระเบียบและคำสั่งเกี่ยวกับการจัดการศึกษาผู้ใหญ่, หน้า ๑๒๔

หลักสูตรประกาศนียบัตรประโยคครูมัธยม หรือผ่านการอบรมวิชาบรรณารักษศาสตร์จากสมาคม
 หอสมุดแห่งประเทศไทย หรือจากส่วนราชการอื่นที่สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ โดยได้รับวุฒิปัตร
 เพื่อเป็นบรรณารักษตรี หอสมุดประชาชนจังหวัดนครราชสีมา ยะลา สมุทรสาคร เพชรบูรณ์
 เพชรบุรี กาญจนบุรี และสุพรรณบุรี ก็ตาม แต่ทาง ก.พ. ไม่พิจารณาให้บรรจุบรรณารักษ์เหล่า
 นั้นโดยให้เหตุผลว่า มีปริมาณงานและคุณภาพไม่พอที่จะกำหนดเป็นบรรณารักษ์ตรีได้ และได้
 กำหนดให้เป็นบรรณารักษ์จัตวา อันกับ ๒ ชั้น ๓๕๐ บาทแทน นี่เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้บรรณา
 รักษ์ลาออกไปเพื่อไปประกอบอาชีพอื่นที่ก้าวหน้ากว่า ถึงแม้ว่าคณะกรรมการส่งเสริมและประ
 สานงานหอสมุดของกระทรวงศึกษาธิการจะได้มีหนังสือถึง ก.พ. ชี้แจงให้เห็นว่าหอสมุดมี
 ความสำคัญในการส่งเสริมการศึกษาของประชาชนและในการพัฒนาคน งานหอสมุดเป็นงาน
 คำนวณวิชาการ การเป็นบรรณารักษ์ต้องมีความรู้ทางบรรณารักษศาสตร์ เมื่อพิจารณาในคุณภาพ
 และปริมาณงานแล้วเห็นว่า หอสมุดประชาชนระดับจังหวัดมีปริมาณงานมากพอ และนับวันจะ
 ขยายกว้างขวางออกไป การจะบรรจุเป็นบรรณารักษ์จัตวานั้นจะทำให้หอสมุดไม่ก้าวหน้าเท่า
 ที่ควร^{๖๕} แล้วก็ตาม ทาง ก.พ. ก็ยังไม่พิจารณาให้กองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษา บรรจุ
 ผู้มีวุฒิเหล่านั้นเป็นบรรณารักษ์ตรีจนกระทั่งทุกวันนี้

ปัจจุบัน กองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษา มีบรรณารักษ์จัตวาสามัญ ๑๐๗ อัตรา
 อัตราเงินเดือนตั้งแต่ ๘๑๐ บาทขึ้นไป และมีบรรณารักษ์ประเภทลูกจ้างประจำ ๑๒๐ อัตรา โดย
 มีอัตราเงินเดือนอยู่ระหว่าง ๕๕๐ บาท และ ๑๕๐๐ บาท^{๖๕} หอสมุดประชาชนใดที่ยังไม่มี
 อัตราที่จะจ้างหรือบรรจุบรรณารักษ์ได้ อาจจะอาศัยข้าราชการในแผนกศึกษาธิการ หรือพระภิกษุ

^{๖๕} "รายงานการประชุมคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานหอสมุดของกระทรวง
 ศึกษาธิการ ครั้งที่ ๒/๒๕๑๑" (๓๑ พฤษภาคม, ๒๕๑๑), หน้า ๒ (อค์สำเนา)

^{๖๕} รายชื่อบรรณารักษ์สามัญและลูกจ้างประจำ ของกองการศึกษาผู้ใหญ่ สํารวจเมื่อ
 วันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๑๔

ทำหน้าที่บรรณาธิการ นอกจากนั้นกองการศึกษาผู้ใหญ่ประสงค์จะให้ห้องสมุดประชาชนมีการโรง
แห่งละ ๑ คน แต่ปรากฏว่าได้รับอัตราภากรโรงมาเพียง ๓๔ อัตรา^{๗๐} เท่านั้น

สำหรับตำแหน่งบรรณาธิการที่เป็นลูกจ้างประจำนั้น ทางกรมสามัญศึกษาได้มีโครงการ
ที่จะขอเปลี่ยนแปลงอัตราค่าจ้างประจำให้เป็นอัตราเงินเดือนข้าราชการพลเรือนสามัญ ทั้งนี้มีจุด
ประสงค์เพื่อความมั่นคงของผู้ที่จะเข้ามาปฏิบัติงานในตำแหน่งบรรณาธิการ ทั้งนี้ปรากฏว่า
อัตราค่าจ้างประจำของจังหวัดไควาง ก็ได้ให้จังหวัดนั้นขออนุมัติเปลี่ยนแปลงเป็นอัตราค่าจ้างชั่วคราว
เพื่อบรรจุลูกจ้างชั่วคราวให้ดำรงตำแหน่งไปจนสิ้นปีงบประมาณก่อน และกรมสามัญศึกษาจะได้ขอ
เปลี่ยนแปลงเป็นอัตราเงินเดือนข้าราชการพลเรือนสามัญในปีงบประมาณต่อไป^{๗๑}

หนังสือและสิ่งพิมพ์

หนังสือและสิ่งพิมพ์ที่อยู่ในเกณฑ์ที่จะพิจารณาจัดหาเข้าห้องสมุดได้แก่ ประเภทวารสาร
นิตยสาร อนุสาร หรือบรรณสารของทางราชการ ประเภทวิชาความรู้ทางเกษตรศาสตร์
อุตสาหกรรม อักษรศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ หรือความรู้อย่างอื่นซึ่ง เป็น
ประโยชน์ในการส่งเสริมอาชีพ การศึกษาและวัฒนธรรมของประชาชน ประเภทการปกครอง
ระบอบประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญ ประเภทบันเทิงคดีซึ่งมีประโยชน์แก่มนุษยชาติ เรื่องส่งเสริม
กามารมณ์และประเภทอื่น ๆ ที่เห็นว่าจะเป็นประโยชน์แก่ประชาชน สำหรับหนังสือและสิ่งพิมพ์
อื่น ๆ ที่นำมาซึ่งความเสื่อมเสียศีลธรรม ส่งเสริมความไม่สงบสุข และประเภทอ่อนหรืออธิบาย

^{๗๐} รายชื่อภากรโรงประจำห้องสมุดประชาชน

^{๗๑} "เรื่อง การเปลี่ยนแปลงอัตราค่าจ้างประจำตำแหน่งบรรณาธิการที่ว่างลงเป็นอัตราเงิน
เดือน," คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ ที่ ๐๕๐๔/๑๐๕๕๘ ลงวันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๕๐๕,
ระเบียบและคำสั่งเกี่ยวกับการจัดการศึกษาผู้ใหญ่, หน้า ๑๐๕

ลัทธิเศรษฐกิจการเมืองซึ่งเป็นภัยต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้น ไม่นับญาติให้จัดหาเข้า
ห้องสมุดประชาชน^{๗๒}

เนื่องด้วยรัฐบาลมีความประสงค์จะให้มีการโฆษณาเผยแพร่กฎหมายให้ประชาชนทราบ
โดยกว้างขวาง และเห็นว่าห้องสมุดประชาชนจะเป็นสถานที่ให้บริการเผยแพร่การศึกษาแก่
ประชาชนอยู่แล้ว ดังนั้นกระทรวงศึกษาธิการจึงขอให้จังหวัดพิจารณาจัดหาหนังสือที่เกี่ยวข้อง
กับกฎหมาย กฎข้อบังคับที่ใช้อยู่เป็นประจำเข้าห้องสมุดประชาชน นอกจากนี้ยังมีแผนที่ประเทศ
ไทย แผนที่จังหวัดและอำเภอ แผนที่โลกภาษาไทย ตลอดจนพระบรมฉายาสาทิสพระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัว ควรที่จะจัดหาไว้ในห้องสมุดประชาชน^{๗๓}

นอกจากจะไต่หนังสือ นิตยสาร หนังสือพิมพ์ และสิ่งพิมพ์อื่น ๆ จากการบริจาคของ
ส่วนราชการ บริษัท หรือเอกชนโดยตรง หรือโดยผ่านกองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษา แล้ว
ห้องสมุดประชาชนยังได้รับหนังสือและสิ่งพิมพ์อื่น ๆ โดยการซื้อด้วยเงินงบประมาณ หรือเงิน
รายได้ของห้องสมุดอีกด้วย โดยซื้อประเภทสารคดีและวิชาการ ๕๐% และประเภทนวนิยาย
หนังสือเด็ก และอื่น ๆ ๕๐%^{๗๔}

^{๗๒} "ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยห้องสมุดประชาชน พ.ศ. ๒๔๙๕,"
ระเบียบและคำสั่งเกี่ยวกับการศึกษาผู้ใหญ่, หน้า ๘๖

^{๗๓} "เรื่องการเผยแพร่กฎหมายให้ประชาชนทราบ" คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ
ที่ ๑๖๓๘๖/๒๔๙๖ วันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๔๙๖ รวมระเบียบและคำสั่งเกี่ยวกับการจัดการ
ศึกษาผู้ใหญ่, หน้า ๘๘

^{๗๔} "เรื่องการปรับปรุงห้องสมุดประชาชน" คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ ที่ ๑๓๒๐๖/
๒๕๐๖ วันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๐๖. รวมระเบียบและคำสั่งเกี่ยวกับการจัดการศึกษาผู้ใหญ่.

ควั้ปรากฏว่าหนังสือในหอสมุดประชาชนยังมีไม่พอกับความต้องการของผู้ใช้ ประกอบกับการเพิ่มงบประมาณเพื่อซื้อหนังสือนั้นยังไม่อาจทำได้ ดังนั้นวิธีที่จะหาหนังสือใหม่ เพื่อบริการแก่ผู้ใช้คือ วิธีแลกเปลี่ยนหนังสือระหว่างหอสมุด และวิธีจัดหนังสือหมุนเวียนไปตามท้องถิ่นต่าง ๆ ซึ่งได้ทดลองทำแล้วระหว่างจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดฉะเชิงเทรา และปรากฏว่าได้รับผลเป็นที่น่าสนใจ^{๗๕}

บริการหอสมุดประชาชน

หอสมุดประชาชนเปิดให้ประชาชนทั้ง เด็กและผู้ใหญ่ เข้าอ่านหนังสือได้ทุกเวลาที่หอสมุดเปิดทำการ โดยกำหนดเวลาเปิดปิดไว้แน่นอนเท่า ๆ กับเวลาทำงานของราชการทั่วๆ ไป ระหว่าง ๘.๐๐ น. ถึง ๒๑.๐๐ น. เปิดอย่างน้อยวันละ ๗ ชั่วโมง^{๗๖} คณะกรรมการอำนวยการหอสมุดจะพิจารณาเวลาที่ควรจะเปิดทำการ ไม่จำเป็นต้องตรงตามเวลาของสถานที่ราชการอื่น ๆ และให้วันหยุดเท่ากับราชการอื่น ๆ หากหอสมุดจะเปิดในวันพระหรือวันนักขัตฤกษ์อื่น ๆ บรรณารักษ์อาจหยุดงานในวันดังกล่าวไปเป็นการชดใช้ได้^{๗๗}

ปรากฏว่า แต่เดิมมาหอสมุดประชาชนส่วนมากจัดเก็บหนังสือไว้ในตู้ใส่กุญแจโดยไม่ยอมให้ประชาชนเลือกหยิบอ่านเองตามความสะดวก วิธีการนี้ยอมชักข้อแก่ประชาชนผู้สนใจ และไม่เป็นสาธารณะบริการอย่างแท้จริง ดังนั้นคณะกรรมการปรับปรุงกิจการหอสมุดประชาชน

^{๗๕} "เรื่องการจัดหนังสือหมุนเวียน" คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการที่ ๑๒๓๑๘/๒๔๘๘ วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๔๘๘. รวมระเบียบและคำสั่งเกี่ยวกับการจัดการศึกษาผู้ใหญ่, หน้า ๘๐

^{๗๖} "ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยหอสมุดประชาชน พ.ศ. ๒๔๘๘," ระเบียบและคำสั่งเกี่ยวกับการจัดการศึกษาผู้ใหญ่, หน้า ๘๘

^{๗๗} "เรื่องเวลาทำงานของบรรณารักษ์" คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการที่ ๑๗๒๘๖/๒๔๘๘ วันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๔๘๘. ระเบียบและคำสั่งเกี่ยวกับการจัดการศึกษาผู้ใหญ่, หน้า ๘๗

ได้เสนอแนะให้บรรณารักษ์ให้ความสะดวกแก่ประชาชนในการที่จะเลือกหยิบหนังสืออ่านเองได้
 ง่ายยิ่งขึ้น แต่บรรณารักษ์จะต้องระมัดระวังในการดูแลของหนังสือให้มากยิ่งขึ้นกว่าเดิม^{๗๘}
 ต่อมาในปัจจุบัน บรรณารักษ์จัดเก็บหนังสือไว้ในตู้เปิดเป็นส่วนมาก ข้อที่น่าสังเกตคือ ห้องสมุด
 ที่มีอาคารเป็นเอกเทศมักจะเก็บหนังสือในตู้เปิด เพราะมีบรรณารักษ์ที่ผ่านการอบรมวิชา
 บรรณารักษศาสตร์ของสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย และของกระทรวงศึกษาธิการแล้ว จะรู้
 ถึงลักษณะที่สำคัญของห้องสมุดสมัยใหม่ประการหนึ่งที่ว่า หนังสือควรเก็บไว้ในตู้เปิดเพื่อเกิด
 ประโยชน์แก่ประชาชนอย่างแท้จริง ห้องสมุดที่ตองอาศัยส่วนหนึ่งของส่วนราชการอื่น ๆ มักจะ
 เป็นตู้ปิด เพื่อป้องกันหนังสือหายเมื่อหมดเวลาเปิดห้องสมุดแล้ว และอีกประการหนึ่งเป็นเพราะ
 บรรณารักษ์เหล่านั้นส่วนมากเป็นข้าราชการแผนกศึกษาธิการ ทำหน้าที่แทน ไม่มีความรู้ทาง
 บรรณารักษศาสตร์ ต้องแบ่งเวลามาทำงานห้องสมุด จึงต้องปิดตู้ใส่กุญแจไว้^{๗๙}

นอกจากการให้ยืมหนังสือแล้ว ห้องสมุดประชาชนบางแห่งมีกิจกรรมบางอย่าง ได้แก่
 ฉายภาพยนตร์ โดยร่วมมือกับหน่วยโสตทัศนศึกษา กองการศึกษานู๋ใหญ่ กรมสามัญศึกษา^{๘๐} เตา
 นิทาน จัดปาฐกถา คนตรี เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้ได้กระทำเนื่องในโอกาสพิเศษ เช่นวันเด็ก
 วันนักชัฎกษัตราฯ งานประจำปีของจังหวัด โดยจัดรายการเหล่านี้ภายในบริเวณห้องสมุด
 ตัวอย่างเช่นห้องสมุดประชาชนจังหวัดลำปางได้มีการเล่านิทานแก่เด็กเนื่องในวันเด็ก ถือเป็น
 การกระตุ้นให้เด็กเกิดความสนใจในนิทานที่ได้รับฟัง และจะติดตามอ่านจากหนังสือต่อไป

^{๗๘} "เรื่องการอำนวยความสะดวกให้ประชาชนได้อ่านหนังสือในห้องสมุดประชาชนได้
 ง่าย" คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการที่ ๔๑๓๐๑/๒๔๕๕ วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๔๕๕, ระเบียบและ
คำสั่งเกี่ยวกับการจัดการศึกษานู๋ใหญ่, หน้า ๔๘

^{๗๙} สัมภาษณ์นางสาววานี กักดีเจริญ วันที่ ๑๖ มีนาคม ๒๕๑๔

^{๘๐} "เรื่องการประชุมงานระหว่างห้องสมุดประชาชนและหน่วยโสตทัศนศึกษา,"
 คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการที่ ๑๔๕๓/๒๕๐๒ ลงวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๒, ระเบียบและคำสั่ง
เกี่ยวกับการจัดการศึกษานู๋ใหญ่, หน้า ๕๘

ตารางที่ ๓

จำนวนห้องสมุดประชาชน จำนวนหนังสือ จำนวนผู้ใช้ห้องสมุดประชาชน
และงบประมาณที่ห้องสมุดประชาชนได้รับ ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๙๔-๒๕๑๐

ปี	จำนวนห้องสมุดประชาชน (แห่ง)	จำนวนหนังสือ (เล่ม)	จำนวนผู้ใช้ห้องสมุด (คน)	งบประมาณ (บาท)
๒๔๙๔	๒๘	๖๐, ๐๙๓	๑๘๑, ๓๘๒	๙๑๑, ๘๕๐
๒๔๙๕	๓๙	๑๓๖, ๓๓๒	๑๙๖, ๑๐๑	๘๑๓, ๓๒๐
๒๔๙๖	๑๔๘	๑๘๓, ๖๑๒	๖๓๗, ๘๓๐	๑, ๒๒๐, ๓๒๐
๒๔๙๗	๑๙๙	๒๐๙, ๕๘๙	๙๙๕, ๘๓๙	๑, ๑๕๖, ๙๒๗
๒๔๙๘	๒๓๗	๑๙๖, ๑๙๑	๑, ๓๗๕, ๐๘๙	๑, ๑๙๑, ๐๘๐
๒๔๙๙	๒๘๕	๒๘๘, ๙๗๐	๑, ๙๒๒, ๒๒๘	๑, ๒๑๕, ๒๒๖
๒๕๐๐	๒๘๖	๒๐๖, ๕๕๑	๑, ๙๙๕, ๑๐๕	๑, ๓๓๒, ๖๓๐
๒๕๐๑	๒๘๗	๒๓๑, ๐๙๗	๑, ๓๗๐, ๕๘๕	๑, ๓๓๒, ๖๓๐
๒๕๐๒	๒๘๗	๒๕๖, ๘๖๖	๒, ๒๒๙, ๓๖๑	๑, ๓๒๒, ๖๓๐
๒๕๐๓	๓๐๗	๕๑๐, ๖๐๐	๒, ๙๕๖, ๐๐๐	๑, ๓๒๒, ๖๓๐
๒๕๐๔	๓๐๘	๕๑๐, ๖๐๐	๒, ๕๕๓, ๐๑๐	๑, ๓๒๒, ๖๓๐
๒๕๐๕	๓๐๘	๕๕๐, ๒๐๐	๒, ๕๕๑, ๐๐๐	๑, ๓๒๒, ๖๓๐
๒๕๐๖	๓๒๐	๕๙๐, ๕๕๐	๒, ๙๐๕, ๘๐๐	๓๐๐, ๐๐๐
๒๕๐๗	๓๒๐	๘๑๐, ๖๐๐	๒, ๗๖๒, ๙๐๐	๕๕๓, ๖๐๐
๒๕๐๘	๓๒๗	๖๗๓, ๙๒๓	๑, ๙๓๕, ๖๖๕	๕๑๖, ๗๐๐
๒๕๐๙	๓๓๕	๓๕๙, ๙๙๗	๒, ๓๕๑, ๕๗๐	๕๐๖, ๙๒๐
๒๕๑๐	๓๓๕	๓๖๐, ๖๑๑	๒, ๖๓๒, ๐๓๒	๕๘๒, ๒๐๐

หมายเหตุ งบประมาณปี ๒๕๐๖-๒๕๑๐ ไม่รวมเงินเดือนและค่าจ้าง
ที่มา จากแผนการศึกษาประชาชน กองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษา

อย่างไรก็ตาม กิจกรรมเหล่านี้ได้กระทำเป็นส่วนน้อย เพราะสถานที่ โอกาส และเงินไม่อำนวย

การปรับปรุงกิจการห้องสมุดประชาชนของรัฐบาล

ความคิดที่จะปรับปรุงห้องสมุดประชาชนให้ไ้ระดับมาตรฐานของประเทศที่เจริญแล้ว นั้น ได้มีมาแต่ พ.ศ. ๒๔๙๔ ในปีนั้นองค์การจักความมั่นคงร่วมกันของรัฐบาลสหรัฐอเมริกา ได้ส่งผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษาผู้ใหญ่ คือ ดร. แอด. เอส. ไทร์แมน (Dr. L. S. Tireman) มาช่วยแนะนำการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ในประเทศไทย เนื่องจากห้องสมุดประชาชนอยู่ในสังกัดของแผนกการศึกษาประชาชน กองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษา ดร. ไทร์แมนจึงได้ให้คำแนะนำในเรื่องนี้ด้วย โดยเสนอว่าเจ้าหน้าที่ห้องสมุดประชาชนทั่วไปยังไม่ทราบดีกว่าควร จะเลือกซื้อหนังสืออะไรเข้าห้องสมุด กระทรวงศึกษาธิการควรตั้งคณะกรรมการขึ้นเพื่อ พิจารณาคัดเลือกหนังสือที่ห้องสมุดประชาชนควรมี ทำบัญชีไว้สำหรับเป็นแนวทางในการเลือกซื้อหนังสือ^{๔๑} ดังนั้น กระทรวงศึกษาธิการจึงได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง ประกอบด้วย หัวหน้ากองการศึกษาผู้ใหญ่เป็นประธาน หัวหน้าแผนกศึกษาประชาชน เป็นกรรมการและเลขา นุกร หัวหน้ากองวิชาการ กรมประชาศึกษาในขณะนั้น และเจ้าหน้าที่ชำนาญทางหนังสือรวมอีก ๓ คนเป็นกรรมการ คณะกรรมการชุดนี้นอกจากมีหน้าที่พิจารณาหนังสือแล้ว ยังมีหน้าที่แนะนำให้ ความคิดเห็นด้านเทคนิคในการจัดห้องสมุดประชาชนอีกด้วย นับเป็นคณะกรรมการคัดเลือก หนังสือชุดแรกของกระทรวงศึกษาธิการ^{๔๒}

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๙๖ กระทรวงศึกษาธิการได้แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นอีกคณะหนึ่ง แทนคณะแรก ให้ชื่อว่า คณะกรรมการส่งเสริมกิจการห้องสมุดประชาชน ประกอบด้วยอธิบดี

^{๔๑} แม้นมาส ชวลิต, "ห้องสมุดในประเทศไทย," จันทร์เกษม, น. ๖๖ (กันยายน-ตุลาคม, ๒๕๐๘), หน้า ๑๑

^{๔๒} สนั่น ปัทมะทิน, เรื่องเดิม, หน้า ๔๕

กรมสามัญศึกษาเป็นประธาน กรรมการอื่น ๆ ได้แก่ ผู้อำนวยการห้องสมุดสำนักข่าวสาร
อเมริกัน (ศาลาอเมริกันในปัจจุบัน) ผู้เชี่ยวชาญการศึกษาผู้ใหญ่ขององค์การบริหารวิเทศกิจ
ของสหรัฐอเมริกา อาจารย์ผู้สอนวิชาบรรณารักษศาสตร์ของมูลนิธิฟูโดไบรท์ และเจ้าหน้าที่
บางท่านในกระทรวงศึกษาธิการ^{๘๓} งานที่คณะกรรมการชุดนี้ปฏิบัติไปแล้วคือ

๑. แนะนำให้จัดตั้งห้องสมุดประชาชนตัวอย่างขึ้นที่จังหวัดพระนคร ธนบุรี นครปฐม
อยุธยา และฉะเชิงเทรา

๒. เริ่มจัดให้มีการอบรมวิชาบรรณารักษศาสตร์แก่เจ้าหน้าที่ห้องสมุดประชาชน

๓. แนะนำให้มีการจัดตั้งสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย เพื่อส่งเสริมกิจการ
ห้องสมุดทั่ว ๆ ไป

๔. ร่วมมือกับศาลาอเมริกันในการจัดให้เจ้าหน้าที่ห้องสมุดประชาชนมารับการฝึก
งานในศาลาอเมริกันในระยะเวลาหนึ่ง

๕. แนะนำให้จัดตั้งอนุกรรมการขึ้นเพื่อปฏิบัติที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จัดทำแผนการ
จัดพิมพ์หนังสือไทย และจัดทำบัญชีหัวเรื่องของหนังสือภาษาไทย^{๘๔}

อนุกรรมการจัดทำบัญชีหัวเรื่องหนังสือภาษาไทยนั้นประกอบด้วย นางสาวสุทธิลักษณ์
อำพันวงศ์ นางสาวบุญเจือ อองคประดิษฐ์ นางสาวสำอางค์ แพ่งสถา (นางสำอางค์ วจิตาด)
นางสาววนิตดา เททะปุระ และนางแมนมาศ ขวลิขิต อนุกรรมการนี้ทำหน้าที่จัดทำบัญชี
หัวเรื่องหนังสือภาษาไทยขึ้นพิมพ์ออกสำเนา แจกห้องสมุดประชาชนและห้องสมุดอื่น ๆ บัญชี
หัวเรื่องฉบับแก้ไขและเพิ่มเติมได้จัดพิมพ์อยู่ในหนังสือ หลักเกณฑ์การทำบัตรรายการสำหรับ
หนังสือภาษาไทยและหัวเรื่อง (ฉบับย่อ) โดย ศาสตราจารย์สุทธิลักษณ์ อำพันวงศ์^{๘๕}

^{๘๓} แมนมาศ ขวลิขิต, เรื่องเดิม, หน้า ๑๑

^{๘๔} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

^{๘๕} สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย. หัวเรื่องสำหรับหนังสือภาษาไทยฉบับแก้ไข

ปรับปรุงใหม่. (พระนคร, ๒๕๑๓), หน้า (ง)

อนุกรรมการพิจารณาแผนการจัดหมู่หนังสือภาษาไทย ประกอบด้วย นางสาวสุทธิลักษณ์
อำพันวงศ์ นางสาวสองศักดิ์ แพ่งสภา (นางสองศักดิ์ วัจตาล) นางสาวบุญใจ อองคประดิษฐ์
นางแมนมาศ ชวลิต และมี มิสแนนนี่ เจน เคย์ เป็นที่ปรึกษา^{๔๖}

อนุกรรมการบัญญัติศัพท์วิชาห้องสมุด ประกอบด้วย นางสาวฉวย กาญจนากม (นาง
ฉวย วุฒาพิศย์) ม.ล. จิรายุ นพวงศ์ นางสาวสุทธิลักษณ์ อำพันวงศ์ นางเรืองอุไร
กุดคำศรีรัมย์ นางสาวบุญใจ อองคประดิษฐ์ นางแมนมาศ ชวลิต นางสาววนิตศา เททะปุระ
และมี มิสแนนนี่ เจน เคย์ เป็นที่ปรึกษา^{๔๗}

คณะกรรมการชุดนี้ในระยะหลัง ๆ ใดสลายตัวไป แต่ก็นับว่าได้ทำงานไว้หลายอย่าง
ซึ่งเป็นรากฐานพัฒนาการของห้องสมุดประชาชนในประเทศไทยไว้เป็นอย่างดี

พ.ศ. ๒๕๐๕ กระทรวงศึกษาธิการได้มีคำสั่งแต่งตั้ง "คณะกรรมการสำรวจและ
เสนอแนะเพื่อการปรับปรุงห้องสมุดโรงเรียนและห้องสมุดประชาชน" ขึ้น^{๔๘} มีหน้าที่ สำรวจ
ภาวะความเป็นไปของห้องสมุดโรงเรียนและห้องสมุดประชาชน เสนอแนะในการกำหนด
ลักษณะและมาตรฐานของห้องสมุดโรงเรียนและห้องสมุดประชาชน พิจารณาหาทางส่งเสริม
ห้องสมุดทั้งสองประเภทควบคู่กัน^{๔๙} ตลอดจนเสนอความนึกเห็นต่อกระทรวงศึกษาธิการ
เพื่อปรับปรุงห้องสมุดโรงเรียนและห้องสมุดประชาชนต่อไป^{๕๐} คณะกรรมการชุดนี้ประกอบด้วย

^{๔๖} แมนมาศ ชวลิต และ สิริจันทร์ ชวงโชติ. คู่มือบรรณารักษ์กำลัง (พระนคร:
เกษมบรรณกิจ, ๒๕๑๑), หน้า ๓๔๔

^{๔๗} เรืองเกษม, หน้า ๓๕๓

^{๔๘} "เรื่องแต่งตั้งคณะกรรมการสำรวจและเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงห้องสมุดโรงเรียน
และห้องสมุดประชาชน" คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการที่ ป.๒๕๘/๒๕๐๕ (กรกฎาคม, ๒๕๐๕)

^{๔๙} "รายงานการประชุมคณะกรรมการสำรวจและเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงห้องสมุด
โรงเรียนและห้องสมุดประชาชน ครั้งที่ ๔" (๑๐ กันยายน, ๒๕๐๕)

ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ	เป็นประธานกรรมการ
Dr. Morris A. Gelfand	กรรมการ
นางสาวอุดม รัตตากร ผู้แทนกรรมการฝึกหัดครู	กรรมการ
นางกรีนวดี โกมลวนิช ผู้แทนกรมอาชีวศึกษา	กรรมการ
นายประยุทธ์ สวัสดิ์มงคล ผู้แทนกรมสามัญศึกษา	กรรมการ
นายสุข วงศ์สาทร ผู้แทนสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย	กรรมการ
นางแมนมาศ ชาวลิต	กรรมการ
นางสาวบุญเจือ อองประกิณธุ์	กรรมการ
นางนิตยา จุฑามาตย์	กรรมการ
นางกีวังก์ ปิงตระกูล	กรรมการ
นางสาวรัฐจวน อินทรกำแหง ผู้แทนกรมวิสามัญศึกษา	กรรมการและเลขานุการ ^{๕๐}

คณะกรรมการสำรวจและเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงห้องสมุดโรงเรียนและห้องสมุดประชาชนนี้ มุ่งพิจารณาเฉพาะวิธีการปรับปรุงห้องสมุดโรงเรียนและห้องสมุดประชาชน การดำเนินงานของคณะกรรมการชุดนี้เฉพาะที่เกี่ยวกับห้องสมุดประชาชนนั้นได้แก่ การสำรวจถึงสภาพและปัญหาของห้องสมุดประชาชน พร้อมทั้งได้เสนอแนะเกี่ยวกับการปรับปรุงห้องสมุดประชาชนไว้หลายประการ แต่ที่สำคัญ ๒ ประการคือ ดร. มอริส เอ. เกลฟแมน (Dr. Morris A. Gelfand) ได้เสนอให้จัดห้องสมุดประชาชนตัวอย่าง (Model public library) ขึ้นในส่วนภูมิภาค ๑ แห่ง และส่วนกลาง ๑ แห่ง อีกประการหนึ่งได้เสนอให้จัดทำมาตรฐานห้องสมุดประชาชนขึ้น^{๕๑} ซึ่งขอเสนอแนะเหล่านี้ประธานคณะกรรมการได้นำเสนอต่อ

^{๕๐} "เรื่องแต่งตั้งคณะกรรมการสำรวจและเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงห้องสมุดโรงเรียนและห้องสมุดประชาชน," หน้าเดียวกัน

^{๕๑} "ขอเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงห้องสมุดโรงเรียนและห้องสมุดประชาชน จากคณะกรรมการสำรวจและเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงห้องสมุดโรงเรียนและห้องสมุดประชาชน ต่อกระทรวงศึกษาธิการ" (อัครสำเนา), หน้า ๒

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการต่อไป หลังจากนั้นแล้วคณะกรรมการชุดนี้ก็ได้อายุทั่วไป
 ในปีเดียวกันนั้น กระทรวงศึกษาธิการได้มีคำสั่งตั้งคณะกรรมการขึ้นอีกคณะหนึ่ง
 เรียกว่า คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานห้องสมุดของกระทรวงศึกษาธิการ^{๕๒} หน้าที่
 ของคณะกรรมการนี้ได้ได้เปลี่ยนแปลงมาจากหน้าที่ของคณะกรรมการสำรวจและเสนอแนะเพื่อการ
 ปรับปรุงห้องสมุดโรงเรียนและห้องสมุดประชาชนมี ๔ ประการ ประการที่หนึ่งคือสำรวจภาวะ
 ความเป็นไปของห้องสมุดต่าง ๆ ในกระทรวงศึกษาธิการ คือโรงเรียนประถม มัธยม อาชีว
 ศึกษา ปกักศัตรู วิทยาลัย แผนกศึกษาธิการ กรม และกระทรวง ตลอดจนห้องสมุดประชาชน
 ห้องสมุดคุรุสภา และหอสมุดแห่งชาติ ประการที่สองเสนอแนะในการกำหนดหลักเกณฑ์และ
 มาตรฐานของห้องสมุด ประการที่สามเสนอความคิดเห็นต่อกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อปรับปรุง
 ส่งเสริมและประสานงานห้องสมุดใหม่ประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และประการสุดท้ายพิจารณาคำขอทาง
 ส่งเสริมห้องสมุดด้วยประการต่าง ๆ^{๕๓}

คณะกรรมการชุดนี้ประกอบด้วย

ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ	ประธานกรรมการ
นายเชื้อ สาริมาน รองปลัดกระทรวง	รองประธานกรรมการ
อธิบดีกรมวิชาการ	รองประธานกรรมการ
เลขาธิการ กรมวิสามัญศึกษา	กรรมการ
เลขาธิการ กรมการฝึกหัดครู	กรรมการ
เลขาธิการ กรมสามัญศึกษา	กรรมการ

^{๕๒} "เรื่องแต่งตั้งคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานห้องสมุดของกระทรวง
 ศึกษาธิการ" คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการที่ ๕๐๐/๒๕๐๕ (ธันวาคม, ๒๕๐๕) (อัครดำเนนา)

^{๕๓} "รายงานการประชุมคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานห้องสมุดของ
 กระทรวงศึกษาธิการ ครั้งที่ ๑/๒๕๐๖ วันพุธที่ ๕ มกราคม ๒๕๐๖ ณ ห้องประชุมกระทรวง
 ศึกษาธิการ" (อัครดำเนนา), หน้า ๒

เดชาบุการ กรมอาชีวศึกษา	กรรมการ
เดชาบุการ กรมวิชาการ	กรรมการ
นายบวร ชีพากร ผู้แทนกรมศิลปากร	กรรมการ
นายเจริญ ไชยชนะ ผู้แทนคุรุสภา	กรรมการ
นายสุข วงศาสนธิ ผู้แทนสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย	กรรมการ
นางสาวบุญเจือ อองคประดิษฐ์ ผู้แทนสมาคมห้องสมุดฯ	กรรมการ
นางแมงมาศ ชวดิศ	กรรมการ
นายสมาน แสงมะลิ	กรรมการ
นางสาวอุดม รัตตากร	กรรมการ
นางสมวงศ์ วัจนศิริ	กรรมการ
นายศิริ เพ็ชรชัย	กรรมการ
นางสาวถวิดวงศ์ บุกศิริพันธ์	กรรมการ
นางสาวองค์ วัจนาด	กรรมการ
นางสาวบุญจวน อินทรกำแหง	กรรมการและเลขานุการ ^{๕๔}

คณะกรรมการชุดนี้ได้เริ่มประชุมเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ ๕ มกราคม ๒๕๐๖ และดำเนินมาเรื่อย ๆ จนถึง ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๐ จึงได้ยกเลิกคำสั่งดังกล่าว และแต่งตั้งคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานห้องสมุดของกระทรวงศึกษาธิการขึ้นใหม่ เนื่องจากกรรมการบางท่านได้พ้นจากตำแหน่งหน้าที่ราชการไปแล้ว และเพื่อให้การดำเนินงานปรับปรุงส่งเสริมห้องสมุดที่สังกัดในกระทรวงศึกษาธิการดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ คณะกรรมการชุดใหม่ประกอบด้วย

ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ	ประธานกรรมการ
นายเชื้อ สารีมาน รองปลัดกระทรวง	รองประธานกรรมการ

^{๕๔} "เรื่องแต่งตั้งคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานห้องสมุดของกระทรวงศึกษาธิการ." หน้าเดียวกัน

อธิบดีกรมวิชาการ		รองประธานกรรมการ
เลขาธิการ กรมวิสามัญศึกษา		กรรมการ
เลขาธิการ กรมสามัญศึกษา		กรรมการ
เลขาธิการ กรมการฝึกหัดครู		กรรมการ
เลขาธิการ กรมวิชาการ		กรรมการ
เลขาธิการ กรมพลศึกษา		กรรมการ
เลขาธิการ กรมศิลปากร		กรรมการ
เลขาธิการ กรมการศาสนา		กรรมการ
เลขาธิการ กรมอาชีวศึกษา		กรรมการ
นายสมาน แสงมะณี หัวหน้ากองการศึกษานักใหญ่		กรรมการ
นายสุข พงศ์สถิตย์ ผู้แทนสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย		กรรมการ
นางสาวบุญเจือ อองคประดิษฐ์ ผู้แทนสมาคมห้องสมุดฯ		กรรมการ
นางชูศรี สาริ หัวหน้ากองหอสมุดแห่งชาติ		กรรมการ
นางแมเมาส ชวดิศ บรรณารักษ์ หอสมุดแห่งชาติ		กรรมการ
นางสาวศรีทอง สีหาพงศ์ ศึกษาานิเทศก์กรมการฝึกหัดครู		กรรมการ
นางนิตยา จุฬามาศย์ ศึกษาานิเทศก์กรมวิสามัญศึกษา		กรรมการ
นางศรีนวด โภมฉวณิช ศึกษาานิเทศก์กรมอาชีวศึกษา		กรรมการ
นางสาวธีรวัลย์ ศิริโชค ศึกษาานิเทศก์กรมอาชีวศึกษา		กรรมการ
นายเจริญ ไชยชนะ ผู้แทนคุรุสภา		กรรมการ
นางสาวสุภา วรสิงห์ บรรณารักษ์ห้องสมุดคุรุสภา		กรรมการ
นางสาววานี ศักดิ์เจริญ กองการศึกษานักใหญ่		กรรมการ
นายสิริ เพ็ชรไชย กรมการศาสนา		กรรมการ
นางสาวเป็ล่งศรี เพ็ญสุวรรณ บรรณารักษ์วิทยาลัยพลศึกษา		กรรมการ
นางสาวรัญจวน อินทรกำแหง		กรรมการและเลขาธิการ

นางสาวอุดม รัตติกาล

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ^{๕๕}

งานที่คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานห้องสมุดกระทรวงศึกษาธิการได้จัดทำเกี่ยวกับห้องสมุดประชาชนได้แก่ การพิจารณาขอเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงห้องสมุดประชาชนของคณะกรรมการสำรวจ และเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงห้องสมุดโรงเรียนและห้องสมุดประชาชน และหาทางช่วยเหลือห้องสมุดประชาชนตามขอเสนอของคณะกรรมการสำรวจและเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงห้องสมุดโรงเรียนและห้องสมุดประชาชน พร้อมทั้งเสนอให้ ได้ออกห้องสมุดประชาชนวิศุทัศน์เป็นห้องสมุดตัวอย่าง (Model public library) สำหรับในจังหวัดพระนคร และห้องสมุดประชาชนจังหวัดฉะเชิงเทราเป็นห้องสมุดตัวอย่างสำหรับต่างจังหวัด^{๕๖} งานที่สำคัญของคณะกรรมการชุดนี้ได้จัดทำเกี่ยวกับห้องสมุดประชาชนโดยตรงคือ ได้ทำมาตรฐานของห้องสมุดประชาชน^{๕๗} ขึ้น โดยนำเอามาตรฐานของห้องสมุดประชาชนแห่งกองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษา ได้ใช้ฉบับของนางแม้นมาส ชวลิต เป็นแนวทางไปปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมให้เหมาะสมกับสภาพความเจริญของประเทศ^{๕๘} เมื่อกระทรวงศึกษาธิการได้พิจารณาแล้วเป็นมาตรฐานห้องสมุดประชาชนที่เหมาะสม จึงได้ประกาศใช้เป็นมาตรฐานของห้องสมุดประชาชน

^{๕๕} "เรื่องแต่งตั้งคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานห้องสมุดของกระทรวงศึกษาธิการ," คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ ที่ วส. ๑๐๘/๒๕๑๐ (๒๘ กุมภาพันธ์, ๒๕๑๐), หน้า ๑

^{๕๖} "รายงานการประชุมคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานห้องสมุดของกระทรวงศึกษาธิการ ครั้งที่ ๒/๒๕๐๖" (๕ กุมภาพันธ์, ๒๕๐๖), หน้า ๔

^{๕๗} มาตรฐานห้องสมุดประชาชนนี้ ต่อมาระดับอนุกรรมการงานด้านห้องสมุดประชาชนของกรมวิเทศสหการ ได้นำไปใช้ประกอบโครงการแผนพัฒนางานห้องสมุดประชาชน

^{๕๘} "รายงานการประชุมคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานห้องสมุดของกระทรวงศึกษาธิการ ครั้งที่ ๑/๒๕๐๗ ๒๘ มกราคม ๒๕๐๗" หน้า ๓

ในสังกัดกรมสามัญศึกษาเมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๘^{๕๕}

งานของคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานห้องสมุดของกระทรวงศึกษาธิการนี้ มีขอบเขตกว้างขวาง ครอบคลุมถึงห้องสมุดทุกประเภทในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ แม้ว่า การดำเนินงานของคณะกรรมการคณะนี้เกี่ยวกับห้องสมุดประชาชนโดยตรงจะมีไม่มากนักก็ได้ กล่าวมาแล้ว แต่ก็ยังมีงานอีกหลายอย่างที่เกื้อประโยชน์ต่อห้องสมุดประชาชนทางอ้อม เช่น การ ส่งเสริมวิद्यฐานะของบรรณารักษ์ เป็นต้น คณะกรรมการได้เสนอให้มีการสอนวิชาบรรณารักษศาสตร์ระดับ ป.กศ. และระดับ ป.กศ.สูง ขึ้นในวิทยาลัยครู โดยอยู่ในความรับผิดชอบของ กรมการฝึกหัดครู และเสนอให้คุรุสภาจัดการอบรมวิชาชุดบรรณารักษศาสตร์ระดับประโยคครู มัธยม (ป.ม.)^{๑๐๐} ขึ้น การส่งเสริมวิद्यฐานะของบรรณารักษะจะมีผลดีโดยตรงต่อบรรณารักษะ ห้องสมุดโรงเรียน แต่สำหรับบรรณารักษะห้องสมุดประชาชนนั้นยังคงมีปัญหาอยู่จนปัจจุบันนี้ ปัญหาคือ บรรณารักษะที่มีสอบวิชาชุด ป.ม. ได้ แต่ไม่ได้รับการปรับวุฒิเนื่องจากทาง ก.พ. พิจารณาว่ายังไม่มามีปริมาณงานและคุณภาพพอที่จะกำหนดเป็นบรรณารักษะตรีได้ แม้ว่าคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานห้องสมุดกระทรวงศึกษาธิการจะได้พยายามชี้แจงไปยัง ก.พ. แล้วก็ตามว่า ห้องสมุดมีความสำคัญในการส่งเสริมการศึกษาของประชาชนและในการพัฒนาคน งาน ห้องสมุดเป็นงานด้านวิชาการ การเป็นบรรณารักษะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้พิเศษ บรรณารักษะที่ขอ ไปทาง ก.พ. นั้น จะบรรจุเป็นบรรณารักษะห้องสมุดประชาชนระดับจังหวัดซึ่งมีปริมาณงานมากพอ^{๑๐๑}

^{๕๕} "มาตรฐานห้องสมุดประชาชน" คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ ที่ ๐๕๐๘/๒๕๒๐๐ วันที่ ๕ ธันวาคม, ๒๕๐๘ ระเบียบและคำสั่งเกี่ยวกับการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ (พระนคร: กรมสามัญศึกษา, ๒๕๑๓) หน้า ๑๑๑

^{๑๐๐} "รายงานการประชุมคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานห้องสมุดของ กระทรวงศึกษาธิการ ครั้งที่ ๘/๒๕๐๖ ๒๔ กันยายน ๒๕๐๖" หน้า ๒

^{๑๐๑} "รายงานการประชุมคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานห้องสมุดกระทรวง ศึกษาธิการ ครั้งที่ ๒/๒๕๑๑ ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๑๑" หน้า ๒

จนปัจจุบัน ทาง ก.พ. ก็ยังไม่อนุมัติตำแหน่งบรรณารักษ์ตรีให้ ทำให้บรรณารักษ์ที่สอบชุด ป.ม. ไททองดาออกอยู่เสมอ ปัญหาที่ยังคงมีอยู่จนปัจจุบันนี้

ในปี พ.ศ. ๒๕๐๘ กรมวิเทศสหการได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง เพื่อจัดทำโครงการพัฒนางานห้องสมุดประเภทต่าง ๆ

คณะกรรมการประกอบด้วย

นายบุญชนะ อัครถาวร อธิบดีกรมวิเทศสหการ เป็นประธาน

นายชูชาติ ประมุขผล รองอธิบดีกรมวิเทศสหการ

Dr. Frances Lander Spain ที่ปรึกษาจากมูลนิธิโรกกีเฟลเดอร์

นายฉุน ประภาวิวัฒน์ ศภาวิจัยแห่งชาติ

น.ส. เพ็ญ ขวางกูร สำนักงบประมาณ

นางแม่มมาศ ชวดิศร หอสมุดแห่งชาติ

น.ส. สุทธิลักษณ์ อำพันวงศ์ หอสมุดกลาง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

น.ส. บุญเจือ อองคประดิษฐ์ กรมวิชาการ

นางสิรินทร์ ชวงโชติ กรมวิชาการ

น.ส. รัญจวน อินทรกำแหง กรมวิสามัญศึกษา

นางจิตตรา ประนิช หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

นายสุข หงส์สถิตย์ สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย

นายเวทย์ นิจดาวร กระทรวงมหาดไทย

น.ส. ลัดดา วุฒิกะทริน หอสมุดกระทรวงมหาดไทย

น.ส. สิริจันทร์ สุจริตกุล หอสมุดคณะรัฐประศาสนศาสตร์

น.ส. วิดาวัฒน์ วีรานุกัตติ หอสมุดสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ

น.ส. อรทิพย์ ทัศนสกุล ผู้แทนสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ

น.ส. ปรียา ไอสถานนท์ กรมวิเทศสหการ

น.ส. นวดิโย รามโกมุท หอสมุดกรมวิเทศสหการ

น.ส. อรจิตร สุวรรณโพธิ์ศรี กรมวิเทศสหการ

คณะกรรมการชุดนี้ได้ประชุมกันเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๘ และพิจารณาว่า เหตุที่กิจการหอสมุดในประเทศไม่เจริญก้าวหน้าเท่าที่ควรนั้นเป็นเพราะยังไม่มี การวางแผนพัฒนาหอสมุด และหอสมุดไม่ได้รับการสนับสนุนในด้านการเงินจากสำนักงาน ประชานิคมในด้านการศึกษาคณะครูทำงานในหอสมุดก็ไม่ได้รับการสนับสนุนจาก ก.พ. ทั้งนี้เพราะ โครงการพัฒนาหอสมุดมิได้อยู่ในแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ดังนั้นคณะกรรมการจึงมีมติ ตั้งอนุกรรมการจัดทำแผนพัฒนาหอสมุดของประเทศ เป็นโครงการ ๕ ปี คณะอนุกรรมการมี ๖ คณะด้วยกันคือ

๑. อนุกรรมการงานด้านหอสมุดแห่งชาติ นายถนอม อินทโกสัย รองอธิบดีกรม กิตติปาการ เป็นประธาน
๒. อนุกรรมการงานด้านหอสมุดประชาชน นายสมาน แสงมณี หัวหน้ากองการ กิจกาณผู้ใหญ่ เป็นประธาน
๓. อนุกรรมการงานด้านหอสมุดมหาวิทยาลัย นางสาวสุทธิดิษฐ์ อำพันวงศ์ หัวหน้าแผนกวิชาบรรณารักษศาสตร์และบรรณารักษ์หอสมุดกลาง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็น ประธาน
๔. อนุกรรมการงานด้านหอสมุดโรงเรียน นางสาวรัฐจวน อินทรกำแหง ศึกษา นิเทศก์ฝ่ายหอสมุด กรมวิสามัญศึกษา เป็นประธาน
๕. อนุกรรมการงานด้านหอสมุดเฉพาะ นายฉุน ประภาวิวัฒน์ ผู้อำนวยการศูนย์ บริการเอกสาร สภาวิจัยแห่งชาติ เป็นประธาน
๖. อนุกรรมการงานด้านการศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์ นางสาวสุทธิดิษฐ์ อำพันวงศ์ เป็นประธาน^{๑๐๒}

ที่ประชุมมอบให้ประธานอนุกรรมการไปดำเนินการเลือกอนุกรรมการและจัดทำเนื้องาน

^{๑๐๒} สุทธิดิษฐ์ อำพันวงศ์ (ผู้รวบรวม) มาตรฐานของหอสมุดในประเทศไทย ("เอกสารบรรณารักษ์," เล่ม ๘; พระนคร: แผนกวิชาบรรณารักษศาสตร์, ๒๕๑๐), หน้า ๑-๓

ประชุมร่างแผนพัฒนาห้องสมุดเพื่อคนนำเสนอนที่ประชุมคณะกรรมการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ เพื่อพิจารณารับเข้าเป็นส่วนหนึ่งของโครงการพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติระยะ ๕ ปี คือตั้งแต่

พ.ศ. ๒๕๑๐-๒๕๑๕^{๑๐๓}

สำหรับคณะกรรมการงานด้านห้องสมุดประชาชนนั้น ประกอบด้วย	
นายสมาน แสงมณี หัวหน้ากองการศึกษานักใหญ่	ประธานอนุกรรมการ
นายศรีพงษ์ สรวาดี กรมพัฒนาชุมชน	ที่ปรึกษา
นายประสงค์ ริงสีวัณณะ กรมการปกครอง	อนุกรรมการ
นายสุข พงษ์สถิตย์ สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย	อนุกรรมการ
นางบุญสม ชาศิกานนท์ เทศบาลนครกรุงเทพ	อนุกรรมการ
นายพหล จินดากุล สำนักงบประมาณ	อนุกรรมการ
นายสถาพร กวิตานนท์ สถาปนากิจการเศรษฐกิจแห่งชาติ	อนุกรรมการ
นายประยุทธ์ สวัสดิ์มงคล กองการศึกษานักใหญ่	เลขานุการ
นางสาวนวลใย รามโกมุท กรมวิเทศสหการ	ผู้ช่วยเลขานุการ

และมีผู้เข้าร่วมประชุมให้ขอเสนอแนะและความคิดเห็นคือ Dr. Frances Lander Spain
ผู้แทนจากมูลนิธิร็อกกีเฟลเลอร์^{๑๐๔}

คณะกรรมการงานด้านห้องสมุดประชาชนนี้ได้เริ่มประชุมครั้งแรกเมื่อวันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๘ เพื่อร่างโครงการพัฒนาห้องสมุดประชาชน และพิจารณามาตรฐานห้องสมุดประชาชนที่คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานห้องสมุด กระทรวงศึกษาธิการ ได้ปรับปรุงไว้เพื่อใช้ประกอบโครงการ ตามโครงการได้กำหนดจะจัดตั้งที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ปรับปรุงและขยายห้องสมุดขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ จัดห้องสมุดเคลื่อนที่ และ

^{๑๐๓}"รายงานการประชุมโครงการแผนพัฒนางานห้องสมุดประชาชน ครั้งที่ ๑/๒๕๐๘"
(๘ มีนาคม, ๒๕๐๘) (อัคราเนา) หน้า ๕

^{๑๐๔}"โครงการพัฒนาห้องสมุดประชาชน" (อัคราเนา) ไม่มีเลขหน้า

จัดตั้งห้องสมุดประจำภาค^{๑๐๕} ตามที่ได้กำหนดไว้ในมาตรฐานทุกประการ ภายในระยะเวลา ๕ ปี

คณะอนุกรรมการอีก ๕ หน่วยก็เช่นกัน คือได้จัดทำโครงการพัฒนาห้องสมุดขึ้น พร้อมกันนั้นได้จัดทำมาตรฐานห้องสมุดด้วย ถึงแม้ว่าโครงการนี้จะมีได้รับการพิจารณารับเข้าเป็นส่วนหนึ่งของโครงการพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติในระยะที่ ๒ (ยกเว้นหอสมุดแห่งชาติ) ก็ตาม แต่โครงการนี้ก็ยังคงปรากฏอยู่เป็นประวัติศาสตร์ตอนหนึ่งของวงการห้องสมุด แสดงให้เห็นถึงความพยายามและความร่วมมือของบรรณารักษ์ในอันที่จะจัดให้มีแผนพัฒนาห้องสมุดของประเทศขึ้นเช่นเดียวกับอารยประเทศ เพื่อยกระดับฐานะงานห้องสมุดในประเทศ^{๑๐๖}

ห้องสมุดประชาชนของเทศบาล

นอกจากห้องสมุดประชาชนที่รัฐบาลเป็นผู้จัดดำเนินการแล้ว แต่โดยหลักการกิจการห้องสมุดประชาชนก็เป็นหน้าที่อย่างหนึ่งของฝ่ายการปกครองท้องถิ่น กล่าวคือในพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. ๒๔๕๖ ได้มีข้อบัญญัติข้อหนึ่งความว่า "เทศบาลมีหน้าที่จะก่อให้เกิดการศึกษาแก่ราษฎร โดยให้มีและบำรุงสถานที่สำหรับการศึกษาและผลศึกษา"^{๑๐๗} ดังนั้นเทศบาลจึงมีหน้าที่จัดให้มีการศึกษาระดับประถมศึกษาให้แก่เด็กเล็กที่มีอายุอยู่ในเกณฑ์บังคับ โดยจัดตั้งขึ้นในเขตเทศบาล และจัดตั้งห้องสมุดประชาชนขึ้นในแหล่งชุมชน เทศบาลที่ได้ดำเนินการห้องสมุดประชาชนไปแล้วคือเทศบาลนครกรุงเทพ เทศบาลนครธนบุรี และเทศบาลเมืองระยอง การจัดตั้งห้องสมุดประชาชนของเทศบาลนี้ เพื่อให้เป็นแหล่งค้นคว้าหาความรู้ทุกสาขาวิชา และ

^{๑๐๕} "โครงการพัฒนาห้องสมุดประชาชน" (อค์สาเนา), หน้า ๒

^{๑๐๖} สุทธิศักดิ์ อัมพวงศ์ (ผู้รวบรวม) มาตรฐานของห้องสมุดในประเทศไทย,

หน้า ๔

^{๑๐๗} "พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. ๒๔๕๖" ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๗๐ ตอนที่ ๑๔

หน้า ๒๒๐

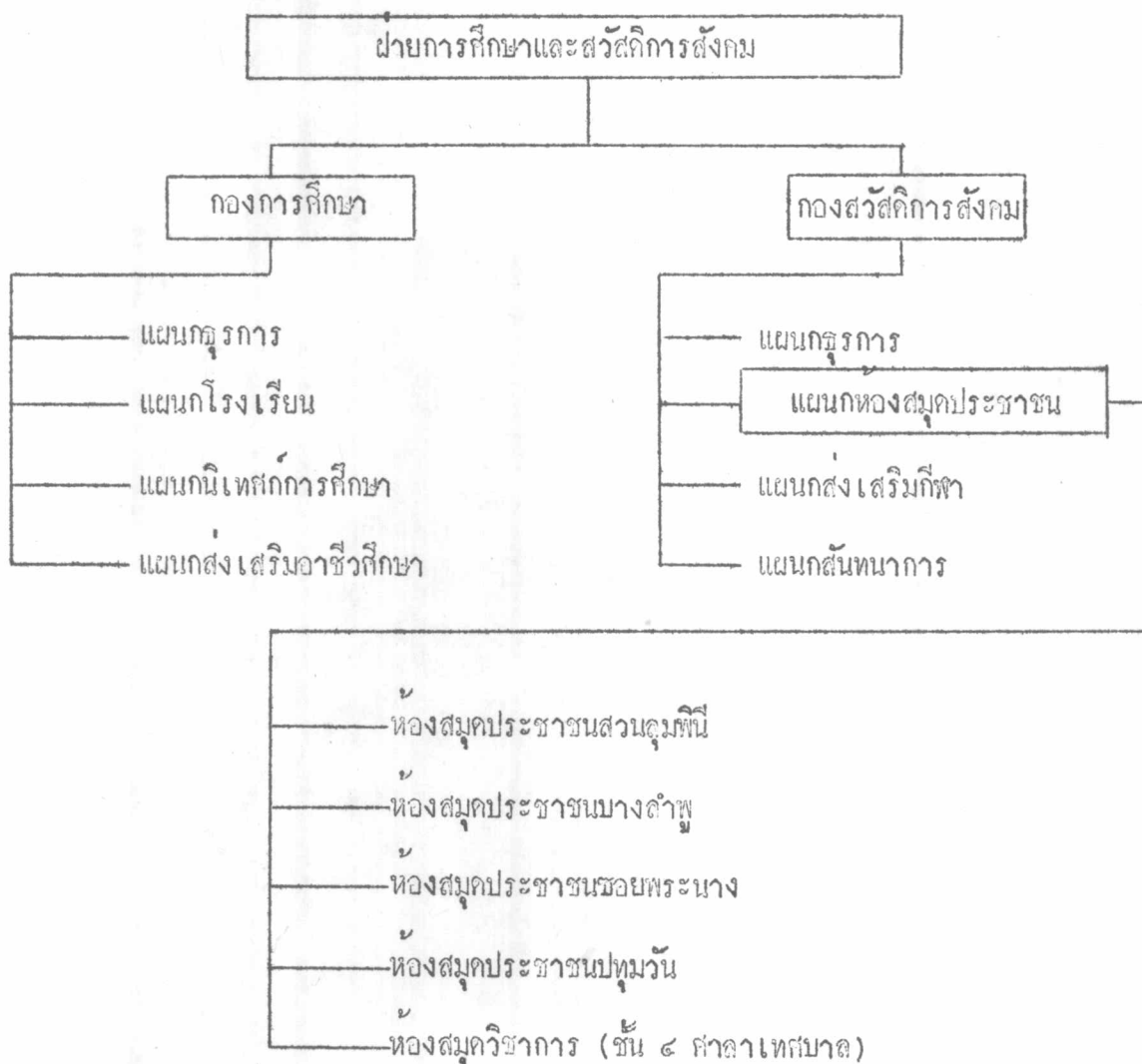
เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชน นับว่าเป็นการศึกษาที่ต่อเนื่องกัน เพราะว่าเด็กที่สำเร็จการศึกษาภาคบังคับแล้ว ส่วนมากไม่มีโอกาสได้ศึกษาต่อในชั้นสูงต่อไป นานวันเข้าความรู้ที่ได้รับมาจากโรงเรียนอาจเลือนไปจนถึงกับลืมหนังสือได้ ห้องสมุดประชาชนจึงเปรียบเสมือนหนึ่งมหาวิทยาลัยสำหรับประชาชน^{๑๐๘} ทุกเพศ ทุกวัย และทุกระดับความรู้ ได้เข้าศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมได้ทุกแขนงวิชา การศึกษามีอิสระมีขอบเขตอยู่แต่เฉพาะภายในโรงเรียนและมหาวิทยาลัยเท่านั้น ห้องสมุดประชาชนก็เป็นสถานที่สำหรับให้ทุกคนเข้าศึกษาด้วยตนเองด้วยเหมือนกัน ในปัจจุบันเทศบาลนครกรุงเทพได้จัดตั้งห้องสมุดประชาชนขึ้น ๔ แห่งคือ

- ๑. ห้องสมุดประชาชนสวนลุมพินี
- ๒. ห้องสมุดประชาชนบางลำพู
- ๓. ห้องสมุดประชาชนรอยพระนาง
- ๔. ห้องสมุดประชาชนปทุมวัน

เดิมห้องสมุดประชาชนเป็นหน่วยงานในสังกัดแผนกการศึกษา กองกลาง ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๑ ได้รับอนุมัติให้จัดตั้งเป็นแผนก เรียกว่า "แผนกห้องสมุดประชาชน สังกัดกองการศึกษา" ใน พ.ศ. ๒๕๑๐ แผนกห้องสมุดประชาชนได้ถูกโอนให้อยู่ในสังกัดกองสวัสดิการสังคม ฝ่ายการศึกษาและสวัสดิการสังคม

^{๑๐๘} Alvin Saunders Johnson, The public library - A people's university (New York: American Association for Adult Education, 1938), p. 71.

แผนผังการแบ่งส่วนงานของฝ่ายการศึกษาและสวัสดิการสังคม
เทศบาลนครกรุงเทพ ๑๐๕

๑๐๕ ปราณี สัตถ์ทวี บันทึกแสดงกิจการในหน้าที่และแก้ไขสิ่งที่ยกพร่อง เรื่อง ข้อคิด
เห็นในการปรับปรุงงานห้องสมุดประชาชน เทศบาลนครกรุงเทพ (พระนคร, ๒๕๑๓)
(อัครสำเนา), หน้า ๒๒

เทศบาลนครกรุงเทพได้จัดตั้งห้องสมุดประชาชนขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

๑. เพื่อเผยแพร่ความรู้ ช่วยให้การศึกษแก่ประชาชนโดยการเปิดบริการให้ประชาชนได้เช่าอ่านและศึกษาค้นคว้าหาความรู้จากสรรพหนังสือและตำรา ภาพวัสดุต่าง ๆ อันเป็นอุปกรณ์การศึกษาในห้องสมุด
 ๒. ส่งเสริมการรู้หนังสือและปลูกฝังนิสัยของประชาชนให้รักการอ่านหนังสือ และช่วยให้การบันเทิงอันปราศจากอันตราย โดยจัดหนังสือเบาสมอง แต่ช่วยให้เกิดความนึกคิดและรสนิยมที่ดีขึ้น หรือจัดหาหนังสือเกี่ยวกับการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ จัดบริการซึ่งให้ทั้งความรู้และความเพลิดเพลิน เป็นต้น
 ๓. ช่วยให้เกิดความจรจโรงใจที่จะกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดอันเป็นประโยชน์ เช่น แต่งคำประพันธ์ เขียนภาพ ประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ ทำงานซึ่งเป็นประโยชน์ต่อชุมชน เป็นต้น
 ๔. ช่วยให้มีการค้นคว้าทางวิชาการต่าง ๆ อันจะเกิดประโยชน์ต่อชุมชนโดยตรงหรือทางอ้อม
 ๕. ช่วยให้คนในชุมชนได้รับทราบถึงความเคลื่อนไหวใหม่ ๆ ทางวิชาการ วัฒนธรรม ฯลฯ ช่วยตอบคำถามแก่ผู้ซึ่งอยากรู้อยากเรียน^{๑๐}
- ห้องสมุดประชาชนสวนดุสิต ตั้งอยู่ในบริเวณสวนดุสิต ถนนราชดำริ เริ่มเปิดดำเนินงานเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๕^{๑๑} ทั่วอาคารเป็นตึกชั้นเดียว มีหนังสือทุกประเภทวิชา ทั้งสารคดี บันเทิงคดี และวิชาการ

^{๑๐} บัญญัติ กั้นทานนท์ "ห้องสมุดประชาชนของเทศบาลนครกรุงเทพ" วารสารห้องสมุด ๓ : ๘ (ตุลาคม - พฤศจิกายน - ธันวาคม, ๒๕๐๒) หน้า ๒-๓

^{๑๑} เทศบาลนครกรุงเทพ, ประวัติห้องสมุดประชาชน (สวนดุสิต) (พระนคร, ๒๕๐๔) (โรเนียว), หน้า ๑

ห้องสมุดประชาชนสาขาบางลำพู ตั้งอยู่บนชั้นสองของบริษัทสหสามัคคีค้าสัตว์ จำกัด ถนนจักรพงษ์ ใกล้สหกรณ์บางลำพู เริ่มเปิดดำเนินการเมื่อวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๕ เทศบาลนครกรุงเทพได้เปิดห้องสมุดแห่งนี้ใหม่ตามนโยบายที่จะขยายแหล่งที่จะให้ประชาชนได้ทำการค้นคว้าหาความรู้ให้แก่ตนเองและพักผ่อนหย่อนใจด้วยการอ่าน ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นมีความรอบรู้ในวิชาการต่าง ๆ ห้องสมุดแห่งนี้ได้รับความร่วมมือจากมูลนิธิเอเชีย ซึ่งบริจาคหนังสือทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษจำนวนประมาณ ๑,๐๐๐ เล่ม มีหนังสือสารคดี บันเทิงคดี และวิชาการ รวมทั้งหนังสืออ่านสำหรับเด็ก^{๑๑๒}

ห้องสมุดประชาชน สาขาซอยพระนาง เป็นอาคาร ๓ ชั้น ตั้งอยู่ปากซอยพระนาง ถนนราชวิถี ใกล้อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ เริ่มก่อสร้างในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ และเสร็จเรียบร้อยในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๑ เริ่มเปิดดำเนินการเมื่อวันที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๒ โดยเปิดให้ประชาชนเข้ารับบริการเฉพาะชั้นล่าง ซึ่งจัดเป็นห้องอ่านหนังสือทั่วไป มีหนังสือทุกประเภทวิชา ส่วนชั้นสองจัดทำเป็นห้องมหาคณะคานธีอนุสรณ์ ชั้นสามเป็นห้องจัดกิจกรรมเกี่ยวกับความรู้ที่น่าสนใจ เช่นการบรรยายเรื่องน่ารู้ การแสดงนิทรรศการ จัดฉายภาพยนตร์สารคดี^{๑๑๓} เป็นต้น

เมื่อประมาณกลางเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๑ พลต.โท โศเชธ วัฒนาราม นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ได้แสดงความจำนงต่อนายกเทศมนตรีนครกรุงเทพ ว่า ปี พ.ศ. ๒๕๑๒ นี้จะเป็นปีเกิดครบรอบร้อยปีของท่านมหาตมะคานธี ท่านเอกอัครราชทูตและชาวอินเดียในประเทศไทยจะร่วมกันจัดหาเงินประมาณ ๒๐๐,๐๐๐ บาท และจะมอบให้

^{๑๑๒} แผนกประชาสัมพันธ์ กองกลาง เทศบาลนครกรุงเทพ ข่าวประจำวัน ที่ ๒ มีนาคม ๒๕๐๕ (โรเนียว), หน้า ๑

^{๑๑๓} ปราณี สัตหณวี, "แนะนำห้องสมุดประชาชนของเทศบาลนครกรุงเทพ" วารสารเทศบาลนครกรุงเทพ ๕: ๑๐๓ (กรกฎาคม, ๒๕๑๒) ๑๒-๗.

เทศบาลนครกรุงเทพจัดสร้างห้องสมุดเพื่อเป็นอนุสรณ์แก่ท่านมหาศมะคานธี และเป็นวิทยาทานสำหรับประชาชนทั่วไป เทศบาลนครกรุงเทพจึงได้เสนอแบ่งชั้นสองของอาคารห้องสมุดประชาชนปากซอยพระนางเป็นห้องมหาศมะคานธีอนุสรณ์ และใช้เงินจำนวน ๒๐๐,๐๐๐ บาทนั้นเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดหาเครื่องอุปโภคภายใน เช่น จัดทำตู้ โต๊ะ เก้าอี้ และเครื่องตกแต่งทั้งในคานปฏิมากรรม จิตรกรรม หัตถกรรม ฯลฯ อันมีสัญลักษณ์แบบอินเดีย^{๑๑๔} หนังสือในห้องมหาศมะคานธีอนุสรณ์นี้มีอยู่ประมาณ ๒,๐๐๐ เล่ม เป็นหนังสือเกี่ยวกับประเทศอินเดียโดยละเอียด เช่นประวัติศาสตร์ ปรัชญา ศาสนา สังคมศาสตร์ ขนบธรรมเนียมประเพณี การศึกษาวรรณคดี ศิลปกรรม และชีวประวัติ พร้อมด้วยผลงานของท่านมหาศมะคานธี ห้อง "มหาศมะคานธีอนุสรณ์" นี้ เปิดเป็นทางการเมื่อวันที่ ๒๔ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๒^{๑๑๕}

เนื่องจากประชาชนทั่ว ๆ ไป และนักศึกษา ข้าราชการ สนใจใช้บริการห้องสมุดประชาชนของเทศบาลนครกรุงเทพเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ดังนั้นเพื่อเป็นการสนองความต้องการของประชาชน ในอันที่จะแสวงหาความรู้ความเพลิดเพลิดและพักผ่อนหย่อนใจ เทศบาลนครกรุงเทพจึงได้จัดตั้งห้องสมุดประชาชนขึ้นอีกแห่งหนึ่ง คือห้องสมุดประชาชนสาขาศาปทุมวัน เป็นอาคาร ๓ ชั้น ปรับปรุงมาจากอาคารพาณิชย์ ตั้งอยู่ในบริเวณย่านการค้าวงเวียนปทุมวัน ใกล้กรีฑาสถานแห่งชาติ เริ่มเปิดบริการเมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๓^{๑๑๖}

ห้องสมุดประชาชนของเทศบาลนครกรุงเทพมีคณะกรรมการอำนวยการในการดำเนินงาน ซึ่งประกอบด้วย นายกเทศมนตรี เทศมนตรีทุกท่าน สมาชิกสภาเทศบาลบางท่าน หัวหน้ากองทุกกอง และท่านผู้ทรงคุณวุฒิและสนใจในงานห้องสมุด และยังมีคณะกรรมการบริหารงาน

^{๑๑๔} เทศบาลนครกรุงเทพ, "ประวัติการก่อสร้างห้อง "มหาศมะคานธีอนุสรณ์"
พิธีเปิดห้อง "มหาศมะคานธีอนุสรณ์" ณ ห้องสมุดประชาชนของเทศบาลนครกรุงเทพ วันที่ ๒๔
เมษายน ๒๕๑๒ (พระนคร, ๒๕๑๒)

^{๑๑๕} ปราณี สัตถ์หวี "แนะนำห้องสมุดประชาชนของเทศบาลนครกรุงเทพ", หน้า ๑๕

^{๑๑๖} ปราณี สัตถ์หวี "แนะนำห้องสมุดประชาชนของเทศบาลนครกรุงเทพ", หน้า ๑๕

ห้องสมุดอีกด้วย อันประกอบด้วยบุคคลชุกชุมเกิน^{๑๑๗} แผนกห้องสมุดประชาชนของเทศบาลนคร
 กรุงเทพมหานคร มีหัวหน้าแผนกห้องสมุด ๑ คน บรรณารักษ์ ๒ คน ประจำแผนก ๒ คน เจ้าหน้าที่อื่น ๆ
 ๑๖ คน และภารโรง ๕ คน หัวหน้าแผนกห้องสมุดเป็นผู้ดำเนินการทางด้านธุรการต่าง ๆ และ
 ด้านสารบรรณ บรรณารักษ์เป็นผู้ดำเนินการทางด้านวิชาการ บรรณารักษ์มีวุฒิตามขั้นปริญญา
 ครี และวุฒิต่างบรรณารักษศาสตร์ชั้นอนุปริญญาทางบรรณารักษศาสตร์ ขณะนี้มีบรรณารักษ์ยังไม่
 ครบทุกห้องสมุด ดังนั้นทางแผนกห้องสมุดประชาชนได้มีโครงการที่จะรับบรรณารักษ์วุฒิปริญญา
 ครีทางบรรณารักษศาสตร์เพิ่มอีก เพื่อให้บริการแก่ประชาชนได้อย่างพอเพียง สำหรับเจ้าหน้าที่
 อื่น ๆ นี้ว่าพอเพียงแก่การปฏิบัติงานของแผนกห้องสมุดประชาชน^{๑๑๘}

แผนกห้องสมุดประชาชนของเทศบาลนครกรุงเทพได้จัดแบ่งงานออกเป็น ๒ หมวดคือ

๑. หมวดธุรการ

๒. หมวดวิชาการ

หมวดธุรการ มีหน้าที่ในงานด้านสารบรรณ ตอบรับหนังสือที่มีผู้บริจาคให้ห้องสมุด จัดทำรายงาน
 ประจำเดือน ทำสถิติเกี่ยวกับห้องสมุด จัดทำงบประมาณ ควบคุมการเบิกจ่ายเงิน ติดต่อบริษัท
 งานกับกองและแผนกต่าง ๆ ตามระเบียบและวิธีปฏิบัติราชการ ดูแลและระวังรักษาครุภัณฑ์ของ
 สมุด จัดเก็บบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ในหน้าที่ของแผนก และดูแลสิ่งของที่ผู้มาฝากก่อนเข้าใช้
 ห้องสมุด

หมวดวิชาการ เพื่อให้การปฏิบัติงานของห้องสมุดเป็นไปด้วยดี และมีประสิทธิภาพ จึงแบ่งหมวด
 วิชาการออกเป็น ๔ หน่วยคือ

๑. หน่วยคัดเลือกและจัดหาหนังสือ

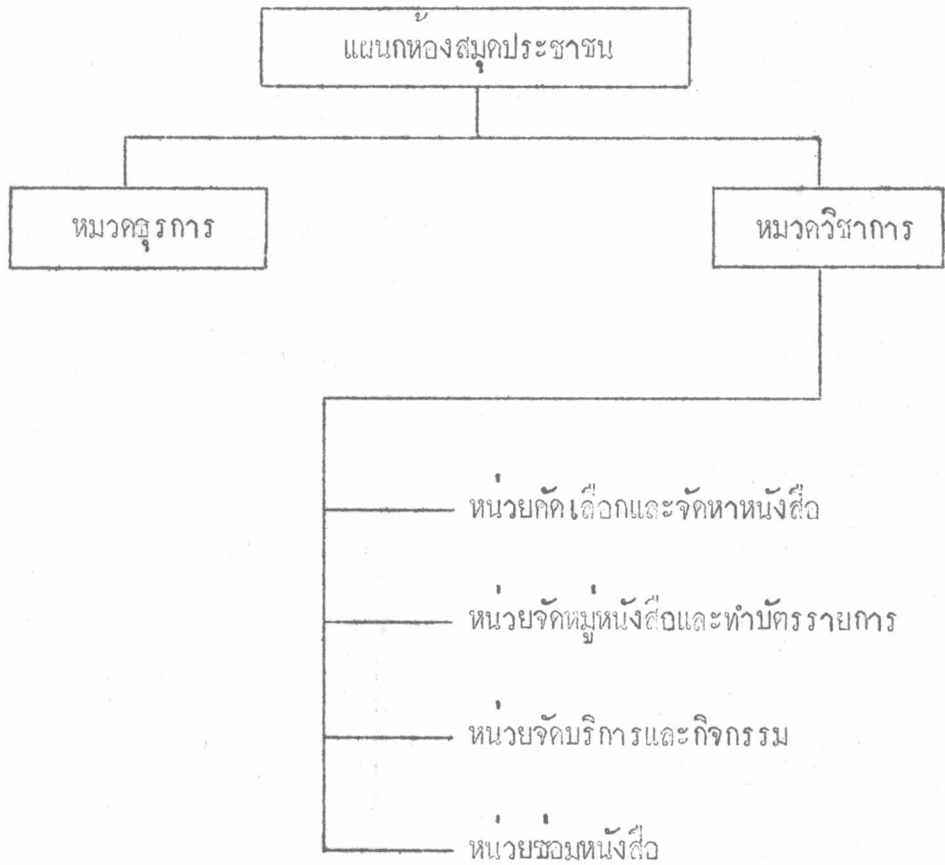
๒. หน่วยจัดหมู่และทำบัตรรายการหนังสือ

^{๑๑๗} เทศบาลนครกรุงเทพ, ประวัติห้องสมุดประชาชน (สวนกุหลาบ), หน้า ๑

^{๑๑๘} สัมภาษณ์นางปราณี (สันทณี) ไชยชนะ บรรณารักษ์ห้องสมุดประชาชนเทศบาล
 นครกรุงเทพ วันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๑๔

- ๓. หน่วยจัดบริการและกิจกรรม
- ๔. หน่วยซ่อมหนังสือ

แผนผังการบริหารงานของแผนกห้องสมุดประชาชน^{๑๑๕}

^{๑๑๕} ปรานี สัตหณี, บันทึกแสดงกิจการในหน้าที่และแก้ไขสิ่งที่ยกพร่องเรื่อง ข้อคิด
เห็นในการปรับปรุงงานห้องสมุดประชาชนเทศบาลนครกรุงเทพ, หน้า ๒๒

หน่วยคัดเลือกและจัดหาหนังสือ มีหน้าที่กำหนดงบประมาณสำหรับซื้อหนังสือแต่ละงวด
สำรวจความสนใจในการอ่าน โดยตรวจดูจากบัตรยืมว่าหนังสือประเภทใดมีผู้ยืมมากที่สุด ส่ง เอก
จากผู้มาขอคืนว่าหนังสือแต่ละประเภทว่าต้องการใช้หนังสือประเภทใด ตรวจสอบรายชื่อหนังสือ
ที่ทางร้านนำมาเสนอขาย จัดทำบัตรสั่งซื้อเพื่อเก็บไว้เป็นหลักฐาน เมื่อได้รับหนังสือใหม่และ
ตรวจสอบความเรียบร้อยแล้วจะลงทะเบียนหนังสือในสมุดทะเบียน และติดคอขอหนังสือและสิ่ง
พิมพ์ต่าง ๆ จากหน่วยราชการ สถาบัน และองค์การต่าง ๆ

ตารางที่ ๔

จำนวนหนังสือและวารสารของห้องสมุดประชาชนเทศบาลนครกรุงเทพ

พ.ศ. ๒๕๑๓

ห้องสมุด	หนังสือ (เล่ม)	วารสาร (รายการ)
ห้องสมุดประชาชนสวนกุหลาบ	๑๐,๐๐๐	๓๐
ห้องสมุดประชาชนบางลำพู	๓,๐๐๐	๑๐
ห้องสมุดประชาชนรอยพระนาง	๒,๐๐๐	๑๐
ห้องสมุดประชาชนหุุมวัน	๑,๕๐๐	๑๐

ที่มา จากแบบสอบถาม

หน่วยจัดหมู่หนังสือและทำบัตรรายการหนังสือ มีหน้าที่จัดหมู่และทำบัตรรายการหนังสือ
ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยใช้ระบบการจัดหมู่แบบทศนิยมของคีวดี (Dewey Decimal
Classification) ทำบัตรรายการหนังสือครบชุด คือบัตรชื่อผู้แต่ง บัตรชื่อเรื่อง บัตรหัว
เรื่อง บัตรแจ้งหมู่หนังสือ และบัตรพิมพ์ต่าง ๆ ตรวจบัตรรายการที่พิมพ์เสร็จ เรียงบัตร

ตลอดจนเตรียมหนังสือเพื่อพร้อมที่จะให้บริการแก่ผู้ใช้ห้องสมุด

หน่วยจัดบริการและกิจกรรม ห้องสมุดประชาชนของเทศบาลนครกรุงเทพทั้ง ๔ แห่ง ให้ประชาชนทั่ว ๆ ไปยืมหนังสืออ่านเฉพาะภายในห้องสมุดเท่านั้น ไม่มีสิทธิยืมไปอ่านที่บ้าน เฉพาะพนักงานเทศบาลที่แสดงบัตรประจำตัวมีสิทธิยืมหนังสือออกนอกห้องสมุดได้ครั้งละไม่เกิน ๓ เล่ม กำหนดเวลายืม ๑๕ วัน สถิติผู้ใช้ห้องสมุดประชาชนประจำปี พ.ศ. ๒๕๑๒ มีดังนี้

ห้องสมุด	ผู้ใหญ่ (คน)	เด็ก (คน)	รวม (คน)
ห้องสมุดประชาชนสวนดุสิต	๒๐, ๑๔๓	๑๖, ๕๗๗	๓๗, ๑๒๐
ห้องสมุดประชาชนบางลำพู	๘, ๑๘๑	๘, ๗๕๓	๑๗, ๙๓๔
ห้องสมุดประชาชนซอยพระนาง	๗, ๘๒๘	๕, ๓๘๗	๑๒, ๘๒๖

นอกจากนี้ทางห้องสมุดประชาชนยังให้บริการตอบคำถามและช่วยการค้นคว้า แนะนำเด็กนักเรียนที่ขอค้นคว้าเรื่องราวต่าง ๆ บริการเล่านิทาน กิจกรรมตอบปัญหาความรู้เนื่องในโอกาสวันสำคัญ ๆ จัดฉายภาพยนตร์ห้องประชุมซอยพระนาง จัดนิทรรศการเผยแพร่ความรู้ เรื่องที่น่าสนใจและหนังสือใหม่ จัดบริการคู่มือหนังสือเคลื่อนที่ไปยังโรงเรียนต่าง ๆ ในสังกัดเทศบาลนครกรุงเทพ โดยจัดหนังสือใส่ตู้จำนวนประมาณ ๑๐๐ เล่ม ไปตั้งให้บริการประมาณ ๒ ภาคการศึกษา จึงจะนำหนังสือชุดใหม่ไปเปลี่ยน ขณะนี้ได้จัดบริการแล้วจำนวน ๕๕ ตู้

หน่วยซ่อมหนังสือ มีหน้าที่ซ่อมหนังสือที่ชำรุดให้อยู่ในสภาพเรียบร้อย ระวังรักษาหนังสือไม่ให้ปลวกและแมลงทำลาย และเย็บเล่มวารสาร จุลสาร บางเรื่องที่น่าสนใจ

เนื่องจากห้องสมุดประชาชนมุ่งเปิดบริการแก่ประชาชนที่เข้าใช้ห้องสมุดทุกวัน จึงได้กำหนดวันทำการของห้องสมุดไว้ดังนี้ ห้องสมุดประชาชนสวนดุสิตเปิดทุกวัน ยกเว้นวันหยุดราชการประจำปี ส่วนห้องสมุดประชาชนอีก ๓ แห่ง เปิดบริการวันพุธ พฤหัสบดี ศุกร์ เสาร์

๑๒๐ เทศบาลนครกรุงเทพ, สมุดประวัติและผลงานของแผนกห้องสมุดประชาชน

๒๕๑๒ (พระนคร, ๒๕๑๓) (อักษราเนา)

และวันอาทิตย์ ยกเว้นวันจันทร์ อังคาร และวันหยุดราชการประจำปี ตั้งแต่เวลา ๑๐.๐๐-
๑๗.๐๐ น.^{๑๒๑}

เทศบาลนครธนบุรีก็เช่นเดียวกับเทศบาลนครกรุงเทพ ในนโยบายที่จะจัดให้มีห้อง
สมุดประชาชนในท้องที่จังหวัดธนบุรี ขณะนี้เทศบาลนครธนบุรีได้จัดตั้งห้องสมุดประชาชนขึ้นที่วัด
อนงคาราม ซึ่งอยู่ในความอุปถัมภ์ของเทศบาลนครธนบุรี และสโมสรโรตารี โดยอาศัยชั้นล่าง
ของหอสมุดอุดมวิทยาซึ่งคณะศิษยานุศิษย์และผู้ที่เคารพนับถือในเจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์
พุทธสมหาเถระ อดีตเจ้าอาวาสวัดอนงคาราม ได้ร่วมใจกันสร้างขึ้นในปี ๒๕๐๐ เป็นตึก
อาคารคอนกรีต ๒ ชั้น เริ่มวางศิลาฤกษ์เมื่อวันที่ ๓๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๐ จนแล้วเสร็จและ
เปิดใช้เมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๕ สิ้นค่าก่อสร้างอาคารและอุปกรณ์ทั้งสิ้นเป็นเงิน
๘๖๘,๕๕๗.๒๗ บาท และได้ตั้งชื่อหอสมุดแห่งนี้ว่า "หอสมุดอุดมวิทยา" เพื่อถวายเป็นเกียรติ
และอนุสรณ์แก่เจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ พุทธสมหาเถระ ที่ได้มีพระคุณในฐานะเป็น
ผู้อำนวยการ และครูใหญ่โรงเรียนอุดมวิทยายน จนได้รับพระราชทานสมณศักดิ์พิเศษ มีราชทิน
นามว่า "พระครูอุดมพิทยาการ"^{๑๒๒} อาคารหลังนี้ขึ้นบนไซ้เป็นหอสมุด สถานศึกษาพระปริยัติ
ธรรม และเป็นที่ประชุมพระภิกษุกรรมการตรวจประโยคธรรมสถานหลวง

ภายหลังจากที่ได้ประกอบพิธีเปิดหอสมุดอุดมวิทยาแล้ว ทางวัดและสมาคมศิษย์อนงคา
รามได้พิจารณาเห็นว่า อาคารหลังนี้ชั้นล่างยังว่างพอจะใช้เป็นประโยชน์อย่างอื่นได้ จึงตกลงกัน
ว่า จะตกแต่งปรับปรุงเป็นห้องสมุดประชาชนจะเป็นประโยชน์แก่สาธารณชน สำหรับเป็นที่ค้น
คว้าหาความรู้วิชาการต่าง ๆ สมาคมศิษย์อนงคารามจึงได้ติดต่อกับเทศบาลนครธนบุรีและ
สโมสรโรตารีธนบุรี ซึ่งมีอุดมคติและนโยบายที่จะจัดให้มีห้องสมุดประชาชนขึ้นในท้องที่ธนบุรีอยู่
แล้ว จึงตกลงใช้อาคารชั้นล่างของหอสมุดอุดมวิทยาซึ่งว่างอยู่เปิดเป็นห้องสมุดประชาชน

^{๑๒๑} ปราวรี สัจฉวี "แนะนำห้องสมุดประชาชนของเทศบาลนครกรุงเทพ" หน้า ๑๖-๑๘
^{๑๒๒} เทศบาลนครธนบุรี ที่ระดึกพิธีเปิดห้องสมุดประชาชนอนงคาราม ในอุปถัมภ์
เทศบาลนครธนบุรีและสโมสรโรตารีธนบุรี ๒๒ มิถุนายน ๒๕๐๕ (พระนคร, ๒๕๐๕), หน้า ๔

ทุกฝ่ายเห็นสอดคล้องต้องกัน ต่างช่วยกันหาทุนเพื่อใช้จัดตั้งและดำเนินการ โดยมีคณะกรรมการ
เป็นผู้อำนวยการ พระมหาโพธิวงศาจารย์ เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร เป็นที่ปรึกษา

คณะกรรมการประกอบด้วยผู้แทนจากเทศบาลนครธนบุรี จากสโมสรโรตารี จาก
สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย ผู้แทนฝ่ายวัด และสมาคมศิษย์บวรนิเวศวิหาร โดยมีพระยา
มไหศวรรย์ นายกสมาคมศิษย์บวรนิเวศวิหาร ในพระบรมราชูปถัมภ์ เป็นประธานกรรมการอำนวยการ
ของห้องสมุดประชาชนบวรนิเวศวิหาร

เพื่อที่จะให้ห้องสมุดประชาชนบวรนิเวศวิหารเป็นแห่งวิทยากรอย่างแท้จริง ห้องสมุด
จึงได้รวบรวมบรรดาหนังสือ วารสาร หนังสือพิมพ์ จุลสาร เอกสารตีพิมพ์อื่น ๆ ตลอดจนใสค
ทัศน์วัสดุต่าง ๆ ทั้งที่เป็นเรื่องวิชาการและบันเทิง เข้าไว้ในห้องสมุด มีทั้งภาษาไทยและภาษา
ต่างประเทศ โดยจัดแบ่งหมวดหมู่ตามระบบการจัดหมู่แบบทศนิยมของดิวอี้ (Dewey Decimal
Classification) ในห้องสมุดที่มีหนังสือมาก ๆ แม้จะได้จัดหนังสือออกตามหมวดหมู่และ
เรียงไว้อย่างมีระเบียบแล้วก็ตาม ก็ยังมีความจำเป็นที่ห้องสมุดจะต้องช่วยในการใช้ห้องสมุด
เป็นไปอย่างรวดเร็วและถูกเป้าหมายที่สุด ห้องสมุดประชาชนบวรนิเวศวิหารจึงได้จัดให้มี "คู่มือ
รายการ" ซึ่งเปรียบเสมือนนครนันทน์ที่บอกใหญ่ใช้ห้องสมุดทราบว่า ห้องสมุดมีหนังสืออะไรบาง
รายการนี้ทำเป็นบัตรครบชุด คือบัตรชื่อผู้แต่ง บัตรชื่อเรื่อง บัตรหัวเรื่อง และบัตรเพิ่ม
อื่น ๆ

ห้องสมุดประชาชนบวรนิเวศวิหารเปิดบริการให้ดูภาพหนังสือและบรรณคดีมีสิทธิ
ในการใช้บริการของห้องสมุด เขาอ่าน ศึกษา และค้นคว้าหนังสือในห้องสมุด แต่สิทธิในการ
ยืมหนังสือออกจากห้องสมุดสงวนไว้เฉพาะสมาชิกประจำที่ชำระค่าบำรุงประจำปีและเงินประกัน
เรียบร้อยแล้วเท่านั้น ประชาชนที่จะสมัครเป็นสมาชิกของห้องสมุดต้องติดต่อสมัครด้วยตนเอง ณ
ห้องสมุด โดยเขียนใบสมัครและเสียค่าบำรุงทุกปี ปีละ ๑๐ บาท นักเรียนนักศึกษาปีละ ๕
บาท โดยนับตามปีปฏิทิน และสมาชิกต้องชำระเงินประกันหนังสือคนละ ๒๐ บาทซึ่งทางห้องสมุด

จะคืนให้เมื่อสมาชิกหมดสมาชิกภาพ^{๑๒๓} หอสมุดเปิดทำการทุกวันตั้งแต่เวลา ๑๐.๐๐ น. ถึง ๑๘.๐๐ น. เว้นวันนักขัตฤกษ์

เจ้าหน้าที่หอสมุดประชาชนนงการามมี ๓ คน คือ บรรณารักษ์ ๑ คน เสมียน ๑ คน และภารโรง ๑ คน สำหรับบรรณารักษ์นั้นเป็นครูทำหน้าที่บรรณารักษ์ สังกัดเทศบาลนครธนบุรี และเคยได้รับการอบรมวิชาบรรณารักษ์ศาสตร์จากสมาคมหอสมุดแห่งประเทศไทยมาแล้ว

อาคารหอสมุดเป็นตึกสองชั้น ชั้นล่างเปิดเป็นหอสมุดประชาชน มีชั้นและตู้หนังสือจำนวน ๓๕ ชั้นและตู้วางรอบผนังตึก เป็นชั้นและตู้เปิด ทั้งนี้เพื่อเปิดบริการแก่ผู้ใช้ได้อย่างเต็มที่ มีโต๊ะเก้าอี้สำหรับอ่านหนังสือชนิดนั่ง ๔ คน ๔ ชุด ชนิดนั่ง ๒ คน ๔ ชุด มีโต๊ะจ่ายรับ ๑ ตัว ตู้บัตรรายการขนาด ๒๔ ดินซึก ๒ ตู้ ตู้จุดสารขนาด ๔ ดินซึก ๒ ตู้ รถเข็นหนังสือ ๑ คัน กระดานป้ายจัดนิทรรศการ ๓ ที่ และตู้สำหรับจัดนิทรรศการ ๑ ตู้

หนังสือในหอสมุดมีทุกหมวดวิชาความรู้ โดยมีหนังสือภาษาไทยประมาณ ๑๐,๐๐๐ ชื่อ วารสารภาษาไทย ๕๐ ชื่อ หนังสือภาษาอังกฤษประมาณ ๑,๐๐๐ ชื่อ วารสารภาษาอังกฤษ ๑ ชื่อ

การเลือกซื้อหนังสือเข้าหอสมุดนั้น ปกติคณะกรรมการหอสมุดเป็นผู้เสนอชื่อหนังสือ บางครั้งผู้อ่านเสนอรายชื่อหนังสือ และบรรณารักษ์อาจจะดูรายชื่อหนังสือจากรานขายหนังสือ การซื้อหนังสือเข้าหอสมุดนอกจากจะได้จากงบประมาณปีละประมาณ ๕๐,๐๐๐ บาทแล้ว ยังได้จากสโมสรโรตารีธนบุรี และผู้บริจาคอีกด้วย^{๑๒๔}

^{๑๒๓} เทศบาลนครธนบุรี "ระเบียบหอสมุดประชาชนนงการาม ในความอุปถัมภ์ของเทศบาลนครธนบุรีและสโมสรโรตารี" ที่ระดึกพิธีเปิดหอสมุดประชาชนนงการาม ในความอุปถัมภ์ของเทศบาลนครธนบุรี และสโมสรโรตารีธนบุรี ๒๒ มิถุนายน ๒๕๐๘ (พระนคร, ๒๕๐๘),

โครงการห้องสมุดประชาชนของ กรป. กลาง

เนื่องจากรัฐบาลสมัยนั้นได้พิจารณาเห็นว่า ราษฎรในท้องถิ่นชนบทที่อยู่ห่างไกลจากเส้นทางคมนาคม และตามบริเวณชายแดน ยังมีภาวะความเป็นอยู่ยากจน ลำบากมาก และในฐานะที่นายกรัฐมนตรีเป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุด ได้เล็งเห็นถึงความจริงข้อนี้ จึงได้เริ่มหาวิธีแก้ไขด้วยวิธีการหาทางร่วมส่วนราชการ เขาช่วยบำเพ็ญทุกข์บำรุงสุข แต่เนื่องจากวิธีการนี้จำเป็นจะต้องศึกษาพิจารณาโดยรอบคอบ เพราะอาจจะเป็นงานซ้อนงานกับโครงการพัฒนาชนบทของกระทรวงมหาดไทย ดังนั้นนายกรัฐมนตรีจึงบัญชาให้กองบัญชาการทหารสูงสุดพิจารณาและทำข้อเสนอแนะทางปฏิบัติโดยละเอียด เจ้าหน้าที่ฝ่ายอำนวยการของกองบัญชาการทหารสูงสุดพิจารณาแล้วเห็นว่า วิธีการที่ดีที่สุดนั้นคือ ใช้วิธีรวมความสามารถของส่วนราชการต่าง ๆ ของชาติเข้าช่วยเหลือราษฎรโดยทันทีจึงจะทันการและสมความมุ่งหมาย ทั้งนี้โดยให้มีการจัดตั้งกองอำนวยการกลางขึ้น เสมือนกับเป็นศูนย์อำนวยการส่วนกลางในพระนคร และจัดตั้งกองอำนวยการภาค และกองอำนวยการเขตไว้ในภูมิภาค เพื่อดำเนินการทางปราบปรามการก่อความไม่สงบสุขของราษฎร รับผิดชอบลดหลั่นกันลงไปตามลำดับ กองอำนวยการทั้ง ๓ ระดับนี้ จะเป็นจักรกลสำคัญของรัฐบาลที่มีหน้าที่รักษาความปลอดภัยแห่งชาติ

เมื่อจัดตั้งกองอำนวยการตามข้อเสนอนี้ได้แล้ว งานพัฒนาช่วยเหลือราษฎรจะดำเนินไปได้เร็วทันการ และไม่ซ้ำกับงานของกรมพัฒนาชุมชนหรือหน่วยงานอื่น ๆ เพราะยังไม่เคยมีใครเข้าไปช่วยเหลือราษฎรในถิ่นทุรกันดารเลย ผู้บัญชาการทหารสูงสุดพิจารณาข้อเสนอของฝ่ายอำนวยการโดยรอบคอบแล้ว มีความเห็นชอบเมื่อ ๓๐ มกราคม ๒๕๐๕ ต่อจากนั้นได้นำเข้าที่ประชุมคณะรัฐมนตรีพิจารณา คณะรัฐมนตรีได้ลงมติรับหลักการเมื่อ ๑๐ เมษายน ๒๕๐๕ อนุมัติให้จัดตั้งกองอำนวยการทั้ง ๓ ได้ตามข้อเสนอ จึงเป็นอันว่า กรป. กลาง และกองอำนวยการภาค และกองอำนวยการเขตได้มีกำเนิดเมื่อ ๑๐ เมษายน ๒๕๐๕^{๑๒๕} เป็นต้นมา

^{๑๒๕} กองยุทธการ, กองอำนวยการกลาง. "ความเป็นมาของกองอำนวยการกลาง," พัฒนาการเดือนที่ ๑:๑ (ตุลาคม, ๒๕๐๖), หน้า

กองอำนวยการกลาง เป็นส่วนราชการประจำส่วนหนึ่งที่รวมความสามารถของ
กระทรวง ทบวง กรม ต่าง ๆ ของชาติ ทั้งทหาร พลเรือน และตำรวจ เข้าด้วยกัน เพื่อทำ
การพัฒนาช่วยเหลือบำบัดทุกข์บำรุงสุข กองอำนวยการกลางจะเป็นผู้วางแผน อำนวยการควบคุม กำกับการ และประสานงานให้การพัฒนาการท้องถิ่นทุรกันดารดำเนินไปด้วยดีและรวดเร็ว
โดยมีนายกรัฐมนตรี ผู้บัญชาการทหารสูงสุด เป็นผู้อำนวยการกลาง เจ้าหน้าที่ฝ่ายอำนวยการ
ประจำกองอำนวยการกลางได้แก่ ผู้แทนจากกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ เช่นกระทรวงมหาดไทย
กรมการปกครอง กรมพัฒนาชุมชน กรมประชาสัมพันธ์ กรมตำรวจ กระทรวงพัฒนาการแห่ง
ชาติ กรมสหกรณ์ที่ดิน กรมทางหลวง กรมทรัพยากรธรณี กระทรวงเกษตร กรมกลาโหม
กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงสาธารณสุข กรมประชาสัมพันธ์ และเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหาร เป็นต้น

กองอำนวยการภาคเป็นส่วนราชการปกติ ตั้งอยู่ ณ กองบัญชาการกองทัพภาคทหารบก
นั้น ๆ ได้แก่กองบัญชาการภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้ กองอำนวยการ
ภาคนอกจากจะมีหน้าที่หลักในการประสานปรามความไม่สงบสุขภายในประเทศแล้ว ยังมีหน้าที่วาง
แผนอำนวยการช่วยเหลือประชาชนในภาคนั้น ๆ ตามที่กองอำนวยการกลางกำหนด และมอบ
นโยบายให้กำกับดูแลกองอำนวยการเขตในภาคนั้น ๆ ด้วย เจ้าหน้าที่ของกองอำนวยการภาค
ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ฝ่ายอำนวยการทางทหารของภาคนั้น ๆ ร่วมกับเจ้าหน้าที่จากกระทรวง
มหาดไทยที่จัดไปประจำกองอำนวยการ นอกจากนี้กองอำนวยการภาคยังมีคณะที่ปรึกษาไปช่วย
ให้คำปรึกษาเป็นครั้งคราว เช่นผู้ตรวจราชการประจำเขตของกระทรวงมหาดไทย ผู้ว่าราชการ
จังหวัดในภาคนั้น ๆ เป็นต้น ส่วนผู้บัญชาการกองอำนวยการภาคคือ แม่ทัพภาคนั้น ๆ

กองอำนวยการเขตเป็นส่วนราชการปกติเช่นเดียวกับกองอำนวยการภาค โดย
ธรรมดาตั้งสำนักงานอยู่ ณ กองบังคับการตำรวจภูธรเขต แต่ละกองอำนวยการภาคจะมี ๒
กองอำนวยการเขต กล่าวคือ กองอำนวยการภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีกองอำนวยการเขต ๓
และเขต ๔ กองอำนวยการภาคเหนือ มีกองอำนวยการเขต ๕ และเขต ๖ และกองอำนวยการ
ภาคใต้ มีกองอำนวยการเขต ๘ และเขต ๙ มีหน้าที่วางแผนเกี่ยวกับการปรามปรามผู้
กระทำการอันขัดต่อความสงบสุขของประชาชนในเขต ให้สอดคล้องกับแผนและนโยบายของกอง
อำนวยการภาค และยังมีหน้าที่ในการกำกับและประสานการปฏิบัติงานของหน่วยพัฒนาการ

เคลื่อนที่ (นพค.) ในเขตรับผิดชอบด้วย กองอำนวยการเขตประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ตำรวจภูธร ตำรวจชายแดน ตำรวจน้ำ (ถ้ามี) สันติบาลเขต (ถ้ามี) และมีที่ปรึกษาเป็นกรังคราว ได้ แก่เจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมือง ผู้ลี้ภัย นายกำน เป็นต้น กองอำนวยการเขตอยู่ในบังคับบัญชาของผู้ว่าราชการเขต คือผู้บังคับการตำรวจภูธรเขตนั้น ๆ^{๑๒๖}

หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ (นพค.) เป็นหน่วยที่จัดขึ้นโดยเฉพาะสำหรับเคลื่อนที่ออกไปทำการช่วยเหลือประชาชนในท้องถิ่นทุรกันดาร โดยรวมเจ้าหน้าที่จากกระทรวงทบวงกรม ต่าง ๆ ทั้งพลเรือน ตำรวจ และทหาร ตามความจำเป็น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความควบคุมกำกับ การ และประสานงานของกองอำนวยการรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ (กรป. กลาง) กอง อำนวยการภาค และกองอำนวยการเขต วัตถุประสงค์ที่จัดหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ออกไป ปฏิบัติการในภูมิภาค เพื่อมุ่งที่จะช่วยบำบัดทุกข์บำรุงสุขอย่างทันทีทันใดให้แก่ราษฎรในท้องถิ่นทุรกันดาร ห่างไกลเส้นทางคมนาคม โดยสำรวจความต้องการของประชาชนและสภาพของท้องถิ่น แล้วทำการช่วยเหลือเฉพาะด้านที่ต้องการ เร่งด่วนอย่างเต็มความสามารถ^{๑๒๗}

งานช่วยเหลือประชาชนดังกล่าวได้แก่ การปรับปรุงถนนภายในหมู่บ้าน การเจาะน้ำบาดาล การสร้างทำนบกั้นน้ำ การรักษาพยาบาลขั้นต้น การจัดตั้งสถานีอนามัย การปรับปรุง อาคารเรียน การตั้งห้องสมุดประชาชน^{๑๒๘} เป็นต้น

หลังจากที่คณะรัฐมนตรีอนุมัติให้จัดตั้ง กรป. กลาง แล้ว กรป. กลางได้จัดตั้ง หน่วยงานหลักขึ้น ๔ กองคือ กองกำลังพล กองการข่าว กองยุทธการ และกองส่งเสริมบำรุง เพื่อปฏิบัติงานให้ลุล่วงไปด้วยดี ต่อมาเมื่อวันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๐๕ กรป. กลาง จึงได้ตั้ง กองใหม่เพิ่มขึ้นคือ กองการฝึก งานของกองการฝึก กรป. กลางส่วนมากเป็นงานสนับสนุน

^{๑๒๖} สัมภาษณ์ พลตรี ไพฑูรย์ ขจรพันธ์ วันที่ ๑๔ สิงหาคม ๒๕๑๓

^{๑๒๗} กองยุทธการ, กองอำนวยการกลาง. "หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่," พัฒนาการ

เคลื่อนที่, ๑.๑ (ตุลาคม; ๒๕๐๖),

^{๑๒๘} สัมภาษณ์ พลตรี ไพฑูรย์ ขจรพันธ์ วันที่ ๑๔ สิงหาคม ๒๕๑๓

โครงการพัฒนาการเคลื่อนที่ โดยจัดทำในรูปของโครงการ รวมทั้งสิ้น ๑๕ โครงการ ซึ่งโครงการ
การห้องสมุด กรป. กลาง และโครงการห้องสมุดประชาชนในเขตปฏิบัติการของหน่วยพัฒนาการ
เคลื่อนที่ เป็น ๒ โครงการ ในโครงการทั้งหมดที่กองการฝึก กรป. กลาง จัดทำขึ้น^{๑๒๘}

เมื่อวันที่ ๒๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๕ หัวหน้ากองการฝึก กรป. กลาง ได้เสนอ
แนวความคิดในการจัดให้มีห้องสมุด กรป. กลาง รองเสนาธิการ กรป. กลาง ได้นำแนว
ความคิดและร่างโครงการห้องสมุด กรป. กลาง เข้าที่ประชุมเมื่อวันที่ ๒ กันยายน ๒๕๐๗
และได้นำเรียนประธานคณะเสนาธิการ กรป. กลาง เพื่อพิจารณา ซึ่งประธานคณะเสนาธิการ
กรป. กลาง ได้กรุณาอนุมัติหลักการเมื่อ ๗ กันยายน ๒๕๐๗ ดังนั้นกองการฝึก กรป. กลาง
จึงได้ดำเนินการตามโครงการตั้งแต่เดือนกันยายน ๒๕๐๗ เป็นต้นมา

ห้องสมุด กรป. กลาง นี้ตั้งขึ้นเพื่อรวบรวมสรรพหนังสือ เอกสารต่าง ๆ ที่จำเป็น
แก่เจ้าหน้าที่ของ กรป. กลาง และเจ้าหน้าที่หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ และเพื่อให้เจ้าหน้าที่
ของ กรป. กลาง และสมาชิกอื่น ๆ ได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และหากความบันเทิงจาก
การอ่านหนังสือ ห้องสมุด กรป. กลางนี้อยู่ในบังคับบัญชาของประธานคณะเสนาธิการ กรป.
กลาง โดยมีคณะกรรมการห้องสมุดเป็นผู้ช่วยวางนโยบายทั่ว ๆ ไป และเป็นที่ปรึกษา ส่วน
การดำเนินงานและความรับผิดชอบนั้นเป็นหน้าที่ของหัวหน้ากองการฝึก กรป. กลาง คณะกรรมการ
ห้องสมุดประกอบด้วย รองเสนาธิการ กรป. กลาง เป็นประธาน หัวหน้ากองและฝ่าย
ต่าง ๆ เป็นกรรมการ หัวหน้ากองการฝึก กรป. กลาง เป็นกรรมการและเลขานุการ

ห้องสมุด กรป. กลางนี้มีความสำคัญต่อห้องสมุดประชาชนของ กรป. กลางในเขต
ปฏิบัติการเคลื่อนที่ของหน่วยพัฒนาการ เพราะใช้เป็นศูนย์กลางในการสนับสนุนห้องสมุดประชาชน
ตามหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ต่าง ๆ ด้วยการรวบรวม จัดทำ และจัดส่งเอกสารสิ่งพิมพ์ให้แก่
ห้องสมุดประชาชนเหล่านั้น^{๑๓๐}

^{๑๒๘} กองการฝึก, กองอำนวยการกลาง. ผลงานของกองการฝึก กรป. กลาง
ระยะเวลา ๒ ปี ๓ เดือน (ต.ค. ๐๕-ธ.ค. ๑๑), (พระนกร, ๒๕๑๒), หน้า คำนำ ก.

^{๑๓๐} เรื่องเดิม, หน้า ๘๗-๘

เมื่อวันที่ ๑๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๗ ประธานคณะเสนาธิการ กรป. กลาง ได้มีคำสั่งให้จัดหาเอกสารและรูปถ่ายต่าง ๆ ที่มีความสำคัญที่จะให้ประชาชนได้ทราบและศึกษา ไปคิดไว้ตามศูนย์และหมู่บ้านตัวอย่าง ให้พิจารณาจัดทำห้องสมุดประชาชนไว้ตามท่าตาปลาประชาคม หรือตามโรงเรียนที่สำคัญ ตามศูนย์ฯ และหมู่บ้านตัวอย่าง ทั้งนี้ขึ้นใหม่หลาย ๆ อย่าง รวมทั้งหนังสืออ่านเล่น วรรณคดี และประวัติศาสตร์^{๑๓๑} กองการฝึก กรป. กลาง ได้รับมอบให้เป็นเจ้าของโครงการนี้ จึงได้นำเรื่องเข้าที่ประชุมบัญญัติราชการหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ (บ.นพค.) เมื่อวันที่ ๒ กันยายน ๒๕๐๗ โดยขอให้ดำเนินการห้องสมุดประชาชนไปพร้อม ๆ กับการจัดศูนย์เยาวชน ซึ่งจะใช้ท่าตาปลาประชาคมที่มีอยู่แล้วตามที่ตั้งกองบัญญัติราชการหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ (บ.นพค.) และตามหมู่บ้านตัวอย่างนั้น เป็นที่ตั้งศูนย์เยาวชนและห้องสมุดประชาชนไปด้วยกัน เพื่อให้ยูบบัญญัติราชการหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ และเจ้าหน้าที่ซึ่งจะต้งดำเนินการในเรื่องการจัดตั้งห้องสมุดประชาชนนั้น จัดทำโครงการให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นและสอดคล้องกับวิชาการ จึงได้จัดให้มีการสัมมนาเรื่อง การจัดห้องสมุดประชาชนในเขตปฏิบัติการของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ขึ้น เมื่อวันที่ ๘ ตุลาคม ๒๕๐๗ โดยขอความร่วมมือจากสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ กรมพัฒนาชุมชน กรมราชทัณฑ์ กระทรวงมหาดไทย และสำนักข่าวสารอเมริกัน

ผลจากการสัมมนาทำให้เจ้าหน้าที่หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ต่าง ๆ และเจ้าหน้าที่กองการฝึก กรป. กลาง ได้รับความรู้และเกิดแนวความคิดอย่างกว้างขวาง กองการฝึกจึงได้จัดร่างโครงการห้องสมุดประชาชนขึ้น เพื่อใช้เป็นแนวทางสำหรับให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในการจัดตั้งและดำเนินการห้องสมุดประชาชนตามโครงการต่อไป โครงการนี้ได้รับอนุมัติจากประธานคณะเสนาธิการ กรป. กลาง เมื่อวันที่ ๑๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๘^{๑๓๒}

^{๑๓๑} คำเนาคำสั่งของประธาน เสธ. กรป.กลาง เรื่องให้พิจารณาจัดทำห้องสมุดประชาชน

^{๑๓๒} รายงานของกองการฝึกฯ เรื่องโครงการห้องสมุดประชาชน และการอนุมัติของ

จากโครงการห้องสมุดประชาชนในเขตปฏิบัติการของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ของ
กรป. กลางนั้น ได้วางวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งห้องสมุดประชาชนไว้ดังนี้

๑. เพื่อให้การศึกษาแก่ประชาชน ให้ประชาชนได้มีโอกาสแสวงหาความรู้ แม้ว่า
จะไม่ได้เรียนในสถาบันการศึกษาธรรมดา ให้บริการการศึกษาแก่ประชาชนทุกชั้นระดับความรู้
๒. เพื่อเป็นศูนย์กลางของการเผยแพร่ข่าวสาร การเคลื่อนไหวต่าง ๆ เช่นการ
ประดิษฐ์ใหม่ ๆ การเคลื่อนไหวของรัฐบาลไทย และของประเทศอื่น เพื่อให้ประชาชนได้
ทราบและรอบรู้ทันต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ของโลก สามารถจะวินิจฉัยเรื่องราวและทัศนคติลงใจ
ในเรื่องต่าง ๆ โดยไม่ผิดพลาด ไม่ตกเป็นเหยื่อของการโฆษณาชวนเชื่อใด ๆ
๓. เพื่อเป็นศูนย์กลางของบรรดาความรู้ ความคิด ประสิทธิภาพ และวิวัฒนาการต่าง ๆ
ของมนุษย์ซึ่งได้มีผู้แสดงออก หรือจารึกลงไว้ในหนังสือ แผ่นเสียง ฟิล์มภาพยนตร์ หรือสื่อความ
คิดเห็นอย่างอื่น ๆ
๔. เพื่อสนับสนุนส่งเสริมประชาชนให้รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์โดยการอ่าน
หนังสือและได้รับสื่อความคิดเห็นอื่น ๆ อันเป็นประโยชน์แก่ตนและสังคม และเกิดความร่าเริง
แจ่มใสในชีวิต
๕. เพื่อช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนมีนิสัยรักการอ่านและการกัณฑ์ว่า พึงรู้จัก
ช่วยตนเองเพื่อความก้าวหน้าในอาชีพสาขาต่าง ๆ
๖. เพื่อส่งเสริมสนับสนุนและช่วยในการพัฒนาประเทศและชุมชนที่ห้องสมุดตั้งอยู่
สนองความต้องการต่าง ๆ ของประเทศในด้านการศึกษาของประชาชน ช่วยในการพัฒนาจิตใจ
ให้คนมีทัศนคติอันถูกต้อง ช่วยในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน และช่วยส่งเสริมนโยบายการ
พัฒนาชุมชน^{๑๓๓}

^{๑๓๓} กองอำนวยการกลางรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ. โครงการห้องสมุดประชาชน
ในเขตปฏิบัติการเคลื่อนที่ของหน่วยพัฒนาการ (พระนคร, ๒๕๑๒), หน้า ๑

โครงการห้องสมุดประชาชนของ กรป. กลางนี้ เป็นโครงการนำทางขั้นต้นให้แก่ฝ่ายปกครองและกระทรวงศึกษาธิการที่จะต้องรับช่วงไปดำเนินการตามโครงการระยะยาวต่อไป การจัดการบริการห้องสมุด และการดำเนินการทั้งปวง ในขั้นต้นจะเป็นการดำเนินงานโดยใช้เจ้าหน้าที่ของ กรป. กลาง และหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ ในขั้นต่อไปจึงฝึกบุคคลในท้องถิ่นให้รับมอบงานไปดำเนินการในความควบคุมดูแลของเจ้าหน้าที่หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ และเมื่อหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ถอนตัวออกแล้วจะมอบงานให้แก่คณะกรรมการห้องสมุดของจังหวัดและอำเภอดำเนินการต่อไป เพราะหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่จะดำเนินเฉพาะโครงการระยะสั้นเท่านั้น ฉะนั้นส่วนราชการที่มีหน้าที่รับผิดชอบตามสายงานจึงต้องรับช่วงโครงการต่อไป

การจัดให้บริการเพื่อความเหมาะสมแก่ผู้รับ ทั้ง เด็กและผู้ใหญ่ในท้องถิ่นทุรกันดาร เช่นนี้ จะดำเนินการไปโดยโคตรเดียวไม่ได้ จะต้องจัดกิจกรรมอื่น ๆ การจัดสหนาการต่าง ๆ และการประชาสัมพันธ์ ควบคู่กันไปกับบริการห้องสมุดเสมอ ทั้งนี้เพื่อดึงดูดใจประชาชนให้เกิดความคุ้นเคยต่อบริการห้องสมุดในลักษณะที่ค่อยเป็นค่อยไป เพื่อเป็นการประหยัด จึงได้ใช้สถานที่ร่วมกับกิจการอื่น ๆ เช่น ศูนย์เยาวชน ศาลาประชาคม พิพิธภัณฑ์ เพราะนอกจากจะประหยัดแล้ว ยังเป็นการล่อใจประชาชนให้มารับบริการด้วย เนื่องจากชาวชนบทโดยทั่วไปไปมักไม่สนใจต่อการศึกษา หากตั้งห้องสมุดแยกเป็นอิสระแล้ว จะไม่มีผู้ใดมารับบริการห้องสมุดเลย

การดำเนินงานจัดตั้งห้องสมุดประชาชนของ กรป. กลางนั้น เริ่มด้วยการสำรวจข้อมูลต่าง ๆ ของท้องถิ่นในเขตปฏิบัติการของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่แต่ละจังหวัด ข้อมูลต่าง ๆ เหล่านี้ได้แก่ จำนวนประชากร จำนวนผู้อ่านหนังสือได้และมาตรฐานความรู้ การคมนาคม การขนส่ง ความหนาแน่นของชุมชนในท้องถิ่น ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี ทัศนคติและจำนวนแหล่งการศึกษา จำนวนผู้พูดภาษาต่าง ๆ อาชีพ รายได้และเวลาว่างของประชาชน ตลอดจนแหล่งที่จะให้ความร่วมมือในการบริการห้องสมุดได้ หลังจากได้ข้อมูลเหล่านี้แล้วจึงจัดทำแผนรายละเอียดในการให้บริการห้องสมุดของแต่ละหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ได้ การจัดตั้งห้องสมุดนี้ จะจัดตั้งทั้งในเขตศูนย์กลางของเขตปฏิบัติการ คือ ณ ที่ตั้งกองบัญชาการหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ และในเขตศูนย์ย่อยของเขตปฏิบัติการ คือ นอกที่ตั้งกองบัญชาการหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่

ห้องสมุดในเขตศูนย์กลางของเขตปฏิบัติการของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่นั้น ตั้งอยู่ที่หมู่บ้านที่ตั้งกองบัญชาการหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ ในขั้นต้นจะได้รับการสนับสนุนจากห้องสมุดกรป. กลาง โดยที่ห้องสมุด กรป. กลางจะติดต่อกับส่วนราชการ องค์การต่าง ๆ ในส่วนกลาง ตลอดจนการหาเอกสารสิ่งพิมพ์และอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ไม่สามารถจะจัดหาได้ในท้องถิ่น โดยให้เจ้าหน้าที่ของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ และเชิญผู้นำในท้องถิ่นเข้าร่วมเป็นกรรมการช่วยในขั้นต่อไปเมื่อหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ถอนตัวออกไป จะได้อนุมัติคณะกรรมการห้องสมุดของจังหวัดหรืออำเภอดำเนินการแทน

สำหรับห้องสมุดในเขตศูนย์กลางย่อยของเขตปฏิบัติการของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ ในขั้นต้นจะตั้งเฉพาะที่บ้านตัวอย่าง ตามศาลาประชาคม โรงเรียน หรือบ้านชุมชน โดยให้บุคคลในท้องถิ่นที่มีคุณวุฒิสูง มีคุณลักษณะเหมาะสม และมีความสนใจ และเชิญผู้นำในท้องถิ่นเข้าร่วมเป็นกรรมการช่วย ต่อไปอาจจะขยายไปตามหมู่บ้านอื่น ๆ ที่มีผู้คนหนาแน่น และเป็นย่านกลางสะดวกแก่การไปมาติดต่อ ปัจจุบันมีห้องสมุดตามหมู่บ้านต่าง ๆ ๗๒ แห่ง ดังปรากฏในตารางที่ ๕

โครงการพัฒนาชนบท

ความเป็นมาก่อนที่กองส่งเสริมและเผยแพร่ กรมการพัฒนาชุมชน จะเริ่มโครงการพัฒนาชนบทนั้น เริ่มจากรัฐบาลตระหนักว่าพลเมืองส่วนใหญ่ประกอบอาชีพหลักในทางเกษตรกรรม จากการสำรวจสำมะโนประชากร พ.ศ. ๒๕๐๓ ประเทศไทยมีพลเมืองกว่า ๒๕ ล้านคน (ปัจจุบันมีกว่า ๓๔ ล้านคน) จากจำนวนนี้ ๘๘%^{๑๓๔} ยังคงอาศัยอยู่ในชนบทที่ยังคอยความเจริญ มีการศึกษาต่ำ ความเป็นอยู่ยากจน เหนือปัญหาการว่างงาน การทำงานไม่เต็มที่ ดังนั้นรัฐบาลจึงได้พยายามระดมกำลังในการพัฒนาประเทศทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม

^{๑๓๔} Thailand Official Yearbook, (Bangkok: Government House Printing Office, 1954), p. 337.

ตารางที่ ๕

ที่ตั้งหอสมุดประชาชนของ กรป. กุดยาง
ในเขตหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ (น.พ.ค.) ต่าง ๆ

ลำดับ	หน่วยพัฒนาการ เคลื่อนที่	ที่ตั้งหอสมุดที่จัดตั้งก่อนปี ๒๕๑๒		ที่ตั้งหอสมุดที่จัดตั้งปี ๒๕๑๒	
		จำนวน	ที่ตั้ง	จำนวน	ที่ตั้ง
๑	กาฬสินธุ์	๒	๑. บ.นาคู อ.กุฉินารายณ์ ๒. บ.คูมใหม่ ค.สงเป็ด้อย อ.กุฉินารายณ์	-	-
๒	สกลนคร	๑	๑. บ.กุกเรือคำ อ.วานรนิวาส	-	-
๓	นครพนม	๑	๑. บ.โพ้นทุม อ.นาแก	-	-
๔	หนองคาย	๑	๑. บ.คอนหญ้านาง อ.บึงกาฬ	๑	อ.บึงกาฬ
๕	อุดรธานี	๑	๑. บ.สุ่มเส้า อ.เพ็ญ	-	-
๖	เลย	๗	๑. บ.กกกู่ ค.กกกู่ อ.เมือง ๒. บ.กุดยาง ค.เชียงกลม อ.เชียงคาน ๓. บ.ปากห้วย อ.ทาดิ ๔. บ.ปากชม อ.เชียงคาน ๕. บ.อาฮี ค.อาฮี อ.ทาดิ		

ตารางที่ ๕ (ต่อ)

ลำดับ	หน่วยพัฒนาการ เคลื่อนที่	ห้องสมุดที่จัดตั้งก่อนปี ๒๕๑๒		ห้องสมุดที่จัดตั้งปี ๒๕๑๒	
		จำนวน	ที่ตั้ง	จำนวน	ที่ตั้ง
			๖. บ.ปากหมัน		
			๓. ปากหมัน		
			๑. ดานซ้าย		
			๗. บ.เหมืองแพรว		
			๑. ดานซ้าย		
๗	อุบลราชธานี	๖	๑. บ.ฟ้าทวน ๓. นาคำ	-	-
			๑. โขงเจียม		
			๒. บ.นาโพธิ์กลาง		
			๓. นาโพธิ์กลาง		
			๑. บ้านดำน		
			๓. บ.แก่ง ๓. แก่ง		
			๑. เคนอูคม		
			๔. บ.ปาก ๓. ทนงมือ		
			๑. เขมราษฎร์		
			๕. บ.ทนงแสง		
			๓. โพนงาม		
			๑. บุตรริก		
			๖. บ.คำเคื่อย		
			๓. เขื่อนแก้ว		
			๑. ชานูมาน		

ตารางที่ ๕ (ต่อ)

ลำดับ	หน่วยพัฒนาการ เคลื่อนที่	ห้องสมุดที่จัดตั้งก่อนปี ๒๕๑๒		ห้องสมุดที่จัดตั้งปี ๒๕๑๒	
		จำนวน	ที่ตั้ง	จำนวน	ที่ตั้ง
๘	สุรินทร์	๒	๑. บ.กันตวกระมาน ค.ตาเบา อ.ปราสาท ๒. บ.ประสาตเบ็ง อ.ปราสาท	๔	๑. บ.แนงมุก อ.ปราสาท ๒. บ.กระเทียม อ.สังขะ ๓. บ.ตม อ.สังขะ ๔. บ.ยางบออี อ.ชุมพลบุรี
๙	ศรีสะเกษ	๒	๑. บ.คูม อ.กันทรดักษณ์ ๒. บ.เขิน อ.กันทรดักษณ์		
๑๐	บุรีรัมย์	๔	๑. บ.ตาเป็ก อ.นางรอง ๒. บ.หนองน้ำซุ่น ค.ประจำ อ.ละหานทราย ๓. บ.โคกสะอาด ค.ปังกู อ.ประโคนชัย ๔. บ.หนองไม้งาม ค.บ้านกรวด อ.บ้านกรวด		

ตารางที่ ๕ (ต่อ)

ลำดับ	หน่วยพัฒนาการ ที่ เคลื่อนที่	ห้องสมุดที่จัดตั้งก่อนปี ๒๕๑๒		ห้องสมุดที่จัดตั้งปี ๒๕๑๒	
		จำนวน	ที่ตั้ง	จำนวน	ที่ตั้ง
๑๑	ปราจีนบุรี	๘	๑. บ. แร่รอย อ. วัฒนานคร ๒. บ. คดองน้ำใส อ. อรัญประเทศ ๓. บ. หนองสังข์ อ. อรัญประเทศ ๔. บ. หนองคืบ อ. ตาพระยา ๕. บ. กุคเวียง อ. ตาพระยา ๖. บ. บอนางริง อ. สระแก้ว ๗. บ. เขาฉกรรจ์ อ. สระแก้ว ๘. บ. วังตะเคียน อ. กบินทร์บุรี ๙. บ. คงกระพันชายม อ. ศรีมหาโพธิ์	๑.	๑. บ. เลี้ยว ค. นาคี อ. กบินทร์บุรี
๑๒	อุตรดิตถ์	๑	๑. บ. ม่วง อ. นำปาก	๒	๑. บ. โลก อ. ฟากท่า ๒. บ. นำหมัน อ. ท่าปลา

ตารางที่ ๕ (ต่อ)

ลำดับ	หน่วยพัฒนาการ เคลื่อนที่	ห้องสมุดที่จัดตั้งก่อนปี ๒๕๑๒		ห้องสมุดที่จัดตั้งปี ๒๕๑๒	
		จำนวน	ที่ตั้ง	จำนวน	ที่ตั้ง
๑๓	น่าน	๕	๑. บ.กิดาเพชร อ.บัว ๒. บ.งอบ อ.ทุ่งช้าง ๓. บ.ใหม่ อ.น่านอย ๔. บ.นาหนูน อ.ท่าวังผา ๕. บ.น้ำมวน อ.สา		
๑๔	ยะลา	๓	๑. บ.บาละ อ.ยะหา ๒. บ.ปะแต อ.ยะหา ๓. บ.จันทร์ตัน อ.เบตง		
๑๕	นราธิวาส	๔	๑. บ.คอดอกาเว ต.ชากอ อ.รือเสาะ ๒. บ.คอหลัง ต.ตะบะบุง อ.รือเสาะ ๓. บ.กะดี ต.ตะบะบุง อ.รือเสาะ ๔. บ.บีโละ ต.ชากอ อ.รือเสาะ	๑	หมู่บ้านพัฒนาตัวอย่าง ยะหา อ.แว้ง
๑๖	ปัตตานี	๑	๑. บ.ปะแตป่าละ ต.ป่ากู อ.มายอ	๓	๑. บ.มะเนตาแล อ.สายบุรี ๒. บ.หัวคดอง อ.ปะนาเระ

ตารางที่ ๕ (ต่อ)

ลำดับ	หน่วยพัฒนาการ เคลื่อนที่	ห้องสมุดที่จัดตั้งก่อนปี ๒๕๑๒		ห้องสมุดที่จัดตั้งปี ๒๕๑๒	
		จำนวน	ที่ตั้ง	จำนวน	ที่ตั้ง
				๓.	บ.จะรังตากค อ.รามันท์
๑๗	สตูล	๒	๑. บ.นาบ้านไร่ อ.เมือง ๒. บ.นางงอ อ.เมือง	๑	บพย. บ.ตันหยงกะโบย อ.เมือง
๑๘	กาญจนบุรี	๔	๑. บ.เสาหงษ์ อ.บ่อพลอย ๒. บ.หนองพลับ อ.ทามะกา ๓. บ.หนองตากยา อ.ทามวง ๔. บ.คานะขามเตี้ย อ.เมือง	๓	๑. บ.หนองรี อ.บ่อพลอย ๒. บ.หนองโสน อ.พนมทวน ๓. บ.พุงกะ อ.ไทรโยค
๑๙	ราชบุรี	-		-	
๒๐	เขียงราย	-		-	
	รวม	๕๖		๑๖	

ที่มา กองยุทธการ, กองอำนวยการกลางรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ

วัฒนธรรม และการเมืองการปกครองพร้อม ๆ กันไป ในการพัฒนาประเทศจำเป็นต้องวาง
 แผนพัฒนาเศรษฐกิจขึ้น แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่หนึ่ง (พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๐๖-๒๕๐๘) มุ่งพัฒนา
 เฉพาะด้านเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แผนพัฒนาการเศรษฐกิจฉบับที่หนึ่ง ระยะเวลาที่ ๒ (พ.ศ.
 ๒๕๐๗-๒๕๐๙) เน้นถึงนโยบายในการส่งเสริมการพัฒนาส่วนภูมิภาคและท้องถิ่น โดยเฉพาะ
 อย่างยิ่งท้องถิ่นทุรกันดาร จึงมีโครงการซึ่งจัดดำเนินการโดยกระทรวงทบวงกรมหลายหน่วย
 เกิดขึ้น เช่น โครงการพัฒนาชุมชนแห่งชาติ ของกรมการพัฒนาชุมชน หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่
 ของ กรป. กลาง โครงการเร่งรัดพัฒนาชนบท ของสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท เป็นต้น

คำว่า "การพัฒนาชุมชน (Community Development) นั้น มีผู้ให้คำนิยามไว้
 หลายแง่ เช่นที่ประชุมผู้เชี่ยวชาญซึ่งประชุมกันที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๑ ได้
 ให้ความหมายไว้ว่า

"การพัฒนาชุมชน เป็นขบวนการที่มุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชน
 ให้ดีขึ้น โดยความร่วมมืออย่างจริงจังของประชาชน และควรจะเป็น
 ความคิดริเริ่มของประชาชนด้วย แต่ถาประชาชนไม่รู้จักริเริ่ม ก็ให้
 ไซ้เทคนิคกระตุ้นเตือนให้เกิดความคิดริเริ่มขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้ขบวนการ
 นี้ได้รับการตอบสนองจากประชาชนด้วยความกระตือรือร้นอย่างจริงจัง"^{๑๓๕}

จากคำนิยามนี้ การพัฒนาชุมชนนั้นมุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนในท้องถิ่น
 ชนบทให้ดีขึ้น โดยส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมด้วย และหาทางกระตุ้นให้ประชาชนเกิด
 ความคิดริเริ่มที่จะดำเนินกิจการต่าง ๆ

สำหรับการพัฒนาชุมชนในประเทศไทยนั้น น่าจะไค้มาแต่สมัยโบราณ แต่เป็นที่น่า
 เสียดายที่การบันทึกเหตุการณ์และการศึกษาค้นคว้าในเรื่องนี้ยังมีได้ทำกันอย่างจริงจัง จึงเป็น

^{๑๓๕} สุวิทย์ บึงวรพัตร์, พัฒนาชนบทในประเทศไทย (พิมพ์ครั้งที่ ๓; พระนคร:
 โรงพิมพ์อักษรสาส์น, ๒๕๑๒), หน้า ๑๔๐

การยากที่จะกำหนดได้ว่าในสมัยใดเริ่มมีการพัฒนาชุมชนกันตามคำนิยามดังกล่าว^{๑๓๖} มีบางท่านได้เสนอความเห็นว่าการพัฒนาชุมชนไม่ใช่เป็นของใหม่สำหรับประเทศไทย เพราะเริ่มมีมาแต่ในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ โดยแบ่งการปกครองออกเป็นจตุสดมภ์ มีกรมเวียงวัง คลัง และนา โดยเฉพาะกรมเวียงมีหน้าที่ปกครองท้องที่ระงับทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชาชน^{๑๓๗} การปกครองแบบจตุสดมภ์นี้ถือเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชุมชน เพราะมุ่งที่จะสร้างความเจริญให้แก่ประชาชนในชนบท ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ อาจกล่าวได้ว่าการพัฒนาชุมชนเริ่มมีความสำคัญหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงปฏิรูปการบริหารราชการปกครองทั้งประเทศตามแบบอารยะประเทศ และได้มีการจัดตั้งกระทรวงมหาดไทยขึ้นบริหารราชการ และมีกระทรวงมหาดไทยรวมอยู่ด้วย หลังสงครามโลกครั้งที่สอง รัฐบาลได้เริ่มพัฒนาชนบทเป็นการใหญ่ โดยเริ่มแผนการบูรณะชนบท เริ่มโครงการพัฒนาท้องถิ่น^{๑๓๘} และในปี พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้มีพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวงทบวงกรม ฉบับที่ ๑๐ พ.ศ. ๒๕๐๕ โดยแยกงานพัฒนาชุมชนออกจากกรมมหาดไทย โดยตั้งกรมการพัฒนาชุมชนขึ้นใหม่ สังกัดในกระทรวงมหาดไทย ตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๐๕^{๑๓๙} โดยมีหน้าที่สำคัญดังต่อไปนี้

๑. ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับประชาชน เพื่อยกมาตรฐานการครองชีพของประชาชนในชนบทให้สูงขึ้น และให้ชุมชนในชนบทมีความมั่นคงเป็นส่วนหนึ่งที่แท้จริงของชาติ
๒. ดำเนินการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน ผู้นำท้องถิ่น จัดการประชุมระหว่างเจ้าหน้าที่กระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจในวัตถุประสงค์

^{๑๓๖} สุวิทย์ ยี่งวรพันธ์, เรื่องเดิม, หน้า ๗๑

^{๑๓๗} สายหยุด จำปาทอง, "การพัฒนาท้องถิ่น," การพัฒนาชุมชน, ๒:๖ (มิถุนายน, ๒๕๐๖), หน้า ๕๐

^{๑๓๘} สุวิทย์ ยี่งวรพันธ์, เรื่องเดิม, หน้า ๗๔

^{๑๓๙} พระราชกฤษฎีกาแบ่งกษัตริย์พิเศษ เล่มที่ ๗๕ ตอนที่ ๔๕ วันที่ ๓๐ กันยายน

หลักการ และวิธีดำเนินงานในการพัฒนาชุมชน

๓. ให้การศึกษา และการฝึกอบรมแก่ประชาชน เพื่อให้มีความรู้ในแบบและงานฝีมือสมัยใหม่ อันจะเป็นประโยชน์ในการส่งเสริมการครองชีพของประชาชนให้ดีขึ้น และเกิดความสนใจในชีวิตและปัญหาของชาวชนบท

๔. ส่งเสริมและฝึกอบรมประชาชนให้เข้าใจวิธีการปกครองระบอบประชาธิปไตย ในรูปของการปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์การบริหารส่วนตำบล

๕. ดำเนินการนิเทศการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่พัฒนากร ทำการวิจัยและประเมินผลงานพัฒนาชุมชน

๖. เป็นสถาบันเพื่อการศึกษา ค้นคว้าทางวิชาการ เกี่ยวกับงานพัฒนาชุมชนของนานาประเทศ ทั้งในทางทฤษฎีและปฏิบัติ เพื่อการเปรียบเทียบและคัดค้านำมาใช้ให้เหมาะสมกับสภาวะการณของประเทศไทย ตลอดจนเผยแพร่ความรู้ที่ใดมาให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องและประชาชนทั่วไปทราบ

๗. เป็นศูนย์กลางในการบริหารงานพัฒนาชุมชน ทำหน้าที่ประสานบริการทางวิชาการของกระทรวงทบวงกรม และองค์การต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานพัฒนาชุมชนทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค เพื่อให้โครงการต่าง ๆ ประสานสอดคล้องกัน^{๑๕๐}

จากหน้าที่ดังกล่าวนี้ กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย จึงริเริ่มโครงการสู่สมุดพัฒนาชุมชนขึ้นในเขตพัฒนา โดยมีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

๑. เพื่อให้ประชาชนรู้จักการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ โดยการอ่านหนังสือ เป็นการเพิ่มพูนความรู้ความสามารถ

๒. เพื่อให้ความรู้และประสบการณ์ใหม่ ๆ อันเหมาะสมกับการดำเนินชีวิต และความก้าวหน้าในอาชีพสาขาต่าง ๆ

๓. เพื่อให้ประชาชนได้รับความรู้และข่าวสารต่าง ๆ จะทำให้เป็นคนทันต่อเหตุการณ์

^{๑๕๐} คำสั่งกรมการพัฒนาชุมชน ที่ ๑๒/๒๕๑๒ ลงวันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๑๒

ต่าง ๆ ของโลก สามารถวินิจฉัยและตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ได้โดยไม่ผิดพลาด และไม่ตก
เป็นเหยื่อของการโฆษณาชวนเชื่อที่เป็นภัยต่อประเทศชาติ

๔. เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนมีนิสัยรักการอ่าน และการค้นคว้าหาความรู้จากหนังสือ
ให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

๕. เพื่อให้การศึกษาค้นคว้าต่อเนื่องแก่เยาวชนภายหลังออกจากโรงเรียนแล้ว

๖. เพื่อให้การบันเทิง เริงรมย์อันเป็นการพักผ่อนหย่อนใจที่ดี

๗. เพื่อเป็นศูนย์รวมของการเผยแพร่ข่าวสารทั้งของราชการและเอกชน อันจะ
ส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างรัฐบาลกับประชาชน

๘. เพื่อช่วยการพัฒนาท้องถิ่นในคานต่าง ๆ ตามนโยบายของกรมการพัฒนาชุมชน^{๑๔๑}

โครงการศูนย์กลางพัฒนาชนบทนี้ เริ่มจัดดำเนินการราวต้นเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๘
เจ้าหน้าที่ของโครงการนี้ได้แก่เจ้าหน้าที่ของแผนกสหนาการ กองส่งเสริมและเผยแพร่ กรม
การพัฒนาชุมชน ตามหลักการได้แบ่งการดำเนินงานออกเป็น ๒ ระยะ ระยะแรกเป็นการ
เปิดเขตทดลองในระยะสั้น ใช้เวลาประมาณ ๒-๓ เดือน เพื่อเริ่มสำรวจข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยว
กับจำนวนประชากร ศาสนา ภาษาประจำถิ่น อาชีพ ความต้องการ และความสนใจ มาตรฐาน
การศึกษา ประเพณีและวัฒนธรรม การคมนาคม ความหนาแน่นของชุมชน เป็นต้น การ
สำรวจข้อมูลต่าง ๆ กระทำโดยแผนกสหนาการ กองส่งเสริมและเผยแพร่ ร่วมกับกองวิจัย
และประเมินผล นอกจากจะทำการสำรวจข้อมูลแล้ว แผนกสหนาการ กองส่งเสริมและเผยแพร่
ร่วมกับสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย ยังได้จัดการฝึกอบรมพัฒนากร เพื่อให้พัฒนากรไป
ทำการฝึกอบรมประชาชน เพื่อให้ประชาชนรับงานไปดำเนินการเอง และพัฒนากรเป็นเพียงผู้
ให้คำปรึกษา โดยจะอบรมในเรื่องเกี่ยวกับวิธีการจัดห้องสมุด วิธีดำเนินการ การให้บริการ
ห้องสมุดแก่ประชาชน วิธีการประชาสัมพันธ์ห้องสมุด วิธีการบำรุงรักษาและซ่อมแซม เป็นต้น

^{๑๔๑} กองส่งเสริมและเผยแพร่ กรมการพัฒนาชุมชน, โครงการศูนย์กลางพัฒนาชนบท
โครงการที่ ๓/๒๕๐๘, หน้า ๑

ระยะที่สอง เป็นระยะที่จะจัดเป็นห้องสมุดถาวรประจำหมู่บ้าน เมื่อประชาชนมีความต้องการ และมีความสนใจต่อโครงการมากขึ้น การเปิดเขตทดลองตามโครงการนี้พิจารณาจากเขตที่ ประชาชนมีความต้องการและสนใจในบริการของโครงการนี้ ได้เริ่มเปิดเขตทดลองขึ้น ๑๖ จังหวัด แบ่งออกเป็น ๑๕ เขต โดยที่แผนกสันนิบาตการจะจัดหาตู้สมุดบรรจุหนังสือตู้ละ ๑๐๐ เดิม จำนวน ๔๔ ตู้ การจัดและเลือกหนังสือแต่ละชุดต้องไม่ซ้ำกัน และหนังสือนั้นควรอยู่ใน ความสนใจ ความต้องการของประชาชน และความเหมาะสมของแต่ละท้องถิ่น ห้ามหนังสือ ประเภทที่นำมาซึ่งความเสื่อมเสียศีลธรรม ส่งเสริมการมรดก หรือส่งเสริมให้เกิดความไม่สงบ หรือสอนลัทธิการเมืองซึ่งจะเป็นภัยต่อประเทศชาติและการปกครองระบอบประชาธิปไตย ทุก ๆ ๓ เดือนจะมีการตรวจสอบและแลกเปลี่ยนหนังสือระหว่างเขต/โดยแบ่งออกเป็น ๔กลุ่ม ๆ ละ ๔-๖ เขต ดังต่อไปนี้

กลุ่มที่	จังหวัด	จำนวนเขต	รวม
๑	อุบลราชธานี	๓	
	นครพนม	๑	
	ศรีสะเกษ	๑	
	ร้อยเอ็ด	๑	๖ เขต
๒	อุตรธานี	๑	
	หนองคาย	๑	
	สกลนคร	๑	
	ขอนแก่น	๑	๔ เขต
๓	นครราชสีมา	๑	
	นครปฐม	๑	
	สระบุรี	๑	
	ชลบุรี	๑	๔ เขต

กลุ่มที่	จังหวัด	จำนวนเขต	รวม
๔	ยะลา	๒	
	ปัตตานี	๑	
	สตูล	๑	
	นราธิวาส	๑	๕ เขต

ในระยะแรก ปี ๒๕๐๘ เปิดทดลองตามโครงการ ๑๕ เขต ใน ๑๖ จังหวัด ๔ จังหวัดภาคใต้ ๓ จังหวัดภาคกลาง และ ๘ จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในระยะที่สอง เป็นระยะจัดตั้งห้องสมุดถาวร กระจายเขตทดลองจาก ๑๕ เขต ใน ๑๖ จังหวัด เป็น ๔๔ เขต ใน ๒๓ จังหวัด^{๑๔๒} ตามนโยบายของกองส่งเสริมและเผยแพร่ที่จะขยายโครงการ คู่มุคพัฒนาชนบท ในปัจจุบันนี้ กระจายเพิ่มขึ้นเป็น ๒๕๒ เขตใน ๗๘ จังหวัด ดังตารางที่ ๖^{๑๔๓}

วิธีดำเนินงานตามโครงการ คู่มุคพัฒนาชนบท ของกรมการพัฒนารัฐชน

๑. สถานที่ตั้งห้องสมุด ห้องสมุดควรจะต้องอยู่ในหมู่บ้านที่มีการคมนาคมสะดวก และสามารถขยายคู่มุคไปถึงหมู่บ้านใกล้เคียงได้ง่าย หรืออาจจะอยู่ร่วมกับโครงการส่งเสริมสหกรณ์การเกษตรต่าง ๆ เช่นอยู่ตามตลาดประชาคม เป็นต้น นอกจากนี้ในเขตที่ประชาชนมีความกระตือรือร้นที่จะศึกษาหาความรู้จากบริการของห้องสมุด และมีชาวบ้านที่มีความสมัครใจจะทำหน้าที่บรรณารักษ์ห้องสมุด เป็นผู้ช่วยของพัฒนากรประจำเขต และเป็นผู้ที่มีความรู้เหมาะสมที่จะจัดบริการห้องสมุดได้

๒. การเริ่มตั้งห้องสมุด เพื่อให้โครงการ คู่มุคพัฒนาชนบท ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดผลตามความมุ่งหมายดังกล่าวแล้ว จึงกำหนดวิธีการปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานของพัฒนากรประจำเขต และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

^{๑๔๒} กองส่งเสริมและเผยแพร่ กรมการพัฒนารัฐชน โครงการคู่มุคพัฒนาชนบท.

โครงการที่ ๑๒/๒๕๑๐ หน้า ๒

^{๑๔๓} สถิติจากกองส่งเสริมและเผยแพร่

ตารางที่ ๖

จำนวนเขตที่ดำเนินการห้องสมุดตามโครงการห้องสมุดพัฒนาชนบท

ลำดับ	จังหวัด	จำนวนเขต				รวม
		๒๕๐๙	๒๕๑๐	๒๕๑๑	๒๕๑๒	
	<u>เขต ๑</u>					
๑	สระบุรี	๑	๒	๒	๓	๘
	<u>เขต ๒</u>					
๑	ชลบุรี	๑	๑	๑	๑	๔
๒	จันทบุรี	-	-	-	๑	๑
๓	ตราด	-	-	-	๑	๑
๔	ปราจีนบุรี	๑	๑	๒	๒	๖
๕	ฉะเชิงเทรา	-	-	-	-	-
	<u>เขต ๓</u>					
๑	อุบลราชธานี	๓	๓	๔	๔	๑๔
๒	ศรีสะเกษ	๒	-	๓	๓	๘
๓	สุรินทร์	๒	๑	๔	๓	๑๐
๔	บุรีรัมย์	๑	๑	๔	๒	๘
๕	นครราชสีมา	๒	๒	๓	๓	๑๐
๖	ชัยภูมิ	๒	๑	๒	๒	๗

ตารางที่ ๖ (ต่อ)

ลำดับ	จังหวัด	จำนวนเขต				รวม
		๒๕๐๙	๒๕๑๐	๒๕๑๑	๒๕๑๒	
	<u>เขต ๔</u>					
๑	อุดรธานี	๒	๓	๔	๔	๑๓
๒	หนองคาย	๒	๓	๖	๔	๑๕
๓	นครพนม	๒	๓	๕	๔	๑๔
๔	ร้อยเอ็ด	๒	๑	๒	๓	๘
๕	สกลนคร	๒	๓	๗	๖	๑๘
๖	ขอนแก่น	๒	๒	๒	๓	๙
๗	เลย	๒	๑	๔	๔	๑๑
๘	กาฬสินธุ์	๑	๑	๓	๔	๙
๙	มหาสารคาม	๒	๑	๒	๒	๗
	<u>เขต ๕</u>					
๑	ลำปาง	-	-	-	๑	๑
๒	เชียงใหม่	-	๒	๒	๒	๖
๓	น่าน	-	๒	๒	๓	๗
๔	อุตรดิตถ์	-	๒	๓	๓	๘
	<u>เขต ๖</u>					
๑	พาก	-	๒	๑	๑	๔
๒	เพชรบูรณ์	-	-	-	๑	๑
๓	พิษณุโลก	-	-	-	-	-

ตารางที่ ๖ (ต่อ)

ลำดับ	จังหวัด	จำนวนเขต				รวม
		๒๕๐๕	๒๕๑๐	๒๕๑๑	๒๕๑๒	
	<u>เขต ๓</u>					
๑	กาญจนบุรี	-	-	-	๒	๒
๒	เพชรบุรี	-	-	-	๒	๒
๓	ประจวบคีรีขันธ์	-	-	-	๒	๒
๔	นครปฐม	๒	๑	๑	๑	๕
๕	ราชบุรี	-	-	-	๒	๒
	<u>เขต ๔</u>					
	<u>เขต ๕</u>					
๑	ยะดา	๒	๓	๓	๕	๑๓
๒	ปัตตานี	๒	๑	๓	๕	๑๑
๓	สตูล	๒	๒	๑	๓	๘
๔	นราธิวาส	๓	๓	๖	๕	๑๗
๕	สงขลา	-	-	-	๑	๑
	รวม	๔๓	๔๘	๕๑	๕๕	๒๘๗

ที่มา แผนกสันตนาการ กองส่งเสริมและเผยแพร่ กรมการพัฒนาชุมชน

๒.๑ ให้จัดประชุมคณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อชี้แจงให้เข้าใจจุดประสงค์ของการ
จัดตั้งศูนย์เคลื่อนที่ และให้ทราบถึงวิธีการใช้ศูนย์ประโยชน์ ตลอดจนวิธีดำเนินการตามโครงการ
ศูนย์พัฒนาชุมชน

๒.๒ คัดเลือกผู้นำท้องถิ่น ๑-๒ คน เพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้นำทางบ้านของศูนย์
โดยพิจารณาจากชาวบ้านที่มีความสนใจ และเห็นว่ามีความสามารถในด้านการพัฒนา

๒.๓ ให้พัฒนากรประจำเขต และเจ้าหน้าที่ ส.ก.ย. ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาและ
สนับสนุนส่งเสริมอย่างใกล้ชิด โดยมีพัฒนากรประจำเขตเป็นผู้รับผิดชอบในการดูแลรักษาหนังสือ
ทั้งหมด

๒.๔ ให้ตั้งศูนย์สมุดไว้ ณ สถานที่ที่เห็นสมควรตั้งแล้วในตอนแรก โดยมีกำหนด
เวลา ๓ เดือน เมื่อครบกำหนดแล้วให้หมุนเวียนแลกเปลี่ยนศูนย์สมุดไปยัง เขตอื่นในกลุ่มเดียวกัน
ตามที่กำหนดไว้ในโครงการ

๒.๕ ให้พัฒนากรประจำเขตร่วมกับคณะกรรมการหมู่บ้าน หาวิธีการที่จะหาหนังสือ
มาเพิ่มเติมศูนย์สมุดของตน และดำเนินการยั่วยุให้ชาวบ้านเกิดความกระตือรือร้นที่จะศึกษาหาความ
รู้จากหนังสืออยู่เสมอ

๒.๖ ให้รายงานผลการดำเนินงานห้องสมุดให้กรมฯ ทราบทุกกระยะ ๒ เดือน
จนกว่าจะมีการเปลี่ยนแปลง^{๑๔๔}

๓. การจัดบริการห้องสมุด ตามโครงการที่แผนกสหนาการ กองส่งเสริมและเผยแพร่
กรมการพัฒนาชุมชน วางหลักการบริการประชาชนไว้ดังนี้

- ๓.๑ ดำเนินการตามวิธีการห้องสมุดทั่วไป
- ๓.๒ จัดทำชั้นวางหนังสือด้วยวัสดุง่าย ๆ ในหมู่บ้าน เพื่อวางหนังสือและเอกสาร
ต่าง ๆ

^{๑๔๔} "โครงการศูนย์สมุดเคลื่อนที่" คำสั่งกรมการพัฒนาชุมชน ที่ มท.๐๔๐๓/๓๕๓๓
(๒๐ ธันวาคม, ๒๕๐๘) (อัคราเนา)

๓.๓ คุุ้หนังสือที่ใส่หนังสือจากกรมการพัฒนารัฐมนนั้น ใ้ใช้เป็นตัวสำหรับใส่หนังสือ
เพื่อนำไปบริการในหมู่บ้านใกล้เคียงเป็นแห่ง ๆ ไป

๓.๔ พยายามขอรับหนังสือจากหน่วยราชการ องค์การเอกชน หัวหน้าส่วนราชการ
การ และผู้นำท้องถิ่น เป็นระยะ ๆ เพื่อเพิ่มจำนวนหนังสือแก่ห้องสมุด

๓.๕ กรมการพัฒนารัฐมนจะจัดหนังสือ เอกสาร และโปสเตอร์ มาสนับสนุนห้อง
สมุดเป็นประจำทุกระยะ เป็นวง และเป็นรายเดือน

๓.๖ จัดการรวมกลุ่มสมาชิก เพื่อสร้างความเป็นระเบียบของการจัดบริการ อาจ
นำให้มีการร่วมกันสละเงินเพื่อจัดซื้อวารสารที่สมาชิกส่วนใหญ่ต้องการอ่าน เป็นรายสัปดาห์หรือ
รายเดือน เช่นเก็บเงินคนละ ๕๐ สตางค์ต่อเดือน หรือ ๔ บาทต่อปี เป็นต้น

๓.๗ จัดบริการหมุนเวียนหนังสือไปยังหมู่บ้านต่าง ๆ ในตำบลใกล้เคียง

๓.๘ จัดแสดงหนังสือใหม่หรือโปสเตอร์ ย้ายให้ประชาชนสนใจตอบบริการห้อง
สมุด โดยจัดไว้ที่ชุมนุมชนของหมู่บ้าน ^{๑๕๕}

สำหรับหนังสือและสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ที่กรมการพัฒนารัฐมนจะจัดส่งไปยังห้องสมุดนั้น ได้
มาโดยการขอบริจาคจากหน่วยราชการต่าง ๆ เช่นจากกรมกสิกรรม กรมประมง สำนักงานเร่ง
รัดพัฒนาชนบท กรป.กลาง ธนาคารออมสิน ฯลฯ เป็นต้น จากสำนักพิมพ์ต่าง ๆ เช่น
แพรวพิทยา ผดุงศึกษา ไทยวัฒนาพานิช ก้าวหน้า ฯลฯ เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้จากสำนักงาน
แสดงชาวอเมริกัน สำนักงานแสดงชาวออสเตรเลีย ญี่ปุ่น และอังกฤษ ^{๑๕๖} เป็นต้น นอกจาก
จะได้หนังสือจากการขอรับบริจาคแล้ว กรมการพัฒนารัฐมนได้จัดสรรงบประมาณส่วนหนึ่งเป็นค่า
หนังสือสำหรับโครงการนี้ด้วย การเลือกหนังสือตามโครงการนี้จะต้องยึดหลักดังนี้

^{๑๕๕} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

^{๑๕๖} "ขอรับบริจาคหนังสือเพื่อจัดห้องสมุดพัฒนาชนบท" คำสั่งกรมการพัฒนารัฐมน ที่

๑. เป็นหนังสือที่อยู่ในความสนใจ ความต้องการของประชาชน และความเหมาะสมของแต่ละท้องถิ่น

๒. ห้ามหนังสือประเภทที่นำมาซึ่งความเสื่อมเสียศีลธรรม ส่งเสริมการพนัน หรือส่งเสริมให้เกิดความไม่สงบ หรือสอเล่ห์เหลี่ยมเมืองซึ่งจะเป็นภัยต่อประเทศชาติ และการปกครองระบอบประชาธิปไตย

หนังสือที่ได้มานี้ ทางแผนกสันตนาการจะจัดเป็นชุด ๆ ละ ๑๐๐ เล่ม แต่ละชุดจะไม่ซ้ำกัน โดยจะจัดส่งผ่านพัฒนากรจังหวัดเป็นคราว ๆ ไป ในครั้งแรกนั้นมีหนังสือนำส่ง แต่ในคราวต่อไปการจัดส่งหนังสือจะไม่มีหนังสือนำส่ง แต่มีตราประทับว่า "ห้องสมุดพัฒนาชนบท" และพัฒนากรจังหวัดจะเป็นผู้มอบหนังสือนี้ให้กับพัฒนากรประจำเขตกับชาวบ้านที่เป็นบรรณารักษ์ห้องสมุดนั้น ๆ รับผิดชอบต่อไป^{๑๔๗} หนังสือนี้จะอยู่ในเขตหนึ่งมีกำหนดเวลา ๓ เดือน เมื่อครบกำหนดแล้วต้องหมุนเวียนแลกเปลี่ยนตู้สมุดไปยังเขตอื่นในกลุ่มเดียวกัน ตามที่กำหนดไว้ในโครงการ

แม้ว่าจะได้วางหลักการไว้อย่างมีระเบียบแบบแผนก็ตาม แต่ยังมีอุปสรรคที่ทำให้โครงการห้องสมุดพัฒนาชนบทไม่ได้รับผลสำเร็จเท่าที่ควร ดังต่อไปนี้

- ๑. ชาวบ้านไม่มีความรู้ หรือมีความรู้น้อย ไม่สนใจต่อการอ่านหนังสือ ไม่ทราบซึ่งถึงคุณประโยชน์ของหนังสือ
- ๒. หนังสือที่กรมฯ ส่งไปนั้นเป็นหนังสือที่อ่านยาก เข้าใจยาก ประชาชนเพื่อที่จะอ่าน
- ๓. สถานที่ตั้งตู้สมุดไม่เป็นแหล่งชุมนุมชน
- ๔. บรรณารักษ์ไม่มีความรู้ ไม่มีความสามารถในด้านกาให้บริกาช่วยผู้ และขาดความเอาใจใส่ และไม่กระตุ้นให้ชาวบ้านเห็นประโยชน์ของการอ่าน
- ๕. ตู้สมุดไม่ทันสมัย ไม่เป็นที่น่าสนใจแก่ชาวบ้าน

^{๑๔๗} "ส่งหนังสือโครงการห้องสมุดพัฒนาชนบท" คำสั่งกรมการพัฒนารัฐมนตรี มท. ๐๔๐๓/๕๖๓ (๒๓ กุมภาพันธ์, ๒๕๑๐) (อักษำเนา)

ตารางที่ ๗

แสดงค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานตามโครงการศูนย์พัฒนาชนบท
ของแผนกสหนาการ กองส่งเสริมและเผยแพร่ กรมการพัฒนาชุมชน

รายการ	๒๕๐๔ (บาท)	๒๕๐๕ (บาท)	๒๕๑๐ (บาท)	๒๕๑๑ (บาท)
ค่าใช้สอย	๑๒,๐๐๐	๑๐,๐๐๐	๓๘,๘๐๐	๑๐,๐๐๐
ค่าวัสดุ	๕๗,๐๐๐	๕๐,๐๐๐	๘๑,๒๐๐	๕๐,๐๐๐
รวม	๖๙,๐๐๐	๖๐,๐๐๐	๑๒๐,๐๐๐	๖๐,๐๐๐

ที่มา แผนกสหนาการ กองส่งเสริมและเผยแพร่ กรมการพัฒนาชุมชน

หมายเหตุ ค่าใช้จ่ายปี ๒๕๐๔ นั้นเริ่มแต่เดือนกรกฎาคมถึงธันวาคม

๖. ชาวบ้านไม่เห็นความสำคัญของคุณдук ไม่มีความรู้สึกว่าคุณมีส่วนร่วมในสาธารณสมบัติ

๗. ขาดความร่วมมือจากทุก ๆ ฝ่าย

๘. ขาดงบประมาณในการดำเนินงาน^{๑๔๘}

นอกจากเจ้าหน้าที่ของแผนกสันตนาการ กองส่งเสริมและเผยแพร่ กรมการพัฒนารัฐมชน จะได้พยายามศึกษาเกี่ยวกับอุปสรรคที่ทำให้โครงการคุณдукไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควรแล้ว มร. ทอม มังก์การี (Mr. Tom Mungari) เป็นผู้ที่ซึ่งสนใจโครงการนี้ ได้เสนอความคิดเห็นว่าโครงการคุณдукเคลื่อนที่ของกรมการพัฒนารัฐมชนซึ่งเปิดในขณะนั้น ๔๔ หมู่บ้านของเขตพัฒนา ๒๓ จังหวัด เขาได้ติดตามผลแล้ว ๓ แห่ง พบว่ามีอุปสรรคที่ทำให้โครงการนี้ไม่สามารถจะบรรลุถึงวัตถุประสงค์ได้ ๒ ประการคือ

๑. การเลือกหนังสือไม่ตรงกับความต้องการของชาวบ้าน

๒. เกี่ยวกับการกระตุ้นความสนใจของชาวบ้านให้อ่านหนังสือ

ประการแรก เขาพบว่า คุณдукมีหนังสือที่ไม่เหมาะสมกับระดับความรู้ของประชาชน เช่นเป็นหนังสือเล่มใหญ่ ไม่มีรูปภาพประกอบ ปกแข็ง เช่นเรื่อง MacBeth ของเช็กสเปียร์ และ World War II in Europe เป็นต้น หนังสือเหล่านี้ชาวบ้านไม่อ่านเลย เพราะยากเกินที่เขาจะเข้าใจได้^{๑๔๙}

ประการที่สอง เป็นปัญหาเกี่ยวกับตัวบุคคล กล่าวคือประชาชนไม่สนใจในการอ่าน ดังนั้น การทำให้ประชาชนสนใจในการอ่านมีความต้องการที่จะอ่าน เห็นคุณค่าของการอ่าน และมีความสามารถในการอ่านในที่สุด จะนำมาซึ่งความสำเร็จสูงสุดของคุณдук

^{๑๔๘} กรมการพัฒนารัฐมชน, อุปสรรคที่ทำให้โครงการคุณдукไม่ได้รับผลเท่าที่ควร.

หน้า ๑ (พิมพ์คัด)

^{๑๔๙} Tom Mungari, Suggestions for the Mobile Library Program,

p. 1 (Mimeograph)

พจนานานมท มร. ทอม มังการี (Mr. Tom Mungari) เสนอว่า ควรจะรับแก้ปัญหานี้ โดยไม่ต้องการให้ตั้งชั้นเรียนเพื่อสอนวิชาอ่าน แต่ต้องการให้สร้างนิสัยในการอ่าน ให้ประชาชนเกิดความรูสึกว่าหนังสือเป็นประโยชน์แก่ตนในการประกอบอาชีพ ให้ความสุข ความบันเทิง.^{๑๕๐}

^{๑๕๐} ibid., p. 3.